

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMU APSTRĪDĒŠANAS INSTITŪTS
STARPTAUTISKAJĀ PRAKSĒ**

MAĢISTRA DARBS

Darba autore: **Dana Sadovenko**

Studenta apliecības Nr.: ds10074

Darba vadītājs: Dr.iur. Inga Kačevska

RĪGA
2015

Anotācija

Šķīrējtiesa ir pasaulē iecienītākais komercstrīdu izšķiršanas veids. Lai šķīrējtiesas institūts atbilstu mūsdienu komercvidei, gan starptautiskie, gan nacionālie šķīrējtiesas procesu regulējošie normatīvie akti tiek mainīti, modernizēti un pielāgoti jaunajiem apstākļiem. Šodien svarīgs šķīrējtiesas procesa elements ir šķīrējtiesas nolēmuma tiesiskuma un taisnīguma uzraudzība, kuru var īstenot valsts institūcija izskatot pieteikumus par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu. Latvijā, atšķirībā no citu pasaules valstu tiesību sistēmām, normas, kuras regulē šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu, ilgstoši nav grozītas. Jaunā Šķīrējtiesu likuma normas nesaskan ar starptautisko šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas praksi. Līdz ar to ir nepieciešams analizēt šķīrējtiesas institūtu regulējošas normas Latvijā un jāpilnveido tās saskaņā ar starptautiski atzītajiem principiem.

Atslēgvārdi: starptautisks, šķīrējtiesa, komercstrīdi, nolēmuma atcelšana, nolēmuma atcelšanas sekas

Anotation

The tribunal is the world's most popular way of resolving commercial disputes. In order to comply with the arbitration institute of modern commercial environment, both, international and national arbitration laws and regulations, are changing, modernized and adapted to new circumstances. Today, an important element in the arbitration process is the arbitration award rule of law and justice supervision, which shall be implemented a public authority by examining applications for annulment of an arbitration award. Despite on other country examples, for a long period of time there has not been any changes in Latvian legal acts governing the setting aside of an arbitration award. The new Arbitration Act is inconsistent with the provisions of ruling international arbitration practise of setting aside the award. Therefore, it is necessary to analyze the rules governing the Latvian arbitration institute and develop itin accordance with internationally accepted principles.

Keywords: international, arbitration, commercial disputes, setting aside the award, the consequences of setting aside.

SATURS

IEVADS	5
1. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMS UN TĀ APSTRĪDĒŠANAS PROCESS.....	8
1.1 Šķīrējtiesas nolēmuma jēdziens	8
1.2 Šķīrējtiesas nolēmuma galīgs raksturs un neapstrīdamība.....	10
1.3 Pušu tiesības apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu	12
1.4 Valsts institūcija, kurai ir uzticēta šķīrējtiesas nolēmuma uzraudzība.	14
1.5 Strīdā iesaistīto pušu un šķīrējtiesas iespējas labot nolēmumu.....	17
2. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMA ATCELŠANAS BŪTĪBA	20
3. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMU ATCELŠANAS PAMATI	34
3.1 Šķīrējtiesas līguma spēkā neesamība	34
3.2 Šķīrējtiesa ir izspriedusi jautājumu, kas nav tās kompetencē saskaņā ar šķīrējtiesas līgumu.....	40
3.3 Šķīrējtiesas process neatbilst šķīrējtiesas līgumam.	47
3.4 Sabiedriskā kārtības ievērošana un strīdi, kas ir valsts tiesas kompetencē.....	55
4. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMA ATCELŠANAS SEKAS UN MIJEDARBĪBA AR ŅUJORKAS KONVENCIJU	61
KOPSAVILKUMS	69
IZMANTOTAS LITERATURAS UN NORMATIVO AKTU SARAKSTS	71

IEVADS

Pēc būtības apstākļi, ka puses ir vienojušās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesiskajā kārtībā, par strīda izšķiršanas vietu, par piemērojamiem likumiem un paredzēto procedūru, pats par sevi norāda uz to, ka puses akceptē šķīrējtiesas nolēmumu un tām nevar rasties problēmu ar šī nolēmuma izpildīšanu. Puses pašas ir noteikušās un saskaņojušās visu strīda izšķiršanas procesu un līdz ar to tām jāpiekrīt šī procesa gala rezultātam, proti, šķīrējtiesas nolēmumam.

Taču, praksē bieži ir sastopami gadījumi, kad viena no strīdā iesaistītajām pusēm nav apmierināta ar tai uzliktajiem pienākumiem vai uzskata, ka šķīrējtiesas procesa gaitā tās tiesības netika ievērotas, vai ir radušies apstākļi kas apgrūtina nolēmuma izpildi.¹

Analizējot komerciāla rakstura strīda izšķiršanas iespējas starptautiskajā mērogā, autori ieinteresēja tieši starptautiskais un nacionālais šķīrējtiesas institūts. Par vienu no strīdīgākiem jautājumiem šķīrējtiesas jomā autore uzskata šķīrējtiesas lēmumu apstrīdēšanas institūtu pasaulē un atsevišķās valstīs. Tāpēc darba temats ir Šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas institūts starptautiskajā praksē. Šī pētījuma ietvaros nav iespējams analizēt visu veidu šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas institūtu. Līdz ar to, autore vēlās precizēt, ka šajā darbā nolēmumu apstrīdēšanas institūts tiks izskatīts uz komercšķīrējtiesu nolēmumu piemēra, ņemot vērā tā specifiku un atšķirību no cita veida šķīrējtiesām. Savukārt šī darba jautājums ir: kādi šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas principi ir nostiprinājusies starptautiskajā praksē un kādi trūkumi ir saskatāmi šķīrējtiesu nolēmumu pārsūdzēšanas regulējumos? Proti, darba mērķis ir dot atbildi uz šo jautājumu, kā arī noskaidrot vai Latvijas Republikas šķīrējtiesas procesu reglamentējošie normatīvie akti atbilst UNCITRAL Parauglikuma regulējumam un kā var būt pilnveidots Latvijas Republikas regulējums.

Darba mērķa sasniegšanai autore izvirza sekojošos uzdevumus:

- 1) noteikt, vai komercšķīrējtiesas nolēmums var būt apstrīdēts, ja var tad kāda veidā;
- 2) izpētīt tādas starptautiskās šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanu regulējošos tiesību avotus, kā Eiropas Konvencija un UNCITRAL Parauglikums, kā arī izpētīt un salīdzināt Krievijas federācijas, Amerikas Savienoto valstu un Latvijas Republikas šķīrējtiesas procesu regulējošos normatīvos aktus;

¹ Blake.S, Browne J., Sime S., A practical approach to Alternative Dispute Resolution. Third edition. New York, Oxford University press, 2014, p. 516

- 3) izanalizēt starptautisko šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas praksi gan saskaņā ar starptautiskajām, gan saskaņā ar nacionālajām tiesību normām;
- 4) izpētīt un salīdzināt pasaules valstu praksi šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas jautājumā un izšķirt vispāratzītus šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas pamata veidus;
- 5) noteikt pastāvošo Latvijas Republikas spēkā esoša regulējuma atbilstību mūsdienu situācijai tiesiskajā vidē, kā arī, ņemot vērā citu valstu praksi, atrast un noformulēt nepilnības, kas pastāv Latvijas Republikas regulējumā;
- 6) analizēt šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas sekas Latvijā un salīdzināt tās ar citās valstīs noteiktajām nolēmuma apstrīdēšanas sekām.

Darba saturs un struktūra sastāv no saīsinājumu lapas, ievada, 4 nodaļām, kopsavilkuma un izmantotas literatūras un normatīvo aktu saraksta.

Darba 1.nodaļā autore apskata šķīrējtiesas nolēmuma jēdzienu un šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas nosacījumus. Piemēram, tādus kā pušu tiesības lūgt šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu vai valsts institūcijas, kurai ir deleģēta šķīrējtiesas nolēmumu uzraudzība, noteikšana.

Darba 2.nodaļā autore pievēršas starptautisko šķīrējtiesu nolēmumu atcelšanas procesa būtībai.

Darba 3.nodaļā autore analizē atšķirības starp šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas pamatiem un raksturo katra atsevišķa apstrīdēšanas pamata īpatnības, kā arī salīdzina starptautisko un pētāmo valstu nacionālo tiesību normu regulējumus šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas jautājumā un analizē dažu pasaules valstu tiesu praksi šajā jautājumā.

Darba 4.nodaļā autore pēta kādas ir šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas sekas Latvijā un citās pētāmās jurisdikcijās, kā arī analizē kā šķīrējtiesas nolēmuma atcelšana ietekmē šķīrējtiesas nolēmuma atzīšanu un izpildi citas valsts tiesā.

Darba temata izpētē un izstrādē izmantoti pasaules valstu nacionālie normatīvie akti, starptautiskās konvencijas un to komentāri, starptautisko šķīrējtiesu izstrādātie noteikumi, šķīrējtiesu un valsts nacionālo tiesu nolēmumi, juridiska un izglītojoša literatūra, publikācijas, interneta resursi.

Darba izstrādē izmantotas vairākas pētījuma metodes:

apskatot šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas būtību, šo jautājumu regulējošo tiesību aktu attīstības tendences, autore izmanto vēsturisko metodi;

analizējot pastāvošo šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas praksi, apskatot un vērtējot dažādu tiesību ekspertu viedokļus, tiek izmantota analītiskā metode;

salīdzinot Latvijas, Krievijas ASV valstu šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas regulējumus un vērtējot regulējumu starpā pastāvošas atšķirības, autore izmanto salīdzinoši tiesisko metodi;

analizējot iespējamās Latvijas Republikas spēkā esošo tiesību normu pilnveidošanu un piedāvājot iespējamās problēmjaudājumu risinājumus, autore izmanto prognozējošo metodi.

1. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMS UN TĀ APSTRĪDĒŠANAS PROCESS

1.1 Šķīrējtiesas nolēmuma jēdziens

Šķīrējtiesas nolēmumam nav starptautiski atzīta definējuma.² Neviena starptautiskajā konvencijā, kas regulē starptautiskās šķīrējtiesas institūtu, nav ietverta skaidra “šķīrējtiesas nolēmuma” definīcija, kā arī nav skaidri noteikts, kas atšķir šķīrējtiesas “nolēmumu” no citiem šķīrējtiesas lēmumiem.³ Pasaulē ir vairākas konvencijas, kurās ir ietverta norāde, ka šīs konvencijas normas ir attiecināmas tieši uz šķīrējtiesas nolēmumiem. Tā, piemēram, Eiropas konvencija par Starptautisko komercšķīrējtiesu (turpmāk – Eiropas konvencija) I panta pirmās daļas *a* punkts nosaka, ka konvencija ir attiecināma uz šķīrējtiesas procedūrām un nolēmumiem.⁴ Taču vienlaikus konvencijā nav atbilstošā šķīrējtiesas “nolēmuma” definējuma.

Vairāki pētnieki secina, ka vairāk ai mazāk atbilstošs definējums ir ietverts 1958.gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par ārvalsts šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanu un izpildi (turpmāk: Ņujorkas konvencija)⁵ I panta otrajā daļā.⁶ Ņujorkas konvencija regulē ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu un neattiecas uz darbā pētāmo jautājumu, proti šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšana. Taču, ņemot vērā, ka šī konvencija attiecas uz ārzemju šķīrējtiesu nolēmumiem, un var ietvert skaidrojums un definējumus, kuru nav citos šķīrējtiesas jomu regulējošos normatīvajos aktos, autore uzskata par nepieciešamu apskatīt šajā konvencijā ietverto definējumu. Atbilstoši minētajam konvencijas pantam “šķīrējtiesas nolēmums” neaptver tikai tos šķīrējtiesas nolēmumus, ko pieņēmusi katrā atsevišķā lietā ieceltie šķīrējtiesneši, bet arī to pastāvīgo šķīrējtiesas orgānu pieņemtos

² A.Redfern, M.Hunter, Law and Practice of International Commercial Arbitration. Student edition. London, Sweet & Maxwell Limited, 2003, p.364

³ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2348

⁴ European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. 2015. gada 20. februārī 31 dalībvalsts dalībvalstis saskaņā ar United Nations Treaty Collection. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015.gada 20.februārī].

⁵ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. 2015.gada 19.februārī 154 dalībvalstis saskaņā ar United Nations Treaty Collection. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015. gada 19.februārī]

⁶ A.Redfern, M.Hunter, Law and Practice of International Commercial Arbitration. Student edition. London, Sweet & Maxwell Limited, 2003, p.364 un Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2349

nolēmumus, pie kuriem puses griezušās.⁷ Tomēr, autoresprāt, šis definējums nav izsmeļošs un īsti nenosaka, kas tad šķīrējtiesas nolēmums īsti ir.

Kaut arī skaidrs definējums netiek dots, tomēr var noteikti šķīrējtiesas nolēmumu priekšnoteikumus. Pirmkārt, šķīrējtiesas nolēmumam jābūt šķīrējtiesas līguma darbības rezultātam. Šo nosacījumu pamato vairāku starptautisko konvenciju normas. Gan UNCITRAL Starptautiskās komerciālās arbitrāžas parauglikums (turpmāk: UNCITRAL Parauglikums) 8.panta pirmā daļa⁸, gan Eiropas konvencijas I panta pirmās daļas *a* punkts, nosaka šķīrējtiesas līgumu, ka priekšnoteikumu šķīrējtiesas procesam.⁹ Otrkārt, šķīrējtiesas nolēmumam jāatbilst lēmuma formāliem priekšnoteikumiem. Piemēram, UNCITRAL Parauglikums nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmumam jābūt noformētam rakstiski un jābūt šķīrējtiesneša parakstītam.¹⁰ Treškārt, nolēmumam jārisina būtisku jautājumu nevis procesuālo. Šādu secinājumu var taisīt no priekšnoteikuma, ka šķīrējtiesai jāievēro tai iesniegtās prasības robežas un jāapmierina puses ar pietiekami izsmeļošu nolēmumu.¹¹ Procesuāls vai administratīvais lēmums nav nolēmums starptautisko komercšķīrējtiesu konvenciju un nacionālās šķīrējtiesu likumdošanas tvērumā.¹²

Šķīrējtiesai nedrīkst izdot galīgu nolēmumu, kamēr tā nav pārliecināta, ka tā ir izpildījusi tai uzdoto uzdevumu. Ja šķīrējtiesai palika neatrisināti strīda jautājumi, tā var izdot nolēmumu kādā daļā vai starplēmumu.¹³

Autore secina, ka šķīrējtiesas nolēmums uz kuru var būt attiecināmi starptautisko konvenciju un nacionālo regulējumu normas, ir tāds šķīrējtiesas nolēmums, kas ir izdots rakstveidā, tas satur motivētu atbildi uz visiem šķīrējtiesai uzdotajiem jautājumiem, tas ir galīgs un saistošs abām pusēm.

⁷ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015. gada 19.februārī], Art I

⁸ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985.

⁹ European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. 2015. gada 20.februārī 31 dalībvalsts saskaņā ar United Nations Treaty Collection. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015.gada 20.februārī].

¹⁰ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985. Art 31

¹¹ European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015.gada 20.februārī]. Art IX un 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985. Art 34

¹² Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2354

¹³ A. Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 379

1.2 Šķīrējtiesas nolēmuma galīgs raksturs un neapstrīdamība

UNCITRAL Parauglikuma 35.panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums neatkarīgi no tā, kuras valsts teritorijā tas tika taisīts ir saistošs un izpildāms.¹⁴ Tātad, pēc būtības, šķīrējtiesas nolēmumam ir tāds pats spēks kā jebkuram citam valsts tiesas spriedumam. Šķīrējtiesas nolēmums pēc tā spēkā stāšanās brīža ir saistošs abām pusēm un tām jābūt labprātīgi izpildītam.¹⁵ Faktiski šķīrējtiesas nolēmuma labprātīga izpilde neprasa nekādas papildus procedūras vai līdzekļus. Savukārt šķīrējtiesas nolēmuma neapstrīdamību atspoguļo tas fakts, ka Parauglikums strikti ierobežo gadījumus, kad šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts,¹⁶ kā arī fakts ka valsts tiesas iejaukšanās šķīrējtiesas procesā ir aizliegta.¹⁷ Tā kā šķīrējtiesa ir vienas pakāpes tiesa institūcija un tā nav nacionālās tiesu sistēmas daļā, tai nav augstākstāvošas uzraugošās tiesu instances, kura varētu izskatīt pieteikumus par šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanu.

Turklāt, UNCITRAL Parauglikuma 36.panta pirmās daļas *a* punkta *v* apakšpunktā ir noteikts, ka šķīrējtiesas nolēmuma atzīšanā vai izpildē var būt atteikts, ja puse, kura ir uzskatāma par atbildētāju pierāda, ka šķīrējtiesas nolēmums vel nav kļuvis pusēm saistošs.¹⁸ Līdz ar to, nolēmuma galīgo raksturu ietekmē arī spēkā stāšanās un saistošā spēka fakts.

Atšķirībā no UNCITRAL Parauglikuma Eiropas konvencija nesatur norādi uz šķīrējtiesas nolēmuma saistošo raksturu.¹⁹ Eiropas konvencija neregulē šķīrējtiesas nolēmumu spēkā stāšanos un izpildes kārtību. Šo jautājumu pušu starpā var regulēt cita starptautiskā konvencija vai nacionālās tiesības.²⁰

Krievijas Federācijas likums "Par starptautisko komerciālo arbitrāžu" tāpat kā UNCITRAL Parauglikums nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums ir saistošs un izpildāms.²¹ Savukārt, Krievijas Federācijas likuma "Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā" 31.pants

¹⁴ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985.

¹⁵ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2815

¹⁶ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

¹⁷ turpat, Art 5

¹⁸ turpat, Art 36

¹⁹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 36

²⁰ g.e. D.T. Hascher, Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011, p. 534

²¹ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums ir obligāts.²² Saskaņā ar minēto pantu, puses, kas ir noslēgušas šķīrējtiesas līgumu, vienlaikus uzņemas labprātīgi izpildīt šķīrējtiesas nolēmumu. Šis Krievijas Federācijas likums attiecās uz nacionālajām šķīrējtiesām²³, taču tās regulējums ir visskaidrāk un precīzāk formulēts. Autoresprāt, šis formulējums ir veiksmīgāks arī tāpēc, ka likumdevējs šajā gadījumā tieši norāda uz pušu uzņemto labprātīgo pakļaušanos šķīrējtiesas nolēmumam. Šo principu var secināt arī no citiem pētāmiem normatīviem aktiem, taču tas nekur vairs nav tik skaidri formulēts, ka šajā likumā.

Latvijas Republikas “Šķīrējtiesu likums” arī ietver norādi uz šķīrējtiesas nolēmuma saistošo raksturu. Likuma 58.panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas spriedums pusēm ir obligāts un izpildāms labprātīgi tajā noteiktajā termiņā.²⁴ Turklāt, saskaņā ar likuma 51.panta otro daļu, šķīrējtiesas nolēmums nav pārsūdzams.²⁵

Autoresprāt, nacionālie normatīvie akti visveiksmīgāk un precīzāk apraksta šķīrējtiesas nolēmuma būtību un galvenās īpašības.

Šķīrējtiesa nav nacionālās tiesību sistēmas sastāvdaļa, līdz ar to tās nolēmumi nav pakļauti apstrīdēšanai apelācijas kārtībā, kā tas notiek ar valsts nacionālo tiesu spriedumiem. Šķīrējtiesa ir autonoma institūcija un pusēm parakstot šķīrējtiesas līgumu jāņem vērā šķīrējtiesas procesa īpatnības. Nododot sava strīda izšķiršanu šķīrējtiesai, puses automātiski piekrīt šķīrējtiesas nolēmuma galīgumam un tā saistošajam spēkam.²⁶ Ja puses vēlas panākt strīdu izšķiršanu ar kompromisu, tad tām jāizmanto mediācijas institūts. Savukārt, ja tās vēlas, lai nolēmums būtu apstrīdams, tām jāvērsas valsts tiesā.²⁷ Pusēm, kas vēlas izmantot šķīrējtiesas procesa priekšrocības jāsamierinās arī ar to blakusparādībām. It īpaši tas attiecās uz atbildētāju, kas var būs neapmierināts ar šķīrējtiesas nolēmumu un velēsies to apstrīdēt.

Šķīrējtiesas nolēmuma galīgums un neapstrīdamība pieprasa no šķīrējtiesas maksimālu uzmanību visu faktu pārbaudē, tiesību normu interpretācijā un piemērošanā. Protams, ar šo apgalvojumu autore nevēlās teikt, ka nacionālajām tiesām viņu darbībā ir pieļaujama lielāka nolaidība, jo lēmumi var būt apstrīdami. Taču, atšķirībā no nacionālajām tiesām, šķīrējtiesai ir tikai viens “mēģinājums” taisnīga nolēmuma pieņemšanā. Lai šķīrējtiesas process būtu

²² Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā],

²³ turpat, часть 1 статьи 1

²⁴ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), stājies spēkā 2015.gada 1.janvārī,

²⁵ turpat

²⁶ A. Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 361

²⁷ N.Blackaby,C.Partasides, A.Redfern, M.Hunter, Redfern and Hunter on International Arbitration, New York, Oxford University press Inc., 2009, p.588

taisnīgs un uzticams arī apstākļos, kad šķīrējtiesas nolēmumu nevar apstrīdēt vai atcelt, šķīrējtiesnešiem jālemj maksimāli uzmanīgi un piesardzīgi.

1.3 Pušu tiesības apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu

Kā tika secināts augstāk, šķīrējtiesas nolēmumi nav apstrīdami parastajā kārtībā. Taču UNCITRAL Parauglikums satur, autorespāt, nozīmīgu nosacījumu, kurš nav ietverts citos pētamos tiesību avotos, tācu izskaidro šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas specifisko raksturu, kas būtībā ir visu tiesību normu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu pamatā. Tā UNCITRAL 34.panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšana var notikt vienīgi iesniedzot prasību par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu.²⁸ Tātad no vienas puses šis pants pasaka, ka apstrīdēšana parastā ceļā nav iespējama, no otrās norāda uz nolēmuma atcelšanas iespējām. Šāds formulējums sekmēja arī vairāku valsts tiesu kontrolējošās funkcijas ierobežošanu, kas dažās valstīs bija parāk plaša.²⁹

Eiropas konvencija nesatur norādi uz to ka pusēm jāiesniedz valsts tiesā pierādījumus noteiktā pārkāpuma pierādīšanai vai ka pierādījumus jāsniedz tai pusei no kuras tiek prasīta nolēmuma atzīšana. Konvencijas normās vienmēr tiek uzsvērtā konvencijas dalībvalstu loma un šķīrējtiesas procesa atbilstība šķīrējtiesas atrašanas valsts likumiem vai tās valsts likumiem, kuri regulē noteiktās attiecības un strīda risināšanu.³⁰ Eiropas konvencija zināmu daļu no šķīrējtiesas procesa jautājumiem atstāj risināt pušu izvēlētiem vai šķīrējtiesas atrašanas valsts normatīvajiem aktiem,³¹ arī šajā gadījumā, var secināt, ka Eiropas konvencijas saturs atstāj "vietu" citiem regulējumiem.

Savukārt UNCITRAL Parauglikums nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, taču, tikai gadījumos, ja puse, kas lūdz tiesai nolēmuma atcelšanu, iesniedz pierādījumus vismaz vienam no Parauglikumā norādītajiem nolēmuma atcelšanas pamatojumiem.³² Tātad, būtībā vērsties tiesā kā arī sniegt pierādījumus var jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm, ja tā vēlas nolēmuma atcelšanu. Šāds regulējums nodrošina pušu vienlīdzību likuma un tiesas

²⁸ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

²⁹ P.Binder, International Commercial Arbitration and Conciliation In UNCITRAL Model law Jurisdictions. 2nd Edition, London, Sweet&Maxwell, 2005, p. 271

³⁰ European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015.gada 20.februārī].

³¹ g.e. D.T. Hascher, Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011, p. 534

³² 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985. Art 34

priekšā un ļauj tām apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu neatkarīgi no sava statusa šķīrējtiesas procesā. Kā tiks aprakstīts zemāk, ne visi normatīvie akti veicina šādu pušu vienlīdzību, ka arī nodrošina vienādas tiesības celt iebildumus.

Krievijas Federācijas likums “Par starptautisko komerciālo arbitražu” līdzīgi kā Parauglikums, piešķir abām strīda iesaistītajām pusēm vienādas tiesības uz šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas pieteikuma iesniegšanu.³³ Arī Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesu Krievijas Federācijā” satur identisku regulējumu un ļauj valsts tiesai atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, ja puse, kas lūdz nolēmuma atcelšanu iesniedz tiesā nepieciešamos pierādījumus.³⁴

Latvijas Republikā valsts tiesa var pārbaudīt vai šķīrējtiesas procesā tika pieļauti kaut kādi pārkāpumi, tikai gadījuma, ja prasītājs ir vērsies tiesā lai saņemtu izpildu rakstu par šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildi. Šajā gadījumā rodas dīvaina situācija. No vienas puses prasītājs var vērsties valsts tiesā un prasīt izpildu raksta izdošanu un atbildētājs savukārt iesniedzot savus paskaidrojumus var norādīt uz šķīrējtiesas procesā pieļautajiem pārkāpumiem. Rezultātā prasītājs var vērsties tiesā ar prasījumu, taču likums, nav noteicis prasītāja tiesības norādīt un iesniegt pierādījumus šķīrējtiesas pieļautajiem pārkāpumiem vai nolēmuma trūkumiem. Savukārt atbildētājam faktiski nav iespējas pašam vērsties valsts tiesā un pēc paša iniciatīvas ierosināt šķīrējtiesas nolēmuma pārbaudi. Autoresprāt, šāda situācija nonāk pretrunā ar pušu vienlīdzības principu, jo šajā gadījumā tiek būtiski ierobežotas abu pušu tiesības uz taisnīgu tiesu. No spēkā esoša regulējuma izriet, ka prasītājs principā nevar būt neapmierināts ar šķīrējtiesas nolēmumu, ja tas ir viņam par labu, un atbildētājam, savukārt, nevar rasties vēlme vērsties valsts tiesā, izņemot gadījumus, kad prasītājs pieprasa šķīrējtiesas nolēmuma izpildi piespiedu kārtā. ASV Federāla Arbitražas aktā ietvertais regulējums nosaka, ka valsts tiesā ar pierādījumiem par šķīrējtiesas procesa vai nolēmuma nepilnībām var vērsties jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm.³⁵

Autoresprāt, fakts, ka katra no strīdā iesaistītajām pusēm var vērsties valsts tiesā ar pierādījumiem par šķīrējtiesas procesā pieļautajiem pārkāpumiem, šķīrējtiesnešu nolaidību vai nolēmuma nepilnībām, ir būtisks mūsdienu demokrātiskajā sabiedrībā. Līdzīgs regulējums, ja tas būtu ietverts Latvijas Republikas likumos, būtu daudz atbilstošāks Latvijas Republikas

³³ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

³⁴ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā],

³⁵ An Act To make valid and enforceable written provisions or agreements for arbitration of disputes arising out of contracts, maritime transactions, or commerce among the States or Territories or with foreign nations, USA Federal Arbitration Act, 68th United States Congress, spēkā no 1926.gada 1.janvāra, Pieejams: http://www.yurclub.ru/docs/international/arbitr_USA.pdf [aplūkots 2015 gada 25.februārī],

Satversmē nostiprinātām tiesībām uz taisnīgu tiesu³⁶ un vienlīdzības principu,³⁷ nekā pašlaik spēkā esošais regulējums.

Analizējot jautājumu, par šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšanu un atcelšanu Latvijas Republikā un citās pasaules valstīs autore pamanīja vel vienu, autoresprāt, būtisku atšķirību. Saskaņā ar Civilprocesa likumu, tiesa var atteikt izpildraksta izsniegšanu, pamatojot savu lēmumu ar likuma noteiktajiem priekšnoteikumiem. Taču, autorei rodas jautājums, vai ir iespējams vērst valsts tiesas uzmanību uz šķīrējtiesas procesā pieļautajiem pārkāpumiem bez izpildraksta pieprasīšanas? Jau minētie starptautiskie³⁸ un nacionālie³⁹ regulējumi paredz pušu tiesības vērsties tiesā ar pieteikumu par šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanu, iesniedzot pierādījumus vienam no likumā norādītajiem nolēmuma atcelšanas pamatiem. Šāds prasības pieteikums nav saistīts ar šķīrējtiesas nolēmuma izpildi un dod abām pusēm vienādas tiesības uz šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanu.

Šis jautājums daļēji ir saistīts ar jau apskatītajām pušu tiesībām iesniegt valsts tiesai savus pierādījumus pārkāpuma notikšanai. Tomēr, ja šo jautājumu skatīt atsevišķi no pušu vienlīdzības principa, var secināt, ka gadījumā, ja prasītājs nevēlās vērsties valsts tiesā ar pieteikumu par izpildraksta saņemšanu, tad valsts tiesai nav iespējas pārbaudīt šķīrējtiesas nolēmumu un tā pieņemšanas procesu. Tātad, Latvijas likumos valsts tiesas kompetence pār šķīrējtiesas procesu un tā uzraudzības iespējas ir būtiski ierobežotas. Autoresprāt šādam apstāklim nav objektīva pamatojuma. Šāds regulējums var novest pie liela prettiesisku spēkā esošu šķīrējtiesas nolēmumu skaita. Autore uzskata, ka piešķirot indivīdiem lielāku iespēju apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumus un nododot valsts tiesām plašāku kompetenci šķīrējtiesu uzraudzībā nešķērsos šķīrējtiesas autonomijas robežas. Gluži otrādi, tas varētu sekmēt kvalitatīvākiem un taisnīgākiem šķīrējtiesas nolēmumiem. Kā vienu no iemesliem var norādīt to, ka liels kādas konkrētas šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas skaits var negatīvi ietekmēt tās reputāciju komersantu vidū.

1.4 Valsts institūcija, kurai ir uzticēta šķīrējtiesas nolēmuma uzraudzība.

Ja viena no strīdā iesaistītajām pusēm saskata tādus šķīrējtiesas pārkāpumus uz kuru pamata šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, tā var vērsties nacionālajā tiesā ar pieteikumu

³⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43, 92.pants

³⁷ turpat, 91.pants

³⁸ UNCITRAL Parauglikuma 34.pants, Eiropas konvencijas IX pants,

³⁹ Krievijas Federācijas likuma Par starptautisko komerciālo arbitrāžu 34.pants, Asv FAA 10.pants,

par šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanu. Šādu pieteikumu jāiesniedz kompetentai valsts tiesai. Parasti, tā ir šķīrējtiesas atrašanas valsts nacionālā tiesa.⁴⁰

Eiropas konvencija precīzi nenosaka, kurai valsts iestādei ir kompetence izskatīt pieteikumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu. Konvencijas IX panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmumu var atcelt konvencijas dalībvalstī, ja nolēmums tika taisīts šīs valsts teritorijā vai saskaņā ar tās normatīviem aktiem. Taču, ka jau tika minēts, Eiropas konvencijas regulējums nav izsmeļošs un dažu jautājumu izšķiršanu atstāj citām starptautiskajām vai nacionālajām tiesību normām.⁴¹

Savukārt, UNCITRAL Parauglikums paredz noteikt kompetento valsts tiesu vai citu iestādi, kurai tiks deleģēta šķīrējtiesu uzraudzība kā arī dažu Parauglikumā noteikto funkciju īstenošana. Parauglikuma 6. pants, dod iespēju, Parauglikumu pārņēmušai, valstij noteikt konkrēto kompetento institūciju.⁴²

Krievijas Federācijas likums “Par starptautisko komerciālo arbitrāžu” ir viens no spilgtākajiem UNCITRAL Parauglikuma pārņemšanas piemēriem. Līdz ar to, šī likuma 6.pants nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmumu uzraudzību (atcelšanas pieteikumu izskatīšanu) veic Krievijas Federācijas republikas augstākās tiesas, reģionālā, apgabala, pilsētas tiesa, autonoma apgabala un autonoma novada tiesa, atbilstoši šķīrējtiesas atrašanas vietai.⁴³ Savukārt Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā” nosaka, ka pieteikumu par nolēmuma apstrīdēšanu var iesniegt kompetentā tiesā viena no strīdā iesaistītajām pusēm.⁴⁴ Saskaņā ar Krievijas Federācijas Arbitrāžas procesa kodeksu, par kompetento tiesu nacionālo šķīrējtiesu nolēmumu atcelšanai ir noteikta arbitrāža, kurai piekritīgā teritorijā ir taisīts nolēmums.⁴⁵

Latvijas likumos nav noteikta kompetentā iestāde, kur izskata pieteikumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu. Saskaņā ar Civilprocesa likumu tiesa var atteikt izdot izpildrakstu par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi un rezultātā šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts. Taču, salīdzinājumā ar iepriekšminētajiem starptautiskiem un nacionāliem tiesību avotiem, Latvijā strīdā iesaistītajām pusēm nav piešķirtas tiesības prasīt nolēmuma atcelšanu.

⁴⁰ A. Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 439

⁴¹ g.e. D.T. Hascher, Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011, p. 534

⁴² 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

⁴³ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkkLvL4> [aplūkots 2015.gada 15.martā],

⁴⁴ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015.gada 17.martā], часть 1 статьи 42

⁴⁵ Закон РФ: Арбитражный Процессуальный Кодекс Российской Федерации, от 24 июля 2002 года, N95-ФЗ, Pieejams: <http://www.consultant.ru/popular/apkrf/> [aplūkots 2015.gada 17.martā], статья 31

Par kompetento iestādi izpildu rakstu izdošanai par šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildi Šķīrējtiesu likums nosauc rajona (pilsētas) tiesu.⁴⁶

Strīdā iesaistītajām pusēm ir noteikta rīcības brīvība piemērojamo normatīvo aktu un strīda izšķiršanas vietas noteikšanā. Šis princips piešķir pusēm tiesībās izvēlēties gan piemērojamās materiālās, gan procesuālās normas. Praktiski puses var izvēlēties dažādu valstu materiālās un procesuālās tiesību normas.⁴⁷ Šajā gadījumā šķīrējtiesas nolēmums, saskaņā ar pušu vienošanās, var būt apstrīdēts citas valsts tiesā nekā šķīrējtiesas atrašanas valsts tiesā. Taču, kā secina vairāki pētnieki, šāda iespēja ir drīzāk teorētiska. Šāda savu tiesību izmantošana nebūtu nepieciešama un lietderīga. Parasti šķīrējtiesas procesam tiek piemērotas vienas izcelsmes gan procesuālās, gan materiālās normas. Turklāt, tās parasti ir šķīrējtiesas atrašanas vietas tiesību normas.⁴⁸

Līdz ar to, autore secina, ka gan starptautiskās šķīrējtiesu konvencijas, gan nacionālie šķīrējtiesu regulējumi piešķir šķīrējtiesas atrašanas valsts tiesai kompetenci izskatīt pieteikumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu.

Ir jāatceras, ka šis princips neattiecas uz visiem šķīrējtiesu veidiem. Dažas no tām paredz citas šķīrējtiesas nolēmumu uzraudzības sistēmas. Piemēram, Starptautiskās Tirdzniecības kameras Starptautiskā Šķīrējtiesas (turpmāk - ICC) sistēma paredz šķīrējtiesas nolēmuma melnraksta iesniegšanu ICC Arbitrācijas tiesā, kura var veikt labojumus nolēmuma formā, piešķirot īpašu uzmanību šķīrējtiesas atrašanas valsts likumiem.⁴⁹ Autore uzskata, ka šāda procedūra sekmē nolēmuma kvalitātei un piekrīt viedoklim, ka tā palīdz izvairīties no tādiem trūkumiem, kas turpmāk varētu traucēt nolēmuma spēkā stāšanos un izpildes noteikšanu nacionālajā tiesā.⁵⁰ Savukārt, ICSID, kas nav komercšķīrējtiesa, taču tās piemēru autore uzskata par interesantu, ir autonoma sistēma un tās nolēmumus nevar apstrīdēt vai atcelt nacionālajā tiesā. Taču, ICSID ir iekšējā institūcija, kas saucās Secretary-General, kurā var vērsties jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm ar lūgumu atcelt nolēmumu.⁵¹ Pieteikuma

⁴⁶ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), 58.panta otrā daļa

⁴⁷ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.410

⁴⁸ J.D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, Comparative International Commercial Arbitration,Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 668 un A.Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 440

⁴⁹ Rules of International Chamber of Commerce International Court of Arbitration, International Chamber of Commerce, 2012, Pieejams: file:///Users/danasadovenko/Desktop/MgD/ICC%20865-0%20ENG_Rules_Arbitration_Mediation.pdf [aplūkots 2015.gada 20.februārī], art 27,

⁵⁰ Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures. New York, Oxford Univesity Press Inc., 1999, p. 258

⁵¹ Convention On The Settlement Of Investment Disputes Between States And Nationals Of Other States, International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006, Pieejams: https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf [aplūkots 2015.gada 14.februārī], Art 52,

par nolēmuma atcelšanu izskatīšanai tiek veidota trīs tiesnešu Komisija, kurai ir tiesības anulēt nolēmumu pilnīgi vai kādā tā daļā. No sava izveidošanas brīža ICSID bija izskatījusi diezgan daudz lietu par nolēmumu atcelšanu, taču ar laiku šī prakse izlīdzinājās un Komisijas lēmumi kļuva pamatotāki.⁵²

1.5 Strīdā iesaistīto pušu un šķīrējtiesas iespējas labot nolēmumu.

Puse, kas vēlas apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu pirmkārt jāizmanto šķīrējtiesas nolēmuma pārskatīšanas iespējas tajā šķīrējtiesā, kura to ir taisījusi, vai institūcijā, kuras ietvaros nolēmums tika taisīts. Šīs ietver arī nolēmuma labošanas un interpretācijas iespējas.⁵³ Dažreiz ir nepieciešams labot šķīrējtiesas nolēmumā acīmredzamās pārskaitīšanas, pārrakstīšanas vai drukas kļūdas vai izskaidrotu radušās neskaidrības.

Gan starptautiskās konvencijas, gan nacionālie likumi regulē šķīrējtiesas tiesības labot pieļautās kļūdas.

Saskaņā ar UNCITRAL Parauglikuma 33.pantu šķīrējtiesai ir tiesības labot nolēmumā pieļautās drukas, pārrakstīšanas vai matemātiska aprēķina kļūdas. Minētais pants nosaka gan strīdā iesaistīto pušu tiesības norādīt šķīrējtiesai uz pieļautajām kļūdām un lūgt to labošanu, gan šķīrējtiesai pašai pēc savas iniciatīvas ir tiesības labot konstatētās kļūdas.⁵⁴

Krievijas Federācijas likums “Par starptautisko komerciālo arbitražu” satur UNCITRAL Parauglikumam līdzīgu regulējumu. Atbilstoši likuma 33.panta pirmajai daļai, jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm var lūgt šķīrējtiesu izlabot nolēmumā pieļautās pārrakstīšanas, drukas vai matemātisko aprēķinu kļūdas.⁵⁵ Savukārt likuma 33.panta otrā daļa ļauj šķīrējtiesai labot minētās kļūdas pēc savas iniciatīvas. Arī Krievijas federācijas likums “Par šķīrējtiesu Krievijas Federācijā” piešķir šķīrējtiesai tiesības veikt nolēmumā jau minētos labojumus.⁵⁶

Latvijas Republikas Šķīrējtiesu likuma 55.panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas sastāvs pēc savas iniciatīvas vai puses lūguma var labot spriedumā pārrakstīšanās un

⁵² Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 258

⁵³ J.D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, *Comparative International Commercial Arbitration*, Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 667

⁵⁴ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

⁵⁵ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

⁵⁶ Закон РФ "О третейских судах в Российской Федерации", от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], статья 36

matemātiskā aprēķina kļūdas.⁵⁷ Interesanti, ka visos parējos pētītos tiesību avotos klāt pie pārrakstīšanās un matemātiskā aprēķina kļūdas ir pierakstītas arī drukas kļūdas, taču, Latvijas šķīrējtiesu regulējums šādu kļūdu veidu nepiemin. Autoresprāt, regulējumu atšķirību nevar raksturot ka būtisku likuma trūkumu. Pēc būtības šodien visi šķīrējtiesu nolēmumi, kuriem jābūt noformētiem rakstveidā, ir taisīti drukāto dokumentu veidā. Līdz ar to, ar roku rakstītus nolēmumus jau nav, un kļūdas, kuras agrāk varētu būt nosauktas par pārrakstīšanās kļūdām, šodien ir drukas kļūdas. Tāpēc, autore uzskata, ka terminu pārrakstīšanās kļūda un drukas kļūda nozīme mūsdienās ir līdzinājusies un nav nepieciešamības normatīvajā aktā uzskaitīt abas.

Parasti šķīrējtiesa ir brīva veikt labojumus. Taču, tās iespējas ir ierobežotas un neattiecas uz nolēmuma satura labojumiem. Šajā gadījumā tas jau nebūtu labojums minēto normatīvo aktu tvērumā, bet jauns nolēmums uz kuru puses šķīrējtiesu nav pilnvarojušas.⁵⁸

Izņemot labojumus, šķīrējtiesa var veikt arī nolēmuma interpretāciju jeb skaidrošanu. Atšķirībā no labošanas, šajā gadījumā šķīrējtiesa neveic nekādas izmaiņas pašā nolēmumā, bet sīkāk izskaidro, kas tieši ir noteikts galīgā nolēmumā.⁵⁹

Ne visi normatīvie akti, kas regulē šķīrējtiesu piešķir tai tiesības uz interpretāciju. Tā, piemēram, UNCITRAL Parauglikuma 33.panta pirmās daļas *b* punkts nosaka, ka “ja puses par to ir vairojušās”, jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm var lūgt šķīrējtiesu paskaidrot šķīrējtiesas nolēmuma punktu vai kādu tā daļu.⁶⁰ Līdz ar to, Parauglikums ierobežo pušu tiesības lūgt šķīrējtiesas nolēmuma skaidrošanu. No šī regulējuma izriet, ka tiesai būtu jāpārbauda vai puses ir vienojušās par nolēmuma skaidrošanas iespējām, un tikai tad sagatavot pieprasīto skaidrojumu. Atšķirībā no Parauglikuma Latvijas Republikas Šķīrējtiesu likums nosaka, ka, ja vien puses nav vienojušās citādi, tad viena puse var lūgt šķīrējtiesas sastāvu izskaidrot spriedumu.⁶¹ Tātad, ja Parauglikums nosaka pušu pienākumu vienoties par tiesībām uz skaidrojuma saņemšanu, tad savukārt Latvijas likums piešķir pusēm šīs tiesības un ļauj tām brīvi atteikties no šīm tiesībām. Līdz ar to, autore uzskata ka Latvijas likumā ietvertais regulējums atbalsta pušu rīcības brīvību un vienlīdzību. Taču, ņemot vērā, ka papildus nolēmuma taisīšana var novilcināt šķīrējtiesas galvenā nolēmuma izpildi, Latvijas regulējums nav tik veiksmīgs. Ņemot vērā, ka saskaņā ar Šķīrējtiesu likumu pusei ir 30 dienas

⁵⁷ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

⁵⁸ D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, Comparative International Commercial Arbitration, Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 657-658

⁵⁹ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2536

⁶⁰ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985

⁶¹ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), 55. Panta otrā daļa

lai īstenotu savas tiesības uz minēto lūgumu,⁶² kā arī pieskaitot klāt laiku kamēr šķīrējtiesa uztaisīs pieprasīto papildus nolēmumu, galvenā šķīrējtiesas procesa priekšrocība, proti, tā ātrums, var būt būtiski negatīvi ietekmēts.

Ka trešo darbību, ko šķīrējtiesa var veikt sava nolēmuma koriģēšanai ir papildus lēmuma taisīšana. Līdzīgi kā iepriekšējos gadījumos šīs tiesības ir nostiprinātas gan starptautiskajos, gan nacionālajos tiesību avotos.

UNCITRAL Parauglikuma un Krievijas Federācijas likuma “Par starptautisko komerciālo arbitražu” 33.panta trešā daļa nosaka, ka strīdā iesaistītās puses, ja tās nav no šīm tiesībām atteikušās, ir tiesīgas lūgt šķīrējtiesai taisīt papildus spriedumu par jautājumiem, ka šķīrējtiesas procesa gaitā tika pieteikti šķīrējtiesai, taču netika atspoguļoti šķīrējtiesas nolēmumā.⁶³ Arī Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā” satur identisku regulējumu.⁶⁴ Latvijas Republikas Šķīrējtiesu likuma 55.panta trešā daļa nosaka, ka katra no strīdā iesaistītajām pusēm var lūgt šķīrējtiesas sastāvu taisīt papildspriedumu, ja nav izlemts kāds no pieteiktajiem prasījumiem, par kuru bija iesniegti pierādījumi un par kuru puses devušas paskaidrojumus.⁶⁵

Autore secina, ka, jautājumā par papildsprieduma (papildus nolēmuma) taisīšanu, visi regulējumi ir līdzīgi un piešķir pusēm vienādas tiesības uz to.

Taču praksē nacionālā tiesa ne vienmēr piekrīt šķīrējtiesas tiesībām taisīt papildus lēmumu. *Trade & Transport Inc. V. Natural Petroleum Charterers, Inc.* 931 F.2d 191, 195 (2d Cir. 1991).⁶⁶ Tomēr šīs piemērs ir drīzāk izņēmums. Pārsvārā tiesas atzīst šķīrējtiesas tiesības uz papildus nolēmuma taisīšanu.⁶⁷

Līdz ar to, autore secina, ka, izņemot šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu, starptautiskās un nacionālās tiesību normas regulē pušu un šķīrējtiesas iespējas rīkoties, gadījumos, ja šķīrējtiesas nolēmumā ir pieļautas pārrakstīšanas, drukas vai matemātiskā aprēķina kļūdas vai nolēmuma saturs pusēm nav pietiekami skaidrs.

⁶² Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), 55. Panta otrā daļa

⁶³ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 33 un Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], параграф 33,

⁶⁴ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 1 статьи 34

⁶⁵ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

⁶⁶ *Trade & Transport Inc. V. Natural Petroleum Charterers, Inc.* 931 F.2d 191, 195, United States Court of Appeals, Second Circuit, April 19, 1991

⁶⁷ Born G. B. *International Commercial Arbitration* Vol. II, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2543

2. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMA ATCELŠANAS BŪTĪBA

Vienas no strīdā iesaistītām pusēm, kura vēlas apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu, mērķis ir kaut kādā veidā to grozīt vai, visbiežāk, lai kompetentā iestāde (tiesa) atceltu lēmumu pilnībā vai daļēji.⁶⁸ Tiesa, kura izskata jautājumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu var atcelt nolēmumu pilnībā vai daļēji, taču tā nevar izskatīt lietu pēc būtības un analizēt šķīrējtiesas sniegto motivāciju. Citādi būtu pārkāpts nolēmuma galīguma princips.⁶⁹ Līdz ar to nacionālā tiesa arī nevar grozīt šķīrējtiesas nolēmuma saturu.

Gan starptautisko, gan nacionālo šķīrējtiesu nolēmumi ir apstrīdami. Atkarībā no strīda būtības, šķīrējtiesas struktūras, starptautisko konvenciju un nacionālo regulējuma satura, puse, kas nav apmierināta ar šķīrējtiesas nolēmumu var izvēlēties vienu no iespējām, kā apturēt šķīrējtiesas nolēmuma izpildi. Pirmkārt, viņa var apstrīdēt nolēmumu apelācijas kārtībā, ja to pieļauj piemērojamais likums un šķīrējtiesas noteikumi.⁷⁰ Šāda procedūra nav sastopama komercšķīrējtiesās, taču dažas citas šķīrējtiesas sistēmas paredz šādu iespēju. Tā, piemēram, ICSID šķīrējtiesa paredz lēmuma apstrīdēšanu šķīrējtiesas īpaši izveidotajā komisijā.⁷¹ Otrkārt, var lūgt nolēmuma atcelšanu nacionālā tiesā atbilstoši šķīrējtiesas atrašanas vietai.⁷² Kā jau tika minēts, saskaņā ar regulējumiem, kuri piešķir pusēm vienādas tiesības lūgt nolēmuma atcelšanu.⁷³ Treškārt, viņa var sagaidīt, kamēr uzvarējusi puse vērsīsies nacionālā tiesā, lai sekmētu šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, un tad celt savus iebildumus.⁷⁴ Gadījumi, kad šķīrējtiesu regulējošs normatīvais akts tieši neparedz pušu tiesības lūgt nolēmuma atcelšanu un valsts tiesas uzraudzība pār šķīrējtiesas nolēmumu notiek izpildīšanas stadijā.⁷⁵

Kā jau tika minēts, šķīrējtiesas nolēmumi ir galīgi un nav pakļauti apstrīdēšanai apelācijas kārtībā nacionālo tiesu sistēmā. Lai saglabātu šķīrējtiesas autonomiju un vienlaikus

⁶⁸ A. Redfern & M. Hunter, *Law and Practice of international Commercial Arbitration*, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 415

⁶⁹ J.D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, *Comparative International Commercial Arbitration*, Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 665

⁷⁰ turpat, p. 663

⁷¹ Convention On The Settlement Of Investment Disputes Between States And Nationals Of Other States, International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006, Pieejams: https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf [aplūkots 2015 gada 14.februārī],

⁷² J.D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, *Comparative International Commercial Arbitration*, Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 663

⁷³ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 1 статьи 34, 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

⁷⁴ J.D.M.Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kroll, *Comparative International Commercial Arbitration*, Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 663

⁷⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391)

nodrošinātu strīdā iesaistīto pušu tiesību ievērošanas uzraudzību, starptautiskās konvencijas un nacionālie normatīvie akti ietver stingri ierobežotu uzskaitījumu, kādos gadījumos puses var lūgt kompetento valsts iestādi (tiesu) atcelt šķīrējtiesas nolēmumu.⁷⁶

Eiropas konvencijas IX panta pirmā daļa satur četrus pamatojumus, kad šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts šķīrējtiesas atrašanas valstī vai valstī kuras likumi tika piemēroti šķīrējtiesas procesam. Konvencija satur sekojošus atcelšanas pamatojumus: viena no līgumslēdzējam pusēm bija rīcībnespējīga vai līgums nav spēkā saskaņā ar piemērojamo likumu vai ar šķīrējtiesas atrašanas valsts likumiem; pusei, kura lūdz nolēmuma atcelšanu nebija paziņots par šķīrējtiesneša iecelšanu vai par šķīrējtiesas procesu, vai citādā veidā tika liegta iespēja sniegt savus pierādījumus; šķīrējtiesas nolēmums skar jautājumu kura izskatīšana nav paredzēta šķīrējtiesas līgumā, vai satur norādījumus par jautājumiem, kuri nav ietverti prasības pieteikumā, vai regulē jautājumus kas ir ārpus šķīrējtiesas līguma un prasības pieteikuma robežām; šķīrējtiesas sastāvs vai process neatbilst pušu vienošanās.⁷⁷ UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas a punkts, satur identiskus apstrīdēšanas iemeslus.⁷⁸ Taču, atšķirībā no Eiropas konvencijas, Parauglikums satur gan tādu atcelšanas iemeslu uzskaitījumu uz kuriem var norādīt un pierādīt viena no pusēm, gan tādus iemeslus, kurus var konstatēt pati tiesa. Parauglikuma 34.panta otrā daļa nosaka divus gadījumus, kad valsts tiesa var konstatēt pārkāpumu uz kura pamata šķīrējtiesas nolēmums ir atceļams. Pirmkārt, ja strīda priekšmets nevar būt izskatīts šķīrējtiesā saskaņā ar šīs valsts likumiem. Otrkārt, ja nolēmums ir pretrunā ar šīs valsts publisko kārtību.⁷⁹

Tas, ka pirmie četri no apskatītajiem šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas iemesliem abos starptautiskajos tiesību avotos ir līdzīgi, atspoguļo to, ka pasaulē ir izveidojusies vienveidīga attieksme pret šķīrējtiesas procesā pieļautajiem pārkāpumiem. Autoresprāt, šāda prakse nostiprina strīdā iesaistīto pušu vienlīdzību, neatkarīgi no pušu izcelsmes valstīm un strīdam piemērojamo normatīvo aktu izvēles.

Bez starptautisko organizāciju šķīrējtiesas procesu regulējošām normām, arī attīstīto valstu nacionālās tiesības satur normas, kas regulē šķīrējtiesas nolēmumu spēkā stāšanos, apstrīdēšanas un atcelšanas kārtību. Praktiski, pēc šķīrējtiesas nolēmuma pieņemšanas to var apstrīdēt vai nu tās valsts tiesā kuras likumi tika piemēroti strīda izšķiršanai (vai šķīrējtiesas

⁷⁶ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 2 статьи 34, 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

⁷⁷ European Convention on the International Commercial Arbitration, 484 UNTS 364, 1961.

⁷⁸ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985.

⁷⁹ turpat

mītnes valsts tiesā, ja tā atšķīrās),⁸⁰ vai nu tās valsts tiesā, kurā tika pieprasīta šķīrējtiesas nolēmuma atzīšana un izpildīšana.⁸¹

Arī nacionālajās tiesību normās ir atspoguļoti šie starptautiskie principi. Likums “Par starptautisko komercšķīrējtiesu” ietver UNCITRAL Parauglikumam identisku regulējumu un nosaka gan gadījumus, kad viena no strīdā iesaistītajām pusēm var vērsties valsts tiesā ar lūgumu atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, iesniedzot pārkāpuma pierādījumus, gan pati tiesa var konstatēt nolēmuma neatbilstību un atcelt to.⁸² Krievijas Federācijas likuma “Par šķīrējtiesām Krievijas Aederācijā” 42.pants satur identisku šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas pamatu uzskaitījumu.⁸³ Šādu starptautiski atzīto principu un piemērojamo regulējumu pārņemšanu nacionālajās tiesībās, autore uzskata par pozitīvu šķīrējtiesas likumu attīstības pazīmi.

Atšķirībā no augstāk apskatītajiem starptautiskiem un normālajiem tiesību avotiem, Latvijas Republikas šķīrējtiesas regulējums nav pārņēmis šo starptautiski atzītu apstrīdēšanas “formulu”.

2015. gada 1. Janvāra Latvijā stājās spēkā jauns Šķīrējtiesas likums. Šis likums aizvietoja Civilprocesa likuma D daļas ietvertu šķīrējtiesu regulējumu. Civilprocesa likumā palika tikai tās normas, kuras regulē izpildu raksta izdošanu par spēkā esošo šķīrējtiesas lēmumu, kā arī normas, kurus regulē rajona (pilsētas) tiesas tiesneša kompetenci pārbaudīt šķīrējtiesas lēmuma tiesiskumu.⁸⁴

Atšķirībā no citiem pētamiem tiesību avotiem, Latvijas Republikas regulējumi neparedz strīdā iesaistīto pušu tiesības lūgt šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu. Tātad visa šķīrējtiesas nolēmuma uzraudzība notiek izpildu raksta izdošanas procesā un tikai gadījumā, ja prasītājs ir vērsies tiesā pēc šāda izpildu raksta par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi. Latvijas Republikas Civilprocesa likums (turpmāk - CPL) nosaka kārtību, kādā valsts tiesa izskata pieteikumu par izpildraksta izsniegšanu par šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšanu. Saskaņā ar šo kārtību, valsts rajona tiesa saņemot no prasītāja pieteikumu par izpildraksta izsniegšanu un, ja tiesa nesaskata šķīrējtiesas nolēmuma vai tā pieņemšanas kārtībā nekādas nepilnības, pieņem lēmumu par izpildraksta izsniegšanu. Saskaņā ar CPL 548. Un 549.panta pirmo daļu, ar šo,

⁸⁰ Redfern A. & Hunter M., Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition. West Sussex: Selwood Printing Ltd., 2003

⁸¹ Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 259

⁸² Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkkLvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

⁸³ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā],

⁸⁴ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), 535.pants

tiesas izsniegto, izpildrakstu prasītājs var vērsties pie tiesu izpildītāja lai tas uzņemtos nolēmuma izpildi.⁸⁵

Taču, Civilprocesa likuma 536.panta pirmajā daļā ir uzskaitīti gadījumi, kad rajona tiesa var atteikt prasītājam izdot pieprasāmo izpildu rakstu par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi:

“Tiesnesis atsaka izsniegt izpildu rakstu pastāvīgās šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei, ja:

- 1) konkrēto civiltiesisko strīdu var izšķirt tikai tiesa;
- 2) šķīrējtiesas līgumu noslēgusi fiziskā persona, kurai ierobežota rīcībspēja, vai nepilngadīgais;
- 3) šķīrējtiesas līgums likumā noteiktajā kārtībā ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu;
- 4) pusei nebija pienācīgā veidā paziņots par šķīrējtiesas procesu vai tā citu iemeslu dēļ nevarēja iesniegt savus paskaidrojumus un tas būtiski ietekmējis šķīrējtiesas procesu;
- 5) pusei nebija pienācīgā veidā paziņots par šķīrējtiesnešu iecelšanu un tas būtiski ietekmējis šķīrējtiesas procesu;
- 6) šķīrējtiesnesis neatbilst Šķīrējtiesu likuma prasībām, šķīrējtiesa netika izveidota vai šķīrējtiesas process nenotika atbilstoši šķīrējtiesas līguma vai Šķīrējtiesu likuma noteikumiem;
- 7) šķīrējtiesas spriedums pieņemts par civiltiesisko strīdu, kas nav paredzēts šķīrējtiesas līgumā vai kas neatbilst šķīrējtiesas līguma noteikumiem, vai arī tajā ir izšķirti jautājumi, kurus neietver šķīrējtiesas līgums.”⁸⁶

Šī panta redakcija nav mainījusies no 2005.gada 17 .februārī pieņemto grozījumu spēkā stāšanās brīža.⁸⁷ Tātad, jau 10 gadus izpildraksta izdošanas atteikumu pamati nav mainīti, rediģēti vai grozīti. Protams, tas pats par sevi nenozīmē, ka regulējums ir novecojis un neatbilst mūsdienu tiesiskai videi. Taču, autore uzskata par nepieciešamu izvērtēt, kāpēc likumdevējs nav mainījis šīs normas redakciju tik ilgi un vai šādu izmaiņu neesamībai ir saprātīgs pamats.

Līdz 2005.gada 10.martam, kad stājās spēkā jau minētie grozījumi, CPL 536.panta redakcija izskatījās sekojoši:

“536.pants. Pamats atteikumam izsniegt izpildu rakstu

(1) Tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu, ja puse, pret kuru tiek prasīta šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšana, iesniedz pierādījumus, ka:

⁸⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391),

⁸⁶ Turpat, 536.panta pirmā daļa

⁸⁷ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 09.marts, Nr. 40 (3198), 24.punkts

- 1) šķīrējtiesas līgumu noslēgusi rīcībnespējīga persona vai šķīrējtiesas līgums nav spēkā saskaņā ar tam piemērojamo likumu;
- 2) pusei nebija pienācīgā veidā paziņots par šķīrējtiesnešu iecelšanu vai šķīrējtiesas procesu un tas būtiski ietekmējis vai varēja ietekmēt šķīrējtiesas procesu;
- 3) šķīrējtiesa netika izveidota vai šķīrējtiesas process nenotika atbilstoši šķīrējtiesas līguma vai šā likuma D daļas noteikumiem;
- 4) šķīrējtiesas nolēmums pieņemts par strīdu, kurš nav paredzēts šķīrējtiesas līgumā vai kurš neatbilst šķīrējtiesas līguma noteikumiem, vai arī tajā ir izšķirti jautājumi, kurus neietver šķīrējtiesas līgums. Šādā gadījumā izpildu rakstu var izdot tajā šķīrējtiesas nolēmuma daļā, kura atbilst šķīrējtiesas līgumam, ja vien to var nošķirt no jautājumiem, kas nav ietverti šķīrējtiesas līgumā.

(2) Puse zaudē tiesības iebilst pret izpildu raksta izsniegšanu, ja tā saskaņā ar šā likuma 525.pantu uzskatāma par atteikušos no savām tiesībām celt šādus iebildumus.

(3) Tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu arī tad, ja konstatē, ka saskaņā ar šo likumu konkrēto strīdu var izskatīt tikai tiesā.”⁸⁸

Ja salīdzināt šīs divas panta redakcijas, tad pirmā atšķirība, ko var saskatīt panta pirmās daļas ievadā, ir tas, ka no 2005.gada likums vairs neietver norādi uz atbildētāja pienākumu iesniegt tiesai pierādījumus par pārkāpuma notikšanu. Proti, agrāk, likumdevējs uzlika par pienākumu atbildētājam, ja tas uzskata, ka šķīrējtiesas lēmuma izskatīšanas un nolēmuma taisīšanas procesā ir noticis kāds pārkāpums, pierādīt šāda pārkāpuma esamības faktu. Autoresprāt, šādās izmaiņās ir gan plusi, gan mīnusi. No vienas puses, atbildētājs ir atbrīvots no pierādīšanas pienākuma, līdz ar to visus pierādījumu tiesa, ja tas ir nepieciešams pieprasa pati, pēc savas iniciatīvas. Tās ir pozitīvās izmaiņas, jo ne vienmēr atbildētāja rīcībā ir nepieciešamie pārkāpuma pierādījumi. Šajā gadījumā pusei nevis jāpierāda pārkāpuma esamību, bet tiesai pašai ir jāizmeklē šo jautājumu.

No otrās puses, tagad, nav skaidrs, kas ir par pamatu tiesas uzmanības pievēršanai un izmeklēšanas uzsākšanai. Likums nenosaka, vai valsts tiesai katrā tās lietvedībā nonākušā prasījuma par izpildraksta izdošanu ir jāveic atbilstošā pārbaude. Ja valsts tiesai pēc katra pieteikuma par izpildu raksta izsniegšanu ir jāvērtē un jāpārbauda visu šķīrējtiesā notikušo strīda izskatīšanas procesu, tas būtiski novilcinās izpildraksta izdošanas laiku. Turklāt, šajā gadījumā var tikt nepamatoti novilcināti procesi, kur šķīrējtiesa ir rīkojusies godprātīgi un pusēm nav iebildumu par šķīrējtiesas procesu un tā notikšanas kārtību. Apstākļi, ka tiesa pārbauda katru tās uzraudzībā nonākušo šķīrējtiesas nolēmumu var būt pretrunā arī ar

⁸⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), Vēsturiskā redakcija, spēkā līdz 2005.gada 09.martam

šķīrējtiesas procesa autonomijas principu. Ja puses ir labprātīgi vienojušās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesā, tā savukārt ir izskatījusi lietu saskaņā ar pušu vienošanos un ievērojot pušu vienlīdzību un viņu tiesības būt uzklautiem, šķīrējtiesas nolēmums ir pamatots un likumīgs, tad iespējamā valsts tiesas pārbaude objektīvi nav pamatota. Kā autore jau norādīja, šāda rakstura pārbaude tikai novilcinās šķīrējtiesas nolēmuma izpildi. Lai noskaidrotu kāds bija likumdevēja mērķis, pieņemot šos grozījumus, un konkrēti grozot izskatīto pantu, autore pievērta uzmanību grozījumu anotācijai. Taču, likumdevējs tajā nav norādījis, kāpēc tika pieņemts lēmums grozīt CPL 536.pantu un kāpēc tika izvēlēta tieši tāda panta redakcija.

Turpinot CPL 536.panta redakciju salīdzinājumu, autore secina, ka pēc 2005.gadā pieņemtajiem grozījumiem, panta saturs, attiecībā uz iemesliem uz kuru pamata tiesa var atteikt izdot izpildu rakstu, pēc būtības nav mainījies.⁸⁹ Likumdevējs ir mainījis panta struktūru, taču tās faktiskais saturs nav mainījies.

Lai vērtētu, izskatāmā panta saturu, autore vēlās salīdzināt tā redakcijas arī ar starptautiski atzītajiem šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanas un izpildīšanas regulējumiem kā arī ar šādiem regulējumiem citu pasaules valstu normatīvajos aktos. Kā pirmo autore vēlās apskatīt UNCITRAL regulējumu. Jau minētā UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrajā punktā ir noteikti gadījumi, kad valsts tiesa var atcelt šķīrējtiesas spriedumu. Tajā, līdzīgi kā Latvijas Šķīrējtiesas likumā par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai ir norādīti gadījumi: kad strīds nav pakļauts šķīrējtiesai (strīdu var izšķirt tikai valsts tiesa); šķīrējtiesas līgumu ir parakstījusi rīcībnespējīga persona vai šis līgums nav spēkā citu iemeslu dēļ; pusei nav attiecīgi paziņots par šķīrējtiesneša iecelšanu vai šķīrējtiesas procesu; šķīrējtiesas nolēmums ir taisīts par strīdu, kas nav minēts šķīrējtiesas līgumā vai neatbilst šķīrējtiesas līgumam; šķīrējtiesa netika izveidota vai šķīrējtiesas process nenotika saskaņā ar pušu vienošanos.⁹⁰

Tomēr, pētot UNCITRAL regulējumu, autore secina, ka tajā ir ietverti tādi šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas iemesli, kas nav paredzēti Šķīrējtiesas vai Civilprocesa likumā. Tā piemēram, UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas *b* punkta *ii* apakšpunkts paredz, ka valsts tiesa var atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, ja tas ir pretrunā šīs valsts sabiedriskajai kārtībai ("public policy").⁹¹ Arī Krievijas Federācijas likuma "Par starptautisko komerciālo arbitražu" 34.panta otrās daļas 2.punkts satur norādi uz šķīrējtiesas nolēmuma atbilstību valsts sabiedriskai kārtībai kā priekšnoteikumu tā spēkā esamībai un izpildīšanai.⁹² Savukārt ne Šķīrējtiesas likums, ne Civilprocesa likuma 66.nodaļas normu vecā vai jaunā redakcija

⁸⁹ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 09.marts, Nr. 40 (3198), 24.punkts

⁹⁰ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

⁹¹ turpat

⁹² Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015.gada 15.martā],

neietver regulējumu, kas ļautu valsts tiesai atsaukties uz sabiedriskās kārtības ievērošanu lemjot par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi.

Līdz ar to, autorei nav skaidrs likumdevēja mērķis, pieņemot attiecīgos likuma grozījumus. Pētāmo 2005.gada grozījumu anotācijā likumdevējs norāda, ka līdz ar grozījumu spēkā stāšanos tiks noteikti stingrāki nosacījumi strīdu izšķiršanas kārtībai šķīrējtiesā un pušu procesuālo tiesību aizstāvībai.⁹³ Tas arī ir viss likumdevēja komentārs attiecībā uz izskatāmā panta grozījumiem. No šādas grozījumu anotācijas nav skaidrs, kāds bija pamats likumdevēja pieņemtajam lēmumam un kāds bija šo grozījumu mērķis. Nav arī skaidrs vai izstrādājot noteiktā panta grozījumus tika vērtēta līdzšinējā šķīrējtiesas nolēmumu izpildes prakse vai šķīrējtiesas procesā pieļauto pārkāpumu uzraudzības prakse. Turklāt nav norādīts, vai likumdevējs ir analizējis starptautisko organizāciju un pasaules vadošo valstu regulējumu saturu šajā jomā.

Lai izvērtētu un analizētu Latvijas tiesu praksi izpildrakstu izdošanas jautājumā, autore apskatīja arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumu „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”.⁹⁴ Šajā tiesu prakses Apkopojumā tika akcentēts CPL 528.panta otrās daļas regulējums (tagad Šķīrējtiesas likuma 51.panta otrā daļa⁹⁵), kurš nosaka, ka šķīrējtiesas spriedums kļūst galīgs, neapstrīdams un izpildāms⁹⁶. Līdz ar to Augstākā tiesa uzsver šķīrējtiesas autonomiju un kompetenci izskatāmajā jautājumā. Tomēr CPL 536. pants paredz valsts tiesas pilnvaras neizdot pieprasāmo izpildu rakstu par šķīrējtiesas nolēmuma izpildei.⁹⁷ Līdz ar to saglabajās zināma valsts tiesu varai uzticētā uzraudzība un kontrole pār šķīrējtiesas procesu.

Augstākās tiesas apkopojumā ir aplūkoti tiesu prakses gadījumi, kad izpildraksts par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi netika izdots. Šajā apkopojumā ir apskatītas lietas par šķīrējtiesas pieļautajiem procesuāliem pārkāpumiem; par trešo personu tiesību pārkāpšanu; par tādu lietu izskatīšanu šķīrējtiesā, kas nav paredzēts šķīrējtiesa līgumā; par netaisnīgiem līguma noteikumiem strīdos, kur viena puse ir atzīstama par patērētāju; šķīrējtiesas līguma spēkā neesamība un citi.⁹⁸ Taču, Augstākās tiesas izstrādātajā apkopojumā nav lietu par

⁹³ Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Anotācija. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 09.marts, Nr. 40 (3198),

⁹⁴ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

⁹⁵ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

⁹⁶ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), 528.pants

⁹⁷ Turpat 536.pants

⁹⁸ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

gadījumiem, kad šķīrējtiesa nav ievērojusi pušu vienošanās par piemērojamām procesuālajam vai materiālajam tiesību normām, kā arī nav noteikti gadījumi, kad šķīrējtiesas līgums nebija noslēgts vispār, taču šķīrējtiesa ir izskatījusi strīdu.

Autore secina, ka pēc būtības ne pats Augstākās tiesas apkopojums, ne tajā veiktie secinājumi, neievieš neko jaunu Latvijas šķīrējtiesu regulējumā. Turklāt, tā nekonstatē, kādi trūkumi pastāv Civilprocesa likumā ietvertajā šķīrējtiesas regulējumā. Proti, autore atkal nonāk pie iepriekšējā nodaļā taisītā secinājuma, ka likumdevējs nav vērtējis jaunā likuma atbilstību mūsdienu tiesiskās vides situācijai un pasaules praksei šķīrējtiesu nolēmumu regulējumos. Augstākās tiesas apkopojums varētu kalpot šķīrējtiesas procesu regulējošo normu pilnveidošanai. Taču Augstākā tiesa savos, apkopojumā ietvertajos, secinājumos nav norādījusi uz normatīvā regulējuma trūkumiem, kā arī pats likumdevējs nav ņēmis vērā pētījumā analizētos jautājumus. Šodien, visas normas, kas regulē šķīrējtiesas darbību un kārtību kādā tā izskata strīdus, izņemot izpildraksta izdošanas kārtību, ir apkopotas Šķīrējtiesu likumā. Taču autorei nesanāca atrast pierādījumu tam, ka izstrādājot Šķīrējtiesu likumu likumdevējs bija analizējis iepriekšējā regulējuma nepilnības vai iespējamus robus un to kādā veidā regulējums būtu pilnveidojams. Spēkā esošs Šķīrējtiesu likums izskatās kā no kādreizējās Civilprocesa likuma D daļas nokopēts. Par to liecina arī Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01 "Par Civilprocesa likuma 495.pants pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam", kurā tika atzīta par spēkā neesošu Civilprocesa likuma 495.panta pirmā daļa.⁹⁹ Ar šo Satversmes tiesas spriedumu spēku zaudēja arī Šķīrējtiesu likuma 24.panta pirmā daļa vēl pirms paša likuma spēkā stāšanās brīža. Šāda situācija radās tāpēc, ka Šķīrējtiesu likuma 24.panta pirmā daļa bija identiska Civilprocesa likuma 495.panta pirmajai daļai. Šīs apstākļi, autoresprāt, atkal norāda uz apstākli, ka likumdevējs, izstrādājot Šķīrējtiesu likumu, nav pienācīgā kārtībā vērtējis veco Civilprocesa likumu normas, to atbilstību gan Satversmei, gan starptautiskajai praksei, gan mūsdienu tiesiskai situācijai. Cita starp, šajā spriedumā Satversmes tiesa secināja, ka šķīrējtiesu darbībā ir konstatējamas problēmas un izpildu raksta regulējuma trūkumus, līdz ar ko Satversmes tiesa vērsa Saeimas uzmanību uz nepieciešamību noteikt šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas pamatus un kārtību.¹⁰⁰

Apskatītajā spriedumā Satversmes tiesa ir pētījusi arī Tieslietu ministrijas iesniegto tiesu prakses apkopojumu par Civilprocesa likuma 536.panta pirmās daļas piemērošanu.

⁹⁹ Par Civilprocesa likuma 495.pants pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 1.decembrī. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/238.19> [aplūkots 2015.gada 22.martā]

¹⁰⁰ turpat

Satversmes tiesa norādīja, ka minētā panta piemērošanas prakse neliecina par to, ka šī norma uzliktu tiesai pienākumu jebkurā gadījumā izvērtēt šķīrējtiesas kompetenci.¹⁰¹ Līdz ar to autore taisa secinājumu, ka Civilprocesa 536.panta pirmā daļa, kaut arī uzskaita gadījumus, kad tiesa var atteikt izdot izpildrakstu par šķīrējtiesas nolēmumu, tomēr šī norma neuzliek valsts tiesas tiesnesim pienākumu katrā gadījumā vērtēt katru, šajā normā minēto, gadījumu. Tātad, valsts tiesa var uzdot tāda lēmuma piespiedu izpildi, kurš būtu atceļams, taču šķīrējtiesas procesā pieļautais pārkāpums netika pamanīts ar virspusēju pārbaudi un neviena no strīdā iesaistītām pusēm nav uz to atsevišķi norādījusi. Šāda situācija, autoresprāt, var novest pie būtiskiem judikatūras trūkumiem, un līdz ar to ir nepieciešams pilnveidot Civilprocesa regulējumu, uzliekot valsts tiesai par pienākumu, katrā tās lietvedībā nonākušā pieteikumā par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, vērtēt iesmejamo pārkāpumu vai trūkumu esamību.

Autore, pētot citu valstu normatīvos regulējumus pamanīja, ka dažu valstu normatīvie regulējumi satur arī citus netipiskus priekšnoteikumus šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai.¹⁰² Tā piemēram, ASV Federālā Arbitrāžas akta 10.panta a daļas 1.punktā ir noteikts, ka ASV tiesa var atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, ja jebkura no pusēm sniegs pierādījumus, ka nolēmums tika taisīts uzpirkšanas, krāpšanas vai citā prettiesiskā ceļā.¹⁰³ Autoresprāt, šādas likumu prasības nevar tikt atzītas par nepamatotām, taču to ievērošanu var panākt citā ceļā. Tā, piemēram, plaši izplatīts noteikums, ka šķīrējtiesai taisot nolēmumu ir jāievēro to likumu, par kura piemērošanu puses ir vienojušās vai šķīrējtiesas procesa norises vietas likumu. Šī norma būtībā ietver arī noteikumu par krāpšanas aizliegumu. Savukārt pušu tiesības pieprasīt no šķīrējtiesas tās nolēmuma izskaidrošanu risina gadījumus, kad nolēmums var tikt atzīts par neskaidru vai, ja rodas grūtības ar tā interpretāciju. Līdz ar to, autore uzskata, ka Latvijas Republikas praksē minētos problēmjaudājumus var risināt ar spēkā esošajām tiesību normām.

Pamatojoties uz augstāk veikto analīzi, autore secina, ka Latvijas Republikā spēkā esošais šķīrējtiesas regulējums pēc būtības nav mainījies apmēram desmit gadus. Protams, tas nenozīmē, ka regulējums ir pilnīgi novecojis un neatbilst mūsdienu tiesiskai situācijai. Taču, autore uzskata, ka likumdevējam izstrādājot Latvijas Republikas šķīrējtiesu likumu bija jāpievērš lielāka uzmanība regulējuma pilnveidošanai gan attiecībā uz jauno likumu, gan

¹⁰¹ Par Civilprocesa likuma 495.pants pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2014.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 1.decembrī. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/238.19> [aplūkots 2015.gada 22.martā]

¹⁰² Anglijas 1996.gada Arbitrāžas Akts nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, ja tas ir neskaidrs vai nevar būt viennozīmīgi interpretēts.¹⁰² Savukārt Šveices Federālais likums "Par starptautiskām privāttiesībām" īpaši izceļ pušu vienlīdzības principu un katras puses tiesības būt uzklaustātai.

¹⁰³ USA Federal Arbitration Act, 68th United States Congress, spēkā no 1926.gada 1.janvāra, Pieejams: http://www.yurclub.ru/docs/international/arbitr_USA.pdf [aplūkots 2015.gada 25.februārī],

attiecībā uz Civilprocesa likuma normām, kas regulē šķīrējtiesas nolēmuma izpildes kārtību. Šķīrējtiesu likums pēc būtības satur tās pašas normas, kas agrāk bija ietvertas Civilprocesa likumā, tās netika mainītas vai pilnveidotas, tāpat kā tās normas kuras “palika” Civilprocesa likumā.

Līdz ar to, analizējot Latvijas Republikā spēkā esošo šķīrējtiesu normatīvo regulējumu, autore secina, ka ir nepieciešama tā detalizētā izpēte. Rezultātā jāveic tādu regulējuma grozījumus, kas to pilnveidotu un līdzinātu to citu pasaules valstu šķīrējtiesu regulējumiem.

Autoresprāt, ja pusēm izveidosies pārliecība, ka jebkuru šķīrējtiesas nolēmumu var apstrīdēt un atcelt, tad tas būtiski pazeminās šķīrējtiesas nolēmuma lietderību, galīgo strīda noregulējumu. Autore piekrīt viedoklim, ka, lai saglabātu šķīrējtiesas nolēmuma īpašu raksturu, apstrīdēšanas institūtam jābūt stingri uzraudamam un apstrīdēšanas iespējām jābūt skaidri noteiktām un ierobežotām.¹⁰⁴ Šāda sistēma, autoresprāt, sekmē šķīrējtiesas nolēmumu stabilitāti un respektēšanu, jo netiek pieļauta lieka nolēmuma satura apšaubīšana un sprieduma atcelšana. Līdz ar to, kaut arī Latvijas normatīvo aktu regulējumi ir atzīstami par novecojušiem un neatbilstošiem starptautiskajai praksei. Tomēr, visi pētīti gan starptautiski, gan nacionālie tiesību avoti nosaka ierobežotas nolēmuma atcelšanas iespējas un skaidri nosaka izsmeļošu pamatojumu iespējas.

Savā darbā autore pēta komerciālo šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas institūtu, un kā ir secināts augstāk, šķīrējtiesu nolēmumiem nav paredzēta apstrīdēšanu apelācijas kārtībā.¹⁰⁵ Autore vēlās apskatīt citu šķīrējtiesu praksi attiecībā uz šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanas un uzraudzības iespējām. Liekas apstrīdēšanas bīstamību spilgti demonstrē ICSID, kuru detalizētās normas nosaka pārāk vieglu procesu šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanai. ICSID ir autonoma sistēma un tās nolēmumus nevar apstrīdēt vai atcelt nacionālajā tiesā. Taču, ICSID ir iekšējā institūcija, kas saucās Secretary-General, kurā var vērsties jebkura no strīdā iesaistītajām pusēm ar lūgumu atcelt nolēmumu.¹⁰⁶ Pieteikuma par nolēmuma atcelšanu izskatīšanai tiek veidota trīs tiesnešu Komisija, kurai ir tiesības anulēt nolēmumu pilnīgi vai kādā tā daļā. No sava izveidošanas brīža ICSID bija izskatījusi diezgan daudz lietu, taču, nolēmumu atcelšana, pamatojoties uz šaubīgām un diezgan nenozīmīgām kļūdām, mazināja

¹⁰⁴ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 257,

¹⁰⁵ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34 (1)

¹⁰⁶ Convention On The Settlement Of Investment Disputes Between States And Nationals Of Other States, International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006, Pieejams: https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf [aplūkots 2015 gada 14.februārī], Art 52

uzticamību šai šķīrējtiesai.¹⁰⁷ Tā, piemēram, lietā Klockner, ad hoc Komisija atcēla ICSID nolēmumu, ko pamatoja ar sekojošiem apsvērumiem. Pirmkārt, Komisija apgalvoja, ka šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas gadījumi, kas ir minēti ICSID Konvencijas 52. pantā nav izsmeļoši, un jebkura Konvencijas noteikuma neievērošana var būt par pamatu sprieduma atcelšanai. Otrkārt, Komisija noteica, ka tai nav jāvērtē trūkumu raksturu un ietekmi uz galīgo strīda izšķiršanu, lemjot par savām tiesībām atcelt nolēmumu.¹⁰⁸ Proti, pat niecīga kļūda, kas faktiski neietekmēja šķīrējtiesas nolēmuma saturu vai strīda izskatīšanas kārtību, var būt par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai.

Līdzīgi bija pamatota arī Amco lieta, kurā šķīrējtiesas nolēmums tika pieņemts 1983.gadā, tad tas tika apstrīdēts un atcelts.¹⁰⁹ Lieta tika atkal iesniegta šķīrējtiesā un otrais nolēmums tika pieņemts 1991. gadā un jau 1992. gadā tas tika apstrīdēts. Pieteikums par otrā nolēmuma apstrīdēšanu tika noraidīts daļā. Līdz ar to, faktiskā šķīrējtiesas nolēmuma izpilde novilcinājās uz gandrīz desmit gadiem. Autore piekrīt viedoklim, ka šāda ICSID šķīrējtiesā izveidojusies prakse pielīdzināja šķīrējtiesas nolēmumu pieņemšanas un apstrīdēšanas procesus pie nacionālās tiesību sistēmas, kad lietu pēc būtības izskata sākumā pirmās instances tiesa un tad, uz apstrīdēšanas pieteikuma pamata, izskata otrajā instancē. Šāda līdzība iznīcina visu šķīrējtiesas procesa būtību un tam piešķirto jēgu, jo viena šķīrējtiesas nolēmumu būtībā pārskata cits šķīrējtiesa (jauns šķīrējtiesnešu sastāvs).¹¹⁰ Šāda situācija ir vairākās tirdzniecības asociācijās.¹¹¹

Gadījumi, kad nolēmumu atcelšana ir vispār noliedzama, autoresprāt, ir novecojoši un neatbilst mūsdienu šķīrēj tiesiskai videi. Praktiski, komercšķīrējtiesu nolēmumu uzraudzību regulējušie tiesību akti ierobežo gadījumus, kad nolēmumus var būt atcelts. No otrās puses, autore uzskata, ka šīs normas piešķir pusēm tiesības atsaukties uz šīm gadījumiem un rada pārlicību, ka to tiesības noteiktajos gadījumos tiks aizsargātas. Tomēr, cita veida šķīrējtiesās vel pastāv prakse, kad nolēmums nevar būt ne apstrīdēts ne atcelts. Tā Starptautiskās tiesas (ST) nolēmumos ir noteikts, ka lēmums ir galīgs un nav apstrīdams.¹¹² Taču arī šajā gadījumā

¹⁰⁷ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures.* New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 258

¹⁰⁸ Klockner Industrie-Anlagen GmbH, Klockner Belge, S.A. and Klockner Handelsmaatschappij B.V. v. United Republic of Cameroon and Societe Camerounaise des Engrais, ad hoc Committee Decision of 3 May 1985, (1986) 1 ICSID Review – Foreign Investment Journal 89, 2 ICSID Reports 95.

¹⁰⁹ Amco Asia Corporation, Pan American Development Limited and P.T. Amco Indonesia v. Republic of Indonesia, ad hoc Committee Decision of 16 May 1986, 1 ICSID Reports 509, (1986) 25 ILM 1439.

¹¹⁰ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures.* New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 71

¹¹¹ N.Blackaby, C.Partasides, A.Redfern, M.Hunter, Redfern and Hunter on International Arbitration, New York, Oxford University press Inc., 2009, p.588

¹¹² UN Statute of International Court of Justice, 39 AJIL Supp. 215, 1945. Pieejami: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0> [aplūkots 2015.gada 10. martā]., art 60

var sasniegt sava veida kontrolējamo atcelšanu caur ST lēmumu izpildes procesu. Apvienoto Nāciju (AN) Statūti nosaka, ka dalībvalstis, kuras ir ST procesa dalībnieces, apņēmās ievērot tās lēmumu.¹¹³ Taču, gadījumā, ja kāda no pusēm ir neapmierināta ar tiesas nolēmumu un nevēlās to pildīt, nekāda piespiedu vai automātiskā spēkā stāšanās procedūra nav paredzēta. Protams, pastāv Drošības Padomes (DP) tiesības, ja tā uzskata to par nepieciešamu, izdot rekomendācijas vai pieņemt lēmumu par citu līdzekļu piemērošanu, kas varētu sekmēt lēmuma ievērošanu.¹¹⁴ Taču tie faktiski neietekmē nolēmuma izpildi un turklāt DP ir aprobežota šo līdzekļu piemērošanā. Proti, DP var piemērot tai pieejamos piespiedu līdzekļus, tikai gadījumos, kad nolēmuma neizpildes gadījumā tiek apdraudēti starptautiskais miers un drošība.¹¹⁵

Šodien diezgan daudz gan starptautiskās, gan nacionālās tiesību normas satur noteikumus par ārvalstu vai starptautisko šķīrējtiesu lēmumu atzīšanu un izpildīšanu. Tā piemēram gan Ņujorkas Konvencijas V pants,¹¹⁶ gan Krievijas Federācijas likuma "Par starptautisko komerciālo arbitražu" 36. pants¹¹⁷ satur līdzīgus regulējumus attiecībā uz citas valsts šķīrējtiesas lēmuma atzīšanas un izpildīšanas atteikuma pamatiem. Taču agrāk nepastāvēja tāda liberāla attieksme un nacionālās tiesas diezgan bieži pieņēma izskatīšanai pieteikumus par kādas starptautiskās vai citas valsts šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanu.¹¹⁸ Pirms, pasaulē bija izveidojusies vienveidīga šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas prakse, katras valsts šķīrējtiesu regulējums saturēja savus šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas noteikumus. Turklāt, daži no tiem, pieļāva šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanu tikai, ja puses par to bija atsevišķi vienojušās.¹¹⁹

Ja puses neizmantoja savas tiesības uz vienošanos par šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas iespēju, tas sekmēja šķīrējtiesas procesa ātrumu un galīgumu. Kā arī ļāva saglabāt šķīrējtiesas procesa konfidencialitāti, neiedziļinot valsts iestādi tās sīkumos. Taču no

¹¹³ Charter of the United Nations, General Assembly, 26 June 1945, Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/charter/> [aplūkots 2015.gada 12.martā], art. 94 (1)

¹¹⁴ turpat,

¹¹⁵ turpat, art 26

¹¹⁶ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī],

¹¹⁷ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

¹¹⁸ Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 259

¹¹⁹ 1979.gada Anglijas Arbitražas Akts būtiski ierobežoja pušu tiesības uz nolēmumu atcelšanu. Tas piešķīra starptautiskās šķīrējtiesas procesā iesaistītajām pusēm tiesības noslēgt 'izpildīšanas vienošanos', kurā puses varēja noteikt gadījumus, kad attiecīgs šķīrējtiesas lēmums var būt atcelts.

otrās puses, tas liedza valsts tiesām veikt atbilstošu uzraudzību pār acīmredzamiem nolēmumu trūkumiem, it īpaši ja tie ir saistīti ar procesuāliem trūkumiem.¹²⁰

Autoresprāt, arī tagad divi galvenie argumenti ‘par’ un ‘pret’ šķīrējtiesu nolēmumu apstrīdēšanu ir palikusi tie paši. No vienas puses ir šķīrējtiesas galvenā priekšrocība salīdzinājumā ar nacionālo tiesu – strīda izšķiršanas ātrums un nolēmuma galīgums. No otrās puses, pilnīga šķīrējtiesas procesa autonomija var būt bīstama un nolēmuma taisīšanas procesuālo noteikumu ievērošanas uzraudzība sekmē šķīrējtiesas lēmumu taisnīgumu un nepieļauj pušu procesuālo tiesību pārkāpšanu.

Mūsdienu vairāku valstu un starptautisko organizāciju nostāju par šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas pamatiem atspoguļo UNCITRAL Parauglikums. Tie paši priekšnoteikumi, kas ir atrodami UNCITRAL Parauglikuma 34.pantā¹²¹ ir uzskaitīti arī Ņujorkas konvencijā pie noteikumiem, kad var būt atteikts šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanā un izpildīšanā.¹²² Kā jau tika minēts līdzīgi šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas priekšnoteikumi ir noteikti arī Krievijas Federācijas Likuma “Par starptautisko komerciālo arbitražu” 36.pantā.¹²³

Var izšķirt dažādus iemeslus, kad šķīrējtiesas nolēmumu ir iespējams apstrīdēt valsts nacionālajā tiesā šķīrējtiesas mītnes valstī. Šie iemesli var iestāties atsevišķi viens no otra vai kopā, atkarībā no šķīrējtiesas mītnes vietas tiesību normām.¹²⁴ Tomēr, turpmāk savā darbā autore izskatīs tikai dažus no tiem, analizējot šo normu piemērošanu un kā šajās normās nostiprinātie principi tiek ievēroti Latvijā.

Autore analizēs gadījumus, kad starptautiskās tiesību normas piešķir pusēm tiesības lūgt šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu un uz kāda pamata tiesa var atcelt lēmumu. Pirmkārt, nolēmumu var atcelt saskaņā ar jurisdikcijas jautājumu, proti, vai šķīrējtiesas līgums vai šķīrējtiesas klauzula ir spēkā esoša un saistoša, vai citu iemeslu dēļ, kas attiecās uz strīda pakļautību šķīrējtiesai. Otrkārt, nolēmumu var atcelt "procesuālo" pārkāpumu dēļ, piemēram, nespēju sniegt atbilstošu paziņojumu par šķīrējtiesneša iecelšanu. Par procesuālo pārkāpumu var tikt atzīta arī pušu tiesību neievērošana vai atbildētāja brīdināšanas

¹²⁰ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 259

¹²¹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

¹²² United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-I&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī], Art V

¹²³ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

¹²⁴ Н. Юрова, *Международное гражданское процессуальное право*, Wolters Kluwer, Российская Федерация, 2008, с. 91

trūkums. Treškārt, nolēmumu var atcelt, kad šķīrējtiesnesim ar līgumu vai puses iesniegto prasību ir noteiktas konkrētas kompetences robežas un šķīrējtiesnesis nespēj šīs robežas ievērot.¹²⁵ Autore vēlās apskatīt arī tās šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas iespējas, kuras nav paredzētas Latvijas regulējumos. Piemēram, nolēmuma neatbilstība valsts sabiedriskajai kārtībai.

¹²⁵ A.Redfern, M.Hunter, Redfern and Hunter on international Arbitration, Oxford, Oxford University press, 2009, p.52

3. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMU ATCELŠANAS PAMATI

3.1 Šķīrējtiesas līguma spēkā neesamība

Katru privāttiesisko attiecību pamats ir līgums. Līdz ar to arī pušu vienošanās par strīda pakļautību šķīrējtiesai jābūt noformētai līguma veidā. Atbilstošs process un likumība ir šķīrējtiesas priekšnosacījumi.¹²⁶ Gadījumā, kad rodas strīds un tas nonāk šķīrējtiesā, pirmais, kas tiek pārbaudīts, ir tas vai pušu starpā ir noslēgts līgums par strīda izšķiršanu šķīrējtiesā un vai šis līgums ir spēkā esošs.¹²⁷ Nevienu no strīdā iesaistītajām pusēm nevar piespiest izšķirt strīdu šķīrējtiesā, kamēr nav noslēgta atbilstoša vienošanās. Šis fundamentālais princips ir nostiprināts visu starptautisko šķīrējtiesas konvenciju regulējumos un vadošo tirdzniecības valstu likumos.¹²⁸

Tā, piemēram, Eiropas konvencijas I panta pirmā daļa, nosaka, ka konvenciju piemēro attiecībā uz šķīrējtiesas līgumiem, kas ir noslēgti ar mērķi risināt pušu starpā radušos strīdus, kā arī uz šķīrējtiesas procedūrām un šķīrējtiesas nolēmumiem, kas ir balstīti uz minētajiem šķīrējtiesas līgumiem.¹²⁹ No šāda regulējuma formulējuma autore taisa secinājumu, ka galvenais konvencijas piemērošanas priekšnoteikums ir šķīrējtiesas līguma esamība. Tā paša panta otrā daļa raksturo terminu “šķīrējtiesas līgums” šīs konvencijas ietvaros. Saskaņā ar šo raksturojumu, par šķīrējtiesas līgumu ir atzīstami gan pušu vienošanās par strīda nodošanu šķīrējtiesai, kas ir noformēti atsevišķa līguma veidā, gan šķīrējtiesas klauzula, kas ir ietverta pušu starpā noslēgtajā darījuma līgumā.¹³⁰

Savukārt, saskaņā ar UNCITRAL Parauglikuma 1.panta pirmo daļu, tas ir piemērojams attiecībā uz “starptautisko šķīrējtiesu”.¹³¹ Tā paša panta trešā daļa definē “starptautisko šķīrējtiesu”. Saskaņā ar šo definīciju šķīrējtiesa ir atzīstama par starptautisko, ja šķīrējtiesas līgumu noslēgušās puses ir dažādu valstu rezidenti. Līdz ar to, autore secina, ka no UNCITRAL Parauglikuma regulējuma izriet ka tas ir piemērojams starptautiskās šķīrējtiesas regulēšanai, kuras darbība pamatojās uz pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līgumu.

¹²⁶ Lew J., Mistelis L., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Hague, Kluwer Law International, 2003, p.674

¹²⁷ A. Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 425

¹²⁸ Born Gary B. International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2001, p.849

¹²⁹ European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. 2015. gada 20.februārī 31 dalībvalsts saskaņā ar United Nations Treaty Collection. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015.gada 20.februārī].

¹³⁰ turpat

¹³¹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

UNCITRAL Parauglikuma 7.pants nosaka, ka “šķīrējtiesas līgums” ir pušu vienošanās nodot šķīrējtiesai visus strīdus vai konkrētus strīdus, kas radušies vai var rasties starp tām saistībā ar noteiktām tiesiskajām attiecībām. 1985.gada Parauglikuma 7.panta redakcija satur norādi, līdzīgi kā Eiropas konvencijā¹³², ka šķīrējtiesas līgumus var būt noformēts gan līguma, gan klauzulas veidā.¹³³ Jaunajā 2006.gada Parauglikuma redakcijā 7.pantam tika pievienots II Variants. Šajā II Variantā pants jau nesaturēja norādi uz šķīrējtiesas vienošanās formu (līgums vai klauzula).¹³⁴ Šādas izmaiņas bija nepieciešamas, lai nodrošinātu UNCITRAL Parauglikuma atbilstību jaunajai starptautiskai darījumu praksei. Sīkāk izmaiņu motīvus autore apskatīs zemāk.

Lai turpinātu pētīt šķīrējtiesas līgumu kā priekšnoteikumu šķīrējtiesas procesam un to regulējošo normu piemērošanu, autore vēlās analizēt arī nacionālās tiesības. Krievijas Federācijas likuma “Par starptautisko komerciālo arbitrāžu” 1.panta pirmā daļa nosaka, ka likums ir piemērojams attiecībā uz starptautisko komerciālo šķīrējtiesu. Līdzīgi kā UNCITRAL Parauglikumā Krievijas likuma 7.panta pirmajā daļā ietvertā šķīrējtiesas līguma definīcija nosaka, ka ir pušu vienošanās nodot šķīrējtiesai visus strīdus vai konkrētus strīdus, kas radušies vai var rasties starp tām saistībā ar noteiktām tiesiskajām attiecībām. Šīs vienošanās var būt noformētas gan atsevišķa likuma, gan klauzulas veidā.¹³⁵ Tātad var secināt, ka Krievijas Federācija pārņem starptautiskos komerciālās šķīrējtiesas principus un ievieš tos nacionālajos regulējumos. Pētāmajā Krievijas Federācijas likumā nav tiešas norādes uz to ka šķīrējtiesas pamatā ir šķīrējtiesas līgums. Tomēr to var secināt, analizējot dažus no likuma pantiem. Piemēram, saskaņā ar 8.panta pirmo daļu, valsts tiesa, kura ir saņēmusi pieteikumu par jautājumu, kas ir šķīrējtiesas līguma priekšmets, jāizbeidz lietu un jānosūta to kompetentai šķīrējtiesai. Savukārt, likuma 2.pants satur norādi uz to, ka pušu starpā noslēgtās vienošanās par šķīrējtiesas procesu, šīs vienošanas satur arī jebkādas šķīrējtiesas noteikumus. Autore uzskata, ka no aprakstītiem pantiem, var secināt, ka arī Krievijas Federācijas likums par pamatu jebkādam šķīrējtiesas procesam uzskata pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līgumu.

¹³² European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961. 2015. Art 1 (2) Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015.gada 20.februārī].

¹³³ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

¹³⁴ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006, amended by United Nations Commission on International Trade Law on 7 July 2006, Art 7 Option II

¹³⁵ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985 Art 7(1) un Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkklvL4> [aplūkots 2015.gada 15.martā], часть 1 статья 7

Latvijas Republikas Šķīrējtiesu likuma 1.panta pirmajā daļā ir formulēts likuma mērķis. Šķīrējtiesu likuma mērķis ir noteikt šķīrējtiesu izveidošanas kārtību un darbības pamatprincipus, lai nodrošinātu civiltiesisku strīdu efektīvu un taisnīgu izšķiršanu šķīrējtiesā.¹³⁶ Līdzīgi kā iepriekš pētītie tiesību avoti, Šķīrējtiesu likums nesatur tiešu norādi uz to šķīrējtiesas procesa uzsākšanas pamatā ir šķīrējtiesu līgums. Taču, pētot likuma 3.panta otro daļu un 13.panata pirmo daļu, autore secina, ka pušu vienošanās nozīme tiek uzsvēta arī Latvijas Republikas likumā.¹³⁷

Pusēm, noslēdzot šķīrējtiesas līgumu, var vienoties arī par līgumam piemērojamām tiesību normām.¹³⁸ Šis princips atspoguļo pušu autonomiju šķīrējtiesas procesā un ļauj tām pašām izvēlēties viņuprāt atbilstošo regulējumu.¹³⁹ Gadījumā, ja puses nav vienojušas par piemērojamām tiesību normām, šķīrējtiesas līgumam tiek piemēroti tās valsts likumi, kurā šķīrējtiesa atrodas (kur notiek strīda izskatīšanas process).¹⁴⁰ Eiropas konvencijas VII pants nosaka kuras valsts likumi tiek piemēroti pušu attiecībām un strīda izšķiršanai, ja puses pašas par tiem nav vienojušās. Saskaņā ar minēto konvencijas pantu, šķīrējtiesnešiem pašiem jāizvēlas piemērojamais likums saskaņā ar kolīzijas normām un pušu attiecību raksturu, ieradumiem un vērtējot to vai konkrētu normu piemērošana ļaus sasniegt nepieciešamu rezultātu.¹⁴¹ UNCITRAL Parauglikuma 28.panta otrā daļā, piešķir šķīrējtiesnešiem tādas pašas tiesības uz piemērojamā likuma noteikšanu.¹⁴² Pēc šiem likumiem tiek arī pārbaudīta šķīrējtiesas līguma esamība un spēkā esamība. Tāpēc, ja puses nevēlās, lai to attiecības regulētu nejauši piemērojamais likums, tām jāvienojas par tiesību normām, kas būs attiecināmas uz visu strīda izšķiršanas procesu.

UNCITRAL Parauglikums atsevišķi nosaka, pēc kura likuma tiek pārbaudīta pušu starpā noslēgtā šķīrējtiesas līguma spēka esamība, gadījumos, kad viena no strīdā iesaistītajām pusēm vērsās tiesā ar lūgumu atcelt šķīrējtiesas nolēmumu. Tā, atbilstoši Parauglikuma 34.panta otrās daļas *a* punkta *i* apakšpunktam, šķīrējtiesas nolēmums ir atceļams, ja tas ir taisīts uz līguma pamata, kas nav spēkā saskaņā ar pušu izvēlēto likumu vai, ja tās par to nav vienojušās, saskaņā ar tās valsts likumu, kur tiek lūgta šķīrējtiesas nolēmuma atcelšana.

¹³⁶ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

¹³⁷ turpat

¹³⁸ European Convention on the International Commercial Arbitration, 484 UNTS 364, 1961. Art VII (1)

¹³⁹ g.e. D.T. Hascher, Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011, p. 532

¹⁴⁰ A.Redfern, M.Hunter, Redfern and Hunter on international Arbitration, Oxford, Oxford University press, 2009, p.53

¹⁴¹ g.e. D.T. Hascher, Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011, p. 533

¹⁴² 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā” nosaka, ka gadījumā, ja ir iesniegts pieteikums par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu, šķīrējtiesas līguma spēkā esamība tiek pārbaudīta saskaņā ar federālajiem likumiem.¹⁴³ Savukārt, Krievijas Federācijas likums “Par starptautisko komerciālo arbitražu” nosaka, ka šajā gadījumā, šķīrējtiesas līguma spēkā esamība tiek pārbaudīta saskaņā ar pušu izvēlēto likumu vai, ja tāda nav, tad saskaņā ar Krievijas Federācijas likumiem.¹⁴⁴ Tātad, Krievijas Federācijas šķīrējtiesu regulējumi būtībā nošķir nacionālās un starptautiskās šķīrējtiesas nosakot tām dažus piemērojamos likums.

Arī Latvijas Republikas Civilprocesa likuma 536.panta pirmās daļas 3.punkts, nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums ir atceļams, ja tiesa konstatē, ka šķīrējtiesas līgums ir atcelts vai ir zaudējis spēku saskaņā ar likumā noteikto kārtību.¹⁴⁵ Taču šajā gadījumā, var rasties jautājums, ko likumdevējs ir domājis ar “likumā noteikto kārtību”. Vai šajā gadījumā tiek domāts Latvijas Republikas likumi, vai, tomēr pušu izvēlētais likums. Šķīrējtiesu likuma 3.pants nosaka, ka šķīrējtiesa civiltiesiskos strīdus izskata saskaņā ar pušu vienošanos, ciktāl tas nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi, šo likumu, kā arī citiem normatīvajiem aktiem.¹⁴⁶ Autoresprāt, šis pants paredz arī pušu vienošanos noteikt piemērojamo likumu. Līdz ar to, ja interpretēt Civilprocesa likuma 536.panta pirmās daļas 3.punkta saturu saskaņā ar Šķīrējtiesu likumu, tad līguma spēka esamību jāpārbauda saskaņā ar pušu izvēlēto likumu. Taču, autoresprāt, Civilprocesa likumā likumdevējs bija domājis Latvijas Republikas likumus, kas savukārt aprobežo pušu tiesības izvēlēties piemērojamo likumu un ir pretrunā ar Šķīrējtiesu likuma 3.panta otrās daļas saturu.

Būtiska loma šķīrējtiesas līguma spēkā esamības pārbaudē ir līguma formas atbilstība piemērojamam likumam.

Vairāku pasaules attīstīto valstu šķīrējtiesas procesu regulējošās tiesību normas satur noteikumu, ka šķīrējtiesas līguma ir jābūt noformētam rakstveidā. Tā, pētāmie Krievijas Federācijas likumi satur norādi, ka šķīrējtiesas līgumam jābūt noslēgtam rakstveidā.¹⁴⁷ Arī Šķīrējtiesu likuma¹⁴⁸ 12.panta pirmā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas līgumu noslēdz rakstveidā.

¹⁴³ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], статья 42

¹⁴⁴ Закон РФ “О международном коммерческом арбитраже”, от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], статья 34

¹⁴⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391)

¹⁴⁶ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

¹⁴⁷ Закон РФ “О международном коммерческом арбитраже”, от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], часть 2 статьи 7(2) un Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 1 статьи 7

¹⁴⁸ Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254)

Visi trīs minēti likumi atzīst, ka šķīrējtiesas līgums var būt noslēgts ne tikai līguma vai klauzulas veidā. Lai secinātu, ka šķīrējtiesas līgums ir noslēgts var konstatēt, ka puses ir apmainījušas ar pasta sūtījumiem vai izmantoja elektroniskās saziņas līdzekļus un šajā gadījumā, nodrošinot, ka pušu griba nodot jau radušos vai iespējamu civiltiesisko strīdu izšķiršanai šķīrējtiesā tiek fiksēta ar drošu elektronisko parakstu.

UNCITRAL Parauglikuma 2006.gada grozījumi ietvēra arī VII panta II variantu, kas ieviesa būtisku jauninājumu. Agrāka 7.panta redakcija, tāpat kā analizētie nacionālie normatīvie akti, noteica, ka šķīrējtiesas līgumam jābūt noslēgtam rakstveidā. Jaunā panta redakcija, vai pareizāk sakot otrais panta variants, vairs nesatur nekādu prasību šķīrējtiesas līguma formai.¹⁴⁹ Autore uzskata, ka šāds jauninājums ir ļoti būtisks. Pirmkārt, šāds regulējums dod komercattiecību pusēm plašākas iespējas uz sadarbību un tas atbilst mūsdienu situācijai, kad pušu brīvās gribas paušanu un līguma spēkā esamību var apliecināt ne tikai ar parakstītajiem līgumiem vai vēstulēm. Otrkārt, autore uzskata, ka apstākļi, ka Parauglikumā tika atstātas abas VII panta redakcijas, jo, ņemot vērā ka Parauglikums tika izstrādāts, lai valsts to varētu ņemt par paraugu nacionālajam likumam,¹⁵⁰ ir svarīgi, lai šāds likums būtu saskaņā ar visu valsts tiesību sistēmu un nacionālo kārtību. Līdz ar to Parauglikuma piedāvātā izvēle ir pozitīva un novērš gadījumus, kad pieņemtais šķīrējtiesas regulējums varētu nonākt pretrunā ar nacionālajiem tiesību aktiem.

Tātad, autore secina, ka, neatkarībā no tā, kuras valsts likumi ir piemērojami, katra šķīrējtiesa, pirms uzsākt lietas izskatīšanu, pārbauda vai starp pusēm ir noslēgta vienošanās par šķīrējtiesu. Tomēr var gadīties, ka šķīrējtiesa ir kļūdaini secinājusi, ka līgums ir noslēgts vai ka šķīrējtiesas līgums satur norādi uz šķīrējtiesas tiesībām izskatīt konkrēto strīdu vai līguma spēkā esamībai ir noteikta saskaņā ar nepareizo likumu. Šajos gadījumos pusēm pastāv tiesības apstrīdēt šķīrējtiesas lēmumu.

Autore secina, ka starptautiskajās konvencijās ir nostiprinājies vienāds šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas pamats vai arī šķīrējtiesas nolēmuma spēkā esamības galvenais priekšnoteikums. Proti, šķīrējtiesas līguma pastāvēšana un spēkā esamība. Autore uzskata, ka šāda līdzība ir loģiska un konsekventa. Kā ir zināms, saskaņā ar Ņujorkas konvenciju, ja šķīrējtiesas nolēmums ir pieņemts vienā valstī, bet tā izpildīšanu ir nepieciešams veikt otrajā valstī, tad otrai valstī, ja tā ir konvencijas dalībvalsts, ir jāatzīst šo lēmumu.¹⁵¹ Ja nolēmums

¹⁴⁹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006, amended by United Nations Commission on International Trade Law on 7 July 2006, Art 7 Option II

¹⁵⁰ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration with amendments as adopted in 2006. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985 Art 7

¹⁵¹ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38,

vai tā pieņemšanas process neatbilst pasaulē vispāratzītiem principiem, tad izpildvalstij nav tiesību to atcelt vai citādi ietekmēt tā spēkā esamību. Tāpēc, lai nepieļautu pretlikumīga šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšanu, izpildvalstij ir tiesības atteikties šo nolēmumu atzīt un ir tiesības neizdot atļauju tā izpildīšanai.

Amerikas Savienoto valstu (ASV) Federāla arbitrāžas akta 10.panta *a* punkta 4. apakšpunktā ir ietverts regulējums, kas nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var tikt atcelts, ja šķīrējtiesneši ir pārsnieguši savas pilnvaras.¹⁵² Ņemot vērā, ka FAA nesatur normu ar norādi uz līguma nepieciešamību, tad minēto FAA normu, autoresprāt, var interpretēt tai, lai attiecināt to uz pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līgumu. Proti, šķīrējtiesneši, kuri ir nepareizi interpretējuši viņiem ar līgumu piešķirto kompetenci vai izskatījuši lietu, kura vispār nav nodota šķīrējtiesas kompetencē, ir viennozīmīgi pārkāpuši savu kompetenci.

Līdzīgu ASV Federālā arbitrāžas akta 10 panta *a* punkta 4.apakšpunkta interpretāciju ir paudis arī Federālā tiesa, lietā *First Options of Chicago, inc. v. Kaplan*.¹⁵³ Šajā lieta tiesa secināja, ka pilnvaras šķīrējtiesnešiem ir piešķiramas ar pušu vienošanos. Līdz ar to ja nav vienošanās nevar būt arī šķīrējtiesas kompetenci. Tāpēc, šķīrējtiesa nevar skatīt strīdu, kuru puses nav vienojušās nodot tās kompetencē. Tātad, kaut arī ASV FAA nesatur tiešo norādi uz šķīrējtiesas līguma nepieciešamību, šo noteikumu var secināt no citu noteikumu analīzes un tiesas spriedumu secinājumiem.

Starptautisko šķīrējtiesu praksē ir atrodami gadījumi, kad ir lūgta šķīrējtiesas nolēmuma atcelšana, pamatojoties uz šķīrējtiesas līguma neesamības pamata.¹⁵⁴ Arī nacionālo tiesu veidotajā judikatūrā ir atrodami gadījumi, kad šķīrējtiesas taisīts nolēmums tiek atcelts šķīrējtiesas līguma spēkā neesamības dēļ.

Latvijas Republikas tiesu praksē ir taisīts spriedums Lietā Nr. SPC-31/2007, kur Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments (turpmāk - Senāts) secināja, ka pušu starpā noslēgtais šķīrējtiesas līgums nav spēkā un tas ir pamats atteikt prasītajam izpildraksta izsniegšanai. Vienošanās par šķīrējtiesu tika iekļauta pušu starpā noslēgtajā līgumā šķīrējtiesas klauzulas veidā. Taču minētais līgums tika atzīts par spēkā neesošu ar Latgales priekšpilsētas tiesas 2006 gada 30 jūnija spriedumu, līdz ar to spēku ir zaudējusi arī šķīrējtiesas klauzula. Tādejādi, lieta tika konstatēts, ka šķīrējtiesas nolēmums

1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī], Art III

¹⁵² USA Federal Arbitration Act, 68th United States Congress, spēkā no 1926.gada 1.janvāra, Pieejams: http://www.yurclub.ru/docs/international/arbitr_USA.pdf [aplūkots 2015 gada 25.februārī],

¹⁵³ *First Options Of Chicago, Inc., Petitioner V. Manuel Kaplan, Et Ux. And Mk Investments, Inc.*, (94-560), 514 U.S. 938 (1995).

¹⁵⁴ *Arab National Bank v El SharifSaoud Bin Masoud Bin Haza'a El-Abdali* [2004] EWHC 2381; [2004] Arb LR 3

nevar būt izpildāms, jo, saskaņā ar Civilprocesa likuma 536.panta trešo daļu, pušu starpā nav spēkā esoša šķīrējtiesas līguma.

Pētāmajā Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā ir minēta tikai viena lieta, kas ir nonākusi līdz senātam sakarā ar līguma spēkā neesamības faktu. Līdz ar to ir grūti secināt cik bieži Latvijas republikas tiesas atsaka prasītājiem izsniegt izpildu rakstu uz CPL 536.panta trešās daļas pamata.

Arī gadījumā, kad šķīrējtiesa nav izskatījusi strīdu, nosakot šķīrējtiesas līguma trūkumus, var tikt apstrīdēti. Ja šķīrējtiesa nosaka, ka tai nav jurisdikcijas, tās lēmumu var apstrīdēt ar pieteikumu par atcelšanu paļaujoties uz iemesliem, kas pieejami attiecīgajos piemērojamos tiesību aktos.¹⁵⁵ Šādu prasījumu nedrīkst pamatot ar apgalvojumu, ka šķīrējtiesa kļūdaini noliedza savu jurisdikciju.¹⁵⁶ Proti šķīrējtiesai piešķirtā kompetence noteikt savu kompetenci nevar būt apšaubīta, taču, var būt apstrīdēts pats šķīrējtiesas procesa uzsākšanas pamats.

Autore secina, ka gan valsts nacionālajos šķīrējtiesu regulējumos, gan starptautiskajās tiesību normās jautājums par šķīrējtiesas līguma spēkā esamību ir noteikts kā pirmais (Latvijas gadījumā, viens no pirmajiem) uz ko puse var atsaukties un ko tiesai ir jāpārbauda izskatot jautājumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu. Šāda prakse ir loģiska, jo šķīrējtiesas līgums un tā spēkā esamība ir galvenais šķīrējtiesas procesa pamats. Autoresprāt, apstākļi, ka starptautiskajās un nacionālajās tiesības nav vienādas nostājas par šķīrējtiesas līguma formu var negatīvi ietekmēt starptautisko šķīrējtiesu praksi un apgrūtināt dažādu izcelsmes valstu komersantu attiecības.

3.2 Šķīrējtiesa ir izspriedusi jautājumu, kas nav tās kompetencē saskaņā ar šķīrējtiesas līgumu.

Jautājums par šķīrējtiesas kompetences neesamību, gadījumos, kad nav noslēgts šķīrējtiesas līgums, pēc būtības jau tika izskatīts iepriekšējā apakšnodaļā. Tāpēc, turpmāk autore izskatīs gadījumus, kad šķīrējtiesas līgums ir noslēgts, bet jautājumi, kurus šķīrējtiesa ir izlēmusi, ir ārpus tiem jautājumiem, kurus aptver līgums vai ir ārpus šķīrējtiesā iesniegtā pieteikuma prasījumiem.

Ja pušu starpā nav noslēgtas vienošanās par šķīrējtiesu (šķīrējtiesas klauzulas vai šķīrējtiesas līguma veidā), vai strīds, saskaņā ar līgumu, nav nododams šķīrējtiesā, tad šajā

¹⁵⁵ Lew J., Mistelis L., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Hague, Kluwer Law International, 2003, p.674

¹⁵⁶ Bundesgerichtshof, 6 June 2002, Germany, I Schieds VZ 39, 2003

gadījumā šķīrējtiesas process nedrīkst būt uzsākts. Ja šķīrējtiesas process tika uzsākts pretēji šīm nosacījumiem, tad strīda galīgs nolēmums nevar būt atzīts par tiesisko un spēkā esošo.

Šķīrējtiesnešiem, kuru pilnvaras izriet no šķīrējtiesas līguma, jāievēro to kompetences apjomu, kas viņiem tika piešķirts attiecībā uz izšķiramo strīda jautājumu.¹⁵⁷ Loģisks ir secinājums, ka neviena no strīdā iesaistītajām pusēm nebūs apmierināta ar tādu šķīrējtiesas nolēmumu, kurš pieteikto prasījumu vietā ir izskatījis kādus pavisam citus jautājumus, par kuriem pusēm var vispār nebūt strīda.

Viena no svarīgākām nacionālo tiesu funkcijām attiecībā uz šķīrējtiesas procesu uzraudzību ir gadījumi, kad šķīrējtiesa un/vai šķīrējtiesneši pārsniedz savu pilnvaru robežas. Neviena tiesību sistēma neatbalstīs un šķīrējtiesnešu pieņemto nolēmumu pret personu, kura nav parakstījusi šķīrējtiesas līgumu. Kā arī neatbalstīs šķīrējtiesnešu nolēmumu, kas ir pieņemts citādā veidā, nekā puses par to ir vienojušās.¹⁵⁸

Latvijas Republikas tiesu praksē ir atzīts, ka izpildraksta par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi izdošanā var būt atteikts, ja šķīrējtiesa izskatot strīdu ir pārkāpusi tai nodotās kompetences robežās. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments secināja, ka Rīgas Centra rajona tiesa izlemdama jautājumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei, nav ievērojusi Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas ceturtais punkta prasības, ka tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu, ja šķīrējtiesas nolēmums pieņemts par strīdu, kas nav paredzēts līgumā par strīdu izlemšanas nodošanu šķīrējtiesai, vai arī tajā ir izšķirti jautājumi, kas nav ietverti šajā līgumā. Šajā lietā SIA „Globālbūve” un A.K. noslēgtais līgums regulē pušu attiecības dzīvokļa celtniecības procesa laikā. Līgums neregulē jautājumus par valdījuma tiesībām, par izlikšanu no dzīvokļa un par zaudējumu atlīdzināšanu sakarā ar šo jautājumu izlemšanu. Neskatoties uz to, ka līgums šo jautājumu izlemšanu neregulē, šķīrējtiesa izlēmusi jautājumu par valdījuma tiesībām uz dzīvokli un izlikšanu no dzīvokļa atbildētāju, kā arī zaudējumu piedziņu, kas radušies šo jautājumu atrisināšanas procesā.¹⁵⁹ Līdz ar to, autore secina, ka Latvijas praksē ir nostiprinājies šķīrējtiesas kompetences robežu princips un valsts tiesa veic tā uzraudzību saskaņā ar likuma regulējumu.

Šķīrējtiesas nolēmums, kas ir pieņemts pārsniedzot savas kompetences robežas var būt apstrīdēts un atcelts vairākumā attīstīto tiesību sistēmās. Pie šāda secinājuma ir nonācis arī Gary B. Born savā Starptautiskās Komeriālās arbitražas pētījumā.¹⁶⁰ Piemēram, pētāmos Krievijas un Amerikas normatīvajos aktos ir noteikts, ka tiesa var atcelt šķīrējtiesas

¹⁵⁷ Lew J., Mistelis L., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Hague, Kluwer Law International, 2003, p. 1174;

¹⁵⁸ Reisman W.M., Craig W.L., Park W., Paulson J. International Commercial Arbitration. Cases, Materials and notes on the resolution of international business disputes. New York, The Foundation press, Inc., 1997, p. 1174

¹⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2004. gada 15. decembra spriedums Lietā Nr SPC-87,

¹⁶⁰ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague: Kluwer Law International, 2009, p. 2606

nolēmumu, ja šķīrējtiesa ir pārsniegusi savas pilnvaras. FAA 10.panta a daļas 4.punkts nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, ja šķīrējtiesneši ir pārsnieguši savas pilnvaras vai ir tos realizējuši tādā nepiemērotā veidā, ka galīgs un skaidrs nolēmums attiecībā uz strīda priekšmetu netika taisīts. Arī Krievijas Federācijas likumi satur norādi, ka gadījumā, ja nolēmums ir taisīts attiecībā uz strīdu, kas nav paredzēts šķīrējtiesas līgumā vai nolēmums neatbilst tā strīda nosacījumiem, vai satur tādu jautājumu risinājumus, kas ir ārpus šķīrējtiesas līguma.¹⁶¹ Līdz ar to, secināms, ka aprakstītie normatīvie akti uzliek šķīrējtiesai pienākumu darboties tikai tai stingri uzliktajās robežās.

UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas *a* punkts *iii* apakšpunkts nosaka, ka valsts tiesa var atcelt šķīrējtiesas spriedumu tikai tad, ja spriedums attiecas uz strīdu, kas nav pakļauts šķīrējtiesai vai kas nav ietverts noteikumos par nodošanu šķīrējtiesai, vai tajā ir lēmumi par jautājumiem, kuri nav pakļauti šķīrējtiesai.¹⁶²

Gadījumi, kad šķīrējtiesu nolēmumi tiek atcelti saskaņā ar to ka šķīrējtiesneši ir pārsnieguši pieteikumā ietvērto prasījumu robežas ir diezgan bieži sastopami. Šādu prasījuma robežu pārkāpšanu un šķīrējtiesai nejauto jautājumu izšķiršanu ir pieņemts dēvēt par extra petita vai ultra petita. Lēmumus par šāda veida šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanu ir pieņēmuši ASV, Anglijas, Francijas, Šveices un arī citu valstu tiesas.¹⁶³

Tā, piemēram, lietā DiRussa pret Dean Witter Reynolds, šķīrējtiesa, taisot sprieduma daļu par šķīrējtiesas procesa izdevumu segšanu nav ievērojusi pušu izvēlētā likuma normas. Šķīrējtiesas procesa atbildētājs DiRussa cēla Amerikas federālajā tiesā prasījumu par šķīrējtiesas lēmuma atcelšanu. Savukārt šķīrējtiesa norādīja, ka kļūda ir formāla, sprieduma būtību nemaina, un DiRussa savukārt ļaunprātīgi izmanto apstrīdēšanas pamatu, lai novilcinātu šķīrējtiesas nolēmuma izpildi. Federālā tiesa secināja, ka šāda šķīrējtiesas rīcība var būt par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai. Taču tika konstatēts, ka nepastāv priekšnoteikumu, kuri konstatētu šķīrējtiesas ļaunprātīgu rīcību. Federālā tiesa noteica, ka šķīrējtiesas ļaunprātīga pušu izvēlētā likuma neievērošana ir konstatējama tad, ja: 1) šķīrējtiesnesis zināja par pušu izvēlēto tiesisko regulējumu un atteicās to piemērot vai ignorēja to; 2) ignorētās tiesību normas ir skaidri formulētas, izsmeļošas un ir piemērojamas strīda izšķiršanai. Tiesa arī uzsvēra, ka nedrīkst jaukt šķīrējtiesnešu ļaunprātīgu likumu ignorēšanu ar dažādām likuma interpretācijām. Apstākļi, ka šķīrējtiesas procesa dalībnieks nepiekrīt

¹⁶¹ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], пункт 1 части 2 статьи 34 un Закон РФ "О третейских судах в Российской Федерации", от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 1 статьи 42

¹⁶² 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

¹⁶³ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2607

šķīrējtiesneša izvēlētai interpretācijai nevar būt par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanai.¹⁶⁴ Jo, kā jau tika secināts, šķīrējtiesai tās kompetenci par izskatāmo lietu piešķir pašas puses un tās nevar apšaubīt šķīrējtiesas darbību. Turklāt arī nacionālo tiesu iejaukšanās var būt pretēji šķīrējtiesas autonomijas principam.

Autoresprāt, gan tiesas piedāvātie šķīrējtiesas darbības novērtēšanas priekšnoteikumi, gan norāde uz atšķirību starp tiesību normu ignorēšanu un interpretāciju, ir ļoti būtiski. ASV Federālās tiesas secinājumi ir svarīgi, pirmkārt, jo nepieļauj pušu ļaunprātīgu procesa vilcināšanu un nolēmuma izpildīšanu, ierosinot šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanu. Apstākļi, ka puses varētu apstrīdēt jebkuru šķīrējtiesas nolēmumu piemērojamo normu interpretācijas dēļ ne tikai novilcinātu visu procesu, bet arī noslogotu uzraudzošās valsts tiesas darbību ar milzīgu nepamatotu apstrīdēšanas pieteikumu daudzumu. Šāda prakse arī izkropļotu pašu šķīrējtiesas strīda risināšanas būtību, jo valsts ir uzticējusi šķīrējtiesai interpretēt un piemērot spēkā esošās normas, turklāt strīdā iesaistītajām pusēm ir piešķirtas tiesības brīvi izvēlēties, kuras valsts vai starptautiskās organizācijas normas izmantot savu attiecību noregulēšanā, un šāda lieka apstrīdēšana būtu pilnīgi pretrunā ar minētajiem principiem.

Lietā *Gbangbola v. Smith & Sheriff*, šķīrējtiesas lēmums tika apstrīdēts Anglijas tiesā. Šajā lietā puses vērsās šķīrējtiesā ar konkrētiem jautājumiem. Viena no pusēm bija mājas celšanas pasūtītājs un otra savukārt izpildītājs. Izpildītājs nebija izpildījis visus celšanas darbus un vilcināja objekta nodošanu. Puses lūdza šķīrējtiesu noteikt vai nākamie darbi, kas tagad tika uzskaitīti atsevišķā dokumentā ir uzkašami par daļu no sākumā noteikto darbību kopuma vai ir uzskatāmi par jaunajiem papildus darbiem. Turklāt, puses lūdza šķīrējtiesu konstatēt vai darbs ir faktiski pabeigts. Kopā ar citiem pierādījumiem šķīrējtiesai tika iesniegts saraksts ar nepabeigtiem vai nekvalitatīvi iztaisītiem darbiem un to izmaksām. Sarakstu iesniedza gan pasūtītājs, gan izpildītājs. Šķīrējtiesa konstatēja, ka celšanas darbi faktiski nav pabeigti un nākamie darbi uzskatāmi par daļu no nepabeigtās celtniecības. Pamatojoties uz iesniegto darbu izmaksu aprēķinu, tiesa konstatēja, ka izpildītājs ir palicis pasūtītājam parādā mazāko summu nekā pasūtītājs bija pieprasījis. Līdz ar to, šķīrējtiesa secināja, ka, ja izpildītājam ir uzlikts pienākums atmaksāt pasūtītājam mazāko summu nekā tas bija pieprasījis, tad izpildītājs ir uzskatāms par uzvarētāju šajā lietā un viņam par labu no pasūtītāja ir piedzenami visi tiesāšanas izdevumi. Anglijas tiesa šādu šķīrējtiesas secinājumu ir atzinusi par nepamatotu un atcēla. Šajā lietā strīdā iesaistītās puses savā prasījumā tiesai bija skaidri noteikušas tos jautājumus, kuras tās gribēja izšķirt ar tiesas palīdzību. Taču tiesa ir

¹⁶⁴ *DiRussa v. Dean Witter Reynolds Inc., and Lawrence J. Solara, Jr., Defendants*. No. 95 Civ. 4469 (CSH). United States District Court, S.D. New York. July 29, 1996, 121 F.3d 818,824 (2d Cir. 1997)

pārkāpusi noteikto jautājumu robežas, turklāt ir izmantojusi neizpildītu darbu sarakstu un to izmaksu aprēķinu kā pamatu materiālo zaudējumu segšanas pienākuma uzlikšanai.¹⁶⁵

Šāda šķīrējtiesas rīcība ir acīmredzami pretrunā ar piešķirtās kompetences principu. Ņemot vērā to, ka strīda izšķiršana šķīrējtiesā ir pušu labprātīgi pieņemtais lēmums un puses pašas izvēlās tos jautājumus, kurus tās grib izšķirt šķīrējtiesā, šāda šķīrējtiesas rīcība nav pieļaujama. Šķīrējtiesa šķērsojot prasījuma robežas vienlaikus arī pārkāpj pušu subjektīvās tiesības. Puses var nemaz nevēlēties izšķirt tos jautājumus, kurus šķīrējtiesa patstāvīgi ir uzņēmusies un izskatījusi.

Daudzās valstīs, kad tiek pacelts jautājums par pušu šķīrējtiesā iesniedzamo prasību robežām, priekšroka ir dodama pušu šķīrējtiesnešu vērtējumām. Proti, jautājums par to vai konkrēts jautājums ir vai nav šķīrējtiesas kompetencē ir atkarīgs no tā kā paši šķīrējtiesneši interpretē savas kompetences apjomu, saskaņā ar pušu prasībām.¹⁶⁶ Autore uzskata, ka no vienas puses, tas notiek tāpēc, ka valsts deleģē šķīrējtiesai pašai lemt par to vai konkrēts jautājums ir vai nav tās kompetencē un vai tā var lemt noteikto jautājumu. No otras puses, šādas prakses uzturēšana noteikti notiek to pušu iemeslu dēļ, kāpēc ir aprobežota šķīrējtiesas veiktās tiesību normu interpretācijas apstrīdēšana. Arī šajā gadījumā, neapmierinātā puse varētu ļaunprātīgi novilcināt šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšanu, apstrīdēšot šķīrējtiesas nolēmumu un pamatojot to ar piešķirtās kompetences robežu pārkāpšanu, tikai tāpēc, ka nepiekrīt šķīrējtiesas veiktajai interpretācijai.

Šķīrējtiesa, izskatot tai pieteikto strīdu var ne tikai pārsniegt tai uzdoto jautājumu robežas, bet arī “nesasnēgt” tās. Proti, vairāki nacionālie regulējumi nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, gadījumā, ja šķīrējtiesa neizskatīja visus tai uzdotus jautājumus. Tā piemēram, Itālijas Civilprocesa kodeksa 829. panta ceturtā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, ja šķīrējtiesa savā nolēmumā nav izšķīrusi kādu no tai uzdotajiem jautājumiem vai nolēmums satur pretrunīgus secinājumus.¹⁶⁷ Savukārt Anglijas 1996.gada Arbitrāžas Akta 68. Panta otrās daļas d punktā ietvertais regulējums par vienu no būtiskām apstrīdamām šķīrējtiesas darbībām uzskata gadījumus, kad šķīrējtiesa nespēj tikt galā ar visiem tai uzdotajiem jautājumiem.¹⁶⁸

Arī Francijas pētnieki norāda, ka “neatkarīgi no jebkāda jurisdikcijas jautājuma, šķīrējtiesneši var būt vainojami infra petita nolēmumā, ja tie nepieņēma galīgo nolēmumu par

¹⁶⁵ Gbangbola v. Smith & Sheriff Ltd, 19.Aug.1998, CJ-9829, 3 All E.R. 730 (Q.B.)

¹⁶⁶ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p.2609

¹⁶⁷ Italy – Arbitration. Title VIII of Book IV of the Italian Code of Civil Procedure (Codice di procedura civile), 1950 in Paulsson J. (Ed.). International Handbook on Commercial Arbitration. Italy. Kluwer Law International, 2005, Annex 1.

¹⁶⁸ Arbitration Act of England, 1996. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/england.arbitration.act.1996/toc.html> [aplūkots 2015.gada 17.martā]

kādu no uzdotiem jautājumiem bezdarbības dēļ vai ir apzināti atteikušies izskatīt šo jautājumu.”¹⁶⁹

Tātad, jautājums par šķīrējtiesas kompetences robežām, kas tai ir noteiktas ar pieteikumā uzteiktajām prasībām var sadalīt divās daļās. Pirmā ir tā, kad šķīrējtiesa pārsniedz tai uzdoto jautājumu robežas. Šajos gadījumos nacionālās šķīrējtiesu darbību uzraudošās instances cenšas atturēties no lēmumu atcelšanas un uzdod tiesai pašai lemt par savu kompetenci, jo dažreiz viss ir atkarīgs no līguma un prasības pieteikuma interpretācijas.

Savukārt otrā daļa ir tā, kad šķīrējtiesa nav izskatījusi un atbildējusi uz visiem tai uzdotajiem jautājumiem. Šajā gadījumā nacionālie tiesību akti paredz stingrāku uzraudzību neatkarīgi no prasību ignorēšanas iemesliem. Tā šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts gan gadījumos, kad šķīrējtiesa ir palaidusi kādu jautājumu garām, gan gadījumos kad atbilde uz noteikto jautājumu apzināti netika dota. Autoresprāt, šāda nacionālo tiesību sistēmu atšķirīga attieksme pret pušu prasījuma robežām, rodas tāpēc, ka pēc būtības šķīrējtiesa darbības uzraudzība notiek formāli, valsts tiesai neiedziļinoties strīda faktiskajos apstākļos. Šo iemeslu dēļ, gadījumi, kad šķīrējtiesa nav atbildējusi uz kādiem konkrētajiem jautājumiem ir acīmredzami, neprasa valsts tiesas iedziļināšanos strīda būtībā un šķīrējtiesas nolēmuma atcelšana neietekmē šķīrējtiesas autonomijas principu. Taču gadījumos, kad šķīrējtiesa ir pārsniegusi tai uzdoto jautājumu robežas, valsts tiesa vairs nevar tik pat vienkārši un skaidri noteikt vai pārkāpums ir noticis. Šajā gadījumā, kā jau autore bija secinājusi augstāk, valsts tiesa var pārsniegt tai uzdotas uzraudzības robežas un pārkāpt šķīrējtiesai deleģētās tiesības noteikt savu kompetenci. Turklāt, šajā gadījumā, šķīrējtiesai uzdoto jautājumu robežu noteikšana var būt vairāk vai mazāk atkarīgas no prasības pieteikuma un pušu starpā noslēgtā līguma interpretācijas.

Pēdējais, šķīrējtiesai uzdotas kompetences pārkāpuma veids, kuru autore vēlās apskatīt, ir gadījumi, kad šķīrējtiesa izskata lietu ārpus tai, ar pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līguma, piešķirtajām pilnvarām. Arī gadījumos, kad šķīrējtiesa ir izskatījusi jautājumus, kas nav viņas kompetencē saskaņā ar šķīrējtiesas līgumu, var būt atcelti ar nacionālās tiesas nolēmumu. Taču šajā gadījumā, pusei, kas cel šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas prasību, jāpierāda, ka tā savus iebildumus ir izteikusi jau šķīrējtiesas procesa gaitā un nav no šiem iebildumiem atteikusies.¹⁷⁰ ASV tiesību sistēma atļauj pusēm, slēdzot šķīrējtiesas līgumu, vienoties par šķīrējtiesas kompetenci par savu kompetenci. Tātad puses labprātīgi pilnvaro šķīrējtiesu interpretēt un noteikt savas kompetences robežas. Šajā gadījumā puses vai nu

¹⁶⁹ Gaillard E., Savage J., Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, 1999, p. 1629.

¹⁷⁰ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2611

vispār nevar apstrīdēt galīgo lēmumu uz kompetences jautājuma pamata, vai šāda kompetences apstrīdēšana ir ļoti ierobežota.

Piemēram, lietā *Lucile Packard Children's Hosp. V. U.S. Nursing Corp.*, pušu starpā noslēgtais līgums iekļāva sekojošo šķīrējtiesas klauzulu: “ Ja pušu starpā rodas strīds uz noslēgtā līguma pamata, tad jebkura no līguma pusēm uz rakstiskā pieteikuma pamata var nodot šo strīdu šķīrējtiesneša galīgai un saistošai izšķiršanai, kuram ir tiesības lemt par līguma interpretāciju un tā noteikumiem. Visiem šķīrējtiesnešiem, kas lems ar līgumu saistītos strīdus, jābūt izvēlētiem saskaņā ar AAA noteikumiem¹⁷¹ un jebkuriem citiem noteikumiem par kuriem puses ir vienojušās. Šķīrējtiesnesim nav pilnvaru uzlikt vienai pusei apmaksāt tiesas izdevumus un advokāta pakalpojumus par labu otrai pusei.”¹⁷² Šajā lietā *Lucile Packard Children's Hosp.* (turpmāk – Prasītāja) cēla prasību šķīrējtiesā pret *Nursing Corp.* (turpmāk – Atbildētāja). Saskaņā ar pušu starpā noslēgto līgumu atbildētāja uzņēmās nodrošināt Prasītāju ar darbiniekiem, bet prasītāja attiecīgi apmaksāt snigtos pakalpojumus. Prasību šķīrējtiesā cēla atbildētāja, par to, ka prasītāja ir pārkāpusi līgumu, neapmaksājot tai izliktos rēķinus. Savukārt Prasītāja cēla pretprasību, pamatojot to ar faktu, ka atbildētāja ir pārkāpusi līgumu, jo sniegtais pakalpojums (darbinieku kvalifikācija) neatbilst vienošanās nosacījumiem, kā arī atbildētāja nespēja nodrošināt atbilstošu personāla skaitu, lai nodrošinātu slimnīcas darbību. Atbildētāja savā atbildē uz pretprasību lūdza šķīrējtiesu lemt vai jautājums par nepienācīgu saistību izpildi ir šķīrējtiesas kompetencē. Šķīrējtiesa secināja, ka ir. Galīgā nolēmumā šķīrējtiesa noteica, ka Atbildētāja nespēja nodrošināt Prasītājai nepieciešamo personālu, un, ka atbildētāja ir maldinājusi prasītāju, ka tai ir pietiekami daudz medmāsu, lai izpildītu prasītājas pasūtījumu.

Atbildētāja ir apstrīdējusi šķīrējtiesas nolēmumu, pamatojoties uz to, ka šķīrējtiesa ir pārsniegusi līgumā noteiktās kompetences robežas. Pēc Atbildētājas uzskata jautājums par kādas darbības neatbilstošu izpildīšanu nav šķīrējtiesas kompetencē. Turklāt atbildētāja, atsūcoties uz *First Options of Chicago, Inc. v. Kaplan* lietu, norādīja, ka savā atbildē uz pretprasību ir cēlusi iebildumus par šķīrējtiesas kompetenci un nav “skaidri un nepārprotami piekritusi šķīrējtiesas lēmumiem un tādā veidā atteikusies no savām *de novo* tiesībām.”¹⁷³ Atbildētājas pamatojums nav pieņemams, jo *First Options* lietā puses nav pilnvarājušas šķīrējtiesu pašu izlemt savas kompetences jautājumus. Taču šajā gadījumā, kaut arī Atbildētāja iesniedza savus iebildumus par šķīrējtiesas kompetenci, puses bija vienojušās par

¹⁷¹ American Arbitration Association (AAA) International Dispute Resolution Procedures, Pieejams: <http://www.adr.org> [aplūkots 2015.gada 16.martā].

¹⁷² *Lucile Packard Children's Hosp. V. U.S. Nursing Corp.*, United States District Court, N.D. California, No. C 02-0192 MMC (N.D. Cal. May 29, 2002)

¹⁷³ *First Options Of Chicago, Inc., Petitioner V. Manuel Kaplan, Et Ux. And Mk Investments, Inc.*, (94-560), 514 U.S. 938 (1995).

šķīrējtiesneša kompetenci, turklāt tās bija vienojušās arī par AAA procedūru piemērošanu, kura arī piešķir šķīrējtiesai minētās tiesības.¹⁷⁴ Līdz ar to atbildētāja ir piekritusi šķīrējtiesas kompetence novērtēt savas pilnvaras. Attiecībā uz pušu “nepienācīgas izpildes” jautājumu, šķīrējtiesa ir secinājusi, ka tas cieši saistīts ar Atbildētājas uzņemtajiem pienākumiem nodrošināt prasītāju ar pietiekamu kvalificētu darbinieku skaitu, lai prasītāja varētu aizpildīt darba grafiku. Turklāt pierādījumi, kas pierādīja to, ka atbildētāja ir pārkāpusi līgumu, bija cieši saistīti ar pierādījumiem par nepienācīgu saistību izpildi. Federālā tiesa, kura izskatīja apstrīdēšanas pieteikumu, nolēma, ka Atbildētāja nespēja pierādīt nolēmuma apstrīdēšanas iemeslus un tāpēc, šķīrējtiesas nolēmums ir atstājams spēkā.

Noslēdzot jautājumu par pušu noteiktajām šķīrējtiesas kompetences robežām, ir jāatzīmē arī tas fakts, ka viena konkrēta prasījuma robežas nedrīkst skatīt atrauti no pušu starpā noslēgtā līguma nosacījumiem, jo pats prasījums ir kā līguma turpinājums. Taču ar prasījumu nevar grozīt vai jebkādā veidā aprobežot to šķīrējtiesas kompetenci, kas ir noteikta līgumā. Arī arbitrāžas procesa pētnieki norāda uz to, ka jautājumi, kas ir nodoti šķīrējtiesas kompetencē ar pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līgumu, nevar būt izslēgti ar viena noteikta strīda izšķiršanas procesā noteiktajām kompetences robežām.¹⁷⁵

3.3 Šķīrējtiesas process neatbilst šķīrējtiesas līgumam.

Šķīrējtiesnešiem jāizskata strīds tādā kārtībā, kuru ir noteikušās puses, tātad, saskaņā ar strīdam piemērojamiem normatīviem aktiem un šķīrējtiesas procesu.¹⁷⁶ Autoresprāt, jautājums par piemērojamo likumu un šķīrējtiesas procesu ir īpaši nozīmīgs, jo nepareiza to piemērošana var būtiski ietekmēt strīda izšķiršanas rezultātu. Tāpēc, šķīrējtiesnešiem praktiski nav nekādas rīcības brīvības attiecībā uz piemērojamo normatīvo aktu izvēli. Iedomāsimies gadījumu, kad puses ir vienojušās par Anglijas likumu piemērošanu, bet šķīrējtiesnesis patstāvīgi izlēma izšķirt lietu pēc Šveices normatīviem aktiem. Šāds lēmums ir acīmredzami ārpus šķīrējtiesneša kompetences un neatbilst šķīrējtiesas procesa principiem, kā arī pārkāp pušu tiesības pašām noteikt, kuras tiesību normas tiks piemērotas strīda izšķiršanai. Jautājums par piemērojamām normām autore apskatīts nākamajā apakšnodaļā.

UNCITRAL noteikumi attiecībā pret piemērojamo likumu ir diezgan elastīgi. Procesuālie jautājumi tiek pilnībā nodoti pašas šķīrējtiesas kompetencē ar nosacījumu, ka ir

¹⁷⁴ American Arbitration Association (AAA) International Dispute Resolution Procedures, Pieejams: <http://www.adr.org> [aplūkots 2015.gada 16.martā]. Art 8

¹⁷⁵ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2611

¹⁷⁶ Reisman W.M., Craig W.L., Park W., Paulson J. Interantional Commercial Arbitration. Cases, Materials and notes on the resolution of international business disputes. New York, The Foundation press, Inc., 1997, p. 1174

saglabāta pušu vienlīdzība, un, ka katrā procesa stadijā pusēm ir piešķirtas vienādas tiesības uz līdzdalību un pierādījumu iesniegšanu.¹⁷⁷ Kaut arī UNCITRAL noteikumos nav ietverta atsauce uz šķīrējtiesas norises valsts obligātajām procesa normām, tās tik un tā būs piemērojamas. Tomēr, UNCITRAL ir izstrādājis noteikumus, kurus valstis var ratificēt, un, kuri mazina valsts nacionālo procesuālo normu ietekmi uz starptautisko šķīrējtiesas procesu. Autoresprāt, tas ir pareizs solis ceļā uz vienvēidīgas starptautiskās šķīrējtiesas judikatūras izveidošanu. Šajā gadījumā tiek skaidri nošķirta valsts nacionālo procesuālo tiesību normu kompetence, pār valsts nacionālajām tiesu sistēmām, no pušu tiesībām patstāvīgi noteikt sava strīda izšķiršanas procesu šķīrējtiesā, pēc saviem ieskatiem un vēlmēm.

Taču arī gadījumos, kad puses ir vienojušās par šķīrējtiesas izspiešanai piemērojamām procesuālajām normām, šķīrējtiesa var pieļaut kļūdu šo normu piemērošanā vai procesa neatbilstību izvēlēto tiesību normu prasībām.

Saskaņā ar vairāku attīstīto jurisdikciju regulējumiem, gadījumi, kad šķīrējtiesa nespēja novadīt procesu atbilstoši pušu starpā noslēgtajam šķīrējtiesas līgumam vai saskaņā ar piemērojamām procesuālajām normām, var būt par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai. UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas *a* punkta *iv* apakšpunkts regulē šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanu, gadījumos, kad “šķīrējtiesas process nav bijis saskaņā ar pušu vienošanos”.¹⁷⁸ Arī jau minētajos nacionālajos šķīrējtiesas procesa regulējumus var atrast šī principa atspoguļojumu. Piemēram, Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā” šo principu formulē sekojoši: “šķīrējtiesas process nav atbilstošs šā likuma regulējumam”.¹⁷⁹ Jāpiemin, ka, saskaņā ar minētā likuma regulējumu, šķīrējtiesas procesam jānotiek saskaņā ar Krievijas Federācijas šķīrējtiesas procesa noteikumiem un pušu izvēlētiem procesa noteikumiem.¹⁸⁰ Līdz ar to, šajā gadījumā, arī nacionālajās tiesībās saglabājās pušu autonomijas principa ievērošana. Arī Krievijas Federācijas likums “Par starptautisko komerciālo arbitrāžu” nosaka, ka šķīrējtiesas lēmums var tikt atcelts, ja šķīrējtiesas process neatbilst noteikumiem par kurām puses ir vienojušās vai, ja šādas vienošanās nav, neatbilst šķīrējtiesas norises valsts procesuālajām normām.¹⁸¹

No augstāk norādītajām tiesību normām, autore secina, ka vadošo valstu tiesības paredz līdzīgu definējumu šķīrējtiesnešu pieļautajiem procesuālajiem pārkāpumiem. Visu

¹⁷⁷ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art. 15(1)

¹⁷⁸ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

¹⁷⁹ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], часть 1 статьи 42

¹⁸⁰ turpat, часть 1 статьи 6

¹⁸¹ Закон РФ “О международном коммерческом арбитраже”, от 7 июля 1993 г. N 5338-І, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], пункт 2 части 1 статьи 34

minēto normu regulējumi ir saskaņoti ar UNCITRAL regulējumu, kas norāda uz to, ka pasaulē nostiprinās vienāda prakse attiecībā uz šķīrējtiesas procesuālo normu neievērošanas sekām.

Latvijas Republikas Civilprocesa likuma 536.panta sestā daļa nosaka, ka šķīrējtiesas process nenotika atbilstoši šķīrējtiesas līguma vai Šķīrējtiesu likuma noteikumiem.¹⁸² Tātad arī Latvijas regulējums atzīmē pušu vienošanās nozīmi šķīrējtiesas procesā. Šajā gadījuma saiklis “vai” atspoguļo to, ka pirmkārt tiek vērtēts vai pušu starpā ir noslēgtas nepieciešamās vienošanās un tikai tad, ja ir konstatēts, ka vienošanās nav, tad tiek piemērotas Šķīrējtiesu likuma normas.

Šķīrējtiesas nolēmuma anulēšana uz procesuālo norādījumu neievērošanas pamata ir cieši saistīta ar personas tiesību būt uzklaušītai pārkāpšanu.¹⁸³ Tomēr tos būtu jānošķir. Var gadīties, ka puses ir noteikušas strīda izšķiršanas procesuālo kārtību un šķīrējtiesa, izskatot lietu, to nav pārkāpusi, taču personai ir liegtas tiesības būt uzklaušītai.¹⁸⁴ Šķīrējtiesas procesa svarīgs princips ir tā saskaņotais rašanas pamats. Proti, pušu brīvība slēdzot savstarpējas vienošanās un autonomija piemērojamo tiesību normu noteikšanā. Autoresprāt, regulējums, saskaņā ar kuru tiek anulēti lēmumi, kas neatbilst pušu vēlmēm un pārkāp to autonomiju, ir svarīgs šķīrējtiesas darbības pamatprincipu saglabāšanai.

Savukārt, jau minētās tiesības būt uzklaušītam, no vienas puses ir nošķirtas no citiem procesuāliem pārkāpumiem, no otras puses tie var būt cieši saistīti.¹⁸⁵ Tā piemēram, puses nosakot procesuālo kārtību var noteikt, ka process norisināsies rakstveidā, līdz ar to arī “uzklaušīšanai” ir jānotiek rakstveidā. Šķīrējtiesai, ievērojot šos abus principus, jāuzmanās no nekorektas tiesību normu un pušu noteikto, procesa kārtību regulējošo, noteikumu nepareizās interpretācijas.

Šķīrējtiesa, taisot nolēmu, var pārkāpt procesuālos norādījumus vairākos veidos. Tā piemēram, kā vienu no pārkāpumu veidiem, var minēt termiņu neievērošanu. Daži šķīrējtiesas līgumi var noteikt termiņus atšķirīgus no tiem, kas ir noteikti piemērojamos tiesību aktos. Šajā gadījumā priekšroka ir dodama pušu izvēlētajiem termiņiem, un ja šķīrējtiesa nespēj tos ievērot, rodas pamats šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai. Starptautiskajā judikatūra ir sastopami gadījumi, kad šķīrējtiesas nolēmums bija atcelts tādēļ, ka tika taisīts pēc noteiktā termiņa notecešanas. Tā, lietā *Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co.* šķīrējtiesai nolēmuma

¹⁸² Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391)

¹⁸³ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34 (2) (a) (ii)

¹⁸⁴ Born G. B. International Commercial Arbitration Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2595

¹⁸⁵ turpat, p. 2596

taisīšanai bija noteiktas 15 dienas.¹⁸⁶ Taču no tiesas sēdes dienas līdz galīga nolēmuma izdošanas dienas bija pagājuši aptuveni 14(četrpadsmit) mēneši. Kā tika norādīts apstrīdēšanas lietas materiālos tiesas sēde norisinājās 1978. gada 21.aprīlī, taču nolēmums tika izsludināts tikai 1979.gada 13.jūlijā.

Saskaņā ar pušu vienošanos, lietu izskatīja šķīrējtiesa triju šķīrējtiesnešu sastāvā. Šķīrējtiesas sastāvu veidoja viens prasītāja pārstāvis, viens atbildētāja pārstāvis un viens neitrālais šķīrējtiesnesis. Pēc šķīrējtiesnešu iecelšanas notika 21.aprīļa tiesas sēde, kurā puses uzturēja savas pozīcijas un izteica argumentus. Pēc neilga laika šķīrējtiesneši, kurus iecēla strīdā iesaistītās puses, atstāja savus amatus un vairs nevarēja pildīt šķīrējtiesnešu pienākumus. Jaunos šķīrējtiesnešus puses izvēlējās apmēram 1.jūlijā. Pēc šiem notikumiem šķīrējtiesneši nav satikušies pilnā sastāvā, nav noteikuši jauno tiesas sēdi, kā arī nav savā starpā apsprieduši strīda priekšmetu. Taču 1979.gadā 13. jūlijā tika pasludināts visu šķīrējtiesnešu parakstītājs lēmums. Vēlāk Federālā tiesa atcēla šķīrējtiesas nolēmumu praktiski divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tāpēc, ka tiesa nav ievērojusi pušu tiesības būt uzklautam. Fakts, ka šķīrējtiesa ir aizvadījusi tiesas sēdi pat par sevi nav pietiekams apliecinājumam par pušu tiesību ievērošanu. Ņemot vērā, ka tiesas sastāvs mainījās lietas izspriešanas gaitā, tiesai bija jānodrošina, lai šis jaunais sastāvs nozīmē jauno tiesas sēdi un uzklautu visus lietas dalībniekus.

Otrkārt, šķīrējtiesa ir nepamatoti novilcinājusi nolēmuma pasludināšanu. Pat ņemot vērā šķīrējtiesas sastāva izmaiņām veltīto laiku, šķīrējtiesas nolēmums tika izdots pēc gada no jauno šķīrējtiesnešu iecelšanas brīža. Šķīrējtiesa nespēja sniegt attaisnojošos kavējuma paskaidrojumus, līdz ar to šķīrējtiesas nolēmums tika atcelts.

Tikpat bieži ir sastopami gadījumi, kad prasība par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu tika noraidīta. Atšķirībā no Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co¹⁸⁷ lietas, lietā Dean Witter Reynolds, Inc. v. McCoy Amerikas Federālā tiesa atsakās atcelt šķīrējtiesas nolēmumu uz pušu starpā noslēgtā līguma termiņa nosacījuma neievērošanas pamata.¹⁸⁸ Dean Witter (turpmāk - Atbildētājs) cēla iebildumus, par to, ka McCoy (turpmāk - Prasītājs) celtās prasības pamats ir novecojis. Federālā tiesa, šajā lietā secināja, ka, vērtējot jautājumu par prasības pamata novecošanu, ir jāidentificē, kad Prasītājam tika zināms par apstrīdētās darbības notikšanu. Proti, Federālā tiesa noteica, ka neskatoties uz to, kāds laiks ir pagājis no paša notikuma, jāņem vērā arī laiks, kad par notikumu uzzināja cietusī puse. Federālā tiesa

¹⁸⁶ Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co, United States Court of Appeals, Sixth Circuit, 728 F.2d 257 (6th Cir. 1984), Decided February 14, 1984

¹⁸⁷ turpat,

¹⁸⁸ Dean Witter Reynolds, Inc. v. McCoy, United States Court of Appeals, Sixth Circuit, 995 F.2d 649 (6th Cir. 1993), Decided June 14, 1993

neatcēla šķīrējtiesas nolēmumu, jo secināja, ka no brīža, kad prasītājam tika zināms par atbildētāja prettiesisko darbību, nav pagājis pušu noteiktais termiņš. No iepriekš apskatītās lietas autore secina, ka valsts tiesām, vērtējot jautājumu par šķīrējtiesas pieļautajiem termiņu pārkāpumiem, nedrīkst lemt formāli. Tiesai, kura izskata šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas prasību, jāidentificē no kura laika termiņi ir skaitāmi un tikai tad tiesa var noteikt vai ir notikusi to nokavēšana. Taču, gadījumos, kad pušu vienošanās skaidri nosaka, ka šķīrējtiesneša pilnvaras izskatīt lietu izbeidzas ar noteikta termiņa notecēšanu, valsts tiesa šo nosacījumu visticamāk atbalstīs. Piemēram, kā tas bija jau apskatītajā lietā *Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co*¹⁸⁹.

Kā jau tika minēts, pušu tiesības izvēlēties gan strīda izšķiršanai piemērojamo likumu, gan noteikt procesuālos noteikumus ir svarīgs šķīrējtiesas procesa autonomijas princips. Izņemot gadījumus, kad šķīrējtiesa neievēro pušu vienošanos par procesuāliem termiņiem, šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts arī gadījumos, kad šķīrējtiesa neievēro arī pušu izvēlēto procedūru. Taču, praksē puses reti, kad izstrādā un nosaka kādus īpašus procesuālos noteikumus. Parasti šķīrējtiesai ir diezgan liela rīcības brīvība attiecībā uz procesuālo kārtību.¹⁹⁰

Vairākām, gan starptautiskajām, gan nacionālajām šķīrējtiesām ir izstrādāts savs reglaments, kurā tiek aprakstīti arī procesuālie noteikumi un puses, nosakot šīs šķīrējtiesas kompetenci sava strīda izšķiršanā automātiski piekrīt arī šo noteikumu piemērošanai.¹⁹¹

Piemēram, ICC Šķīrējtiesas reglamenta 22.panta otrā daļa nosaka, ka ar nolūku nodrošināt efektīvu strīda izšķiršanu, šķīrējtiesa, pēc konsultācijas ar strīdā iesaistītajām pusēm, var piemērot tādus procesuālos regulējumus, kurus tā uzskata par piemērojamiem un kuri nav pretrunā ar pušu vienošanos.¹⁹² Šķīrējtiesa pati izvēlās procesuālos līdzekļus, kurus viņa uzskata par atbilstošiem katram konkrētam strīdam. ICC procesuālie noteikumi ir diezgan elastīgi vispārējo regulējumu robežās, lai katra lieta būtu izšķirta atbilstoši pušu vēlmēm. Izvēlētajam procesam jāatbilst katras atsevišķas lietas nosacījumiem.¹⁹³ Tātad, ICC Šķīrējtiesas reglaments atļauj šķīrējtiesnešiem izvēlēties procesuālo kārtību atbilstoši noteiktā

¹⁸⁹ *Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co*, United States Court of Appeals, Sixth Circuit, 728 F.2d 257 (6th Cir. 1984), Decided February 14, 1984

¹⁹⁰ Born G. B. *International Commercial Arbitration* Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2598

¹⁹¹ *American Arbitration Association Commercial Rules*. Pieejams: http://www.adr.org/arb_med [aplūkots 2015.gada 16.martā], *Rīgas šķīrējtiesas reglaments*. Pieejams: <http://www.court.lv/lv/reglaments/reglameta-teksts> [aplūkots 2015.gada 16.martā]

¹⁹² *Rules of International Chamber of Commerce International Court of Arbitration, International Chamber of Commerce*, 2012, Pieejams: file:///Users/danasadovenko/Desktop/MgD/ICC%20865-0%20ENG_Rules_Arbitration_Mediation.pdf [aplūkots 2015.gada 20.februārī],

¹⁹³ Webster T.H., Buhler M.W., *Handbook of ICC Arbitration*. Third Edition. London: Sweet & Maxwell, 2014, p.326

strīda apstākļiem. Šāda rīcības brīvība ļauj pielāgoties pie katra konkrētā strīda īpašībām un pušu mērķiem. Var rasties iespaids, ka šāds ICC regulējums, līdzīgi kā Šveices likumi, vispār noliedz pušu tiesības noteikt sava strīda izšķiršanai piemērojamo procesuālo kārtību. Tomēr regulējumā iekļautais nosacījums, ka piemērojamai procesa kārtībai nedrīkst būt pretrunā ar pušu vienošanos, autoresprāt, norāda uz to, ka tomēr pušu autonomija un vienošanās spēks arī ICC procesā ir augsti vērtējami.

Turklāt patstāvīgas šķīrējtiesas, kuras ir izveidotas uz kādas valsts nacionālā regulējuma pamata, bieži vien pakļaujas šīs valsts procesuālajām normām, kuras ir vispārīgas un vienādi piemērojamas visiem izskatāmajiem gadījumiem.¹⁹⁴ Vairākas tiesas, novērtējot cik būtiski un svarīgi ir šķīrējtiesas neievērotie procesuālie noteikumi, neatceļ nolēmumu sīku formalitāšu neievērošanas dēļ. Valsts tiesa var pieļaut šķīrējtiesas novirzi no pušu izvēlētajiem noteikumiem, izņemot gadījumus, ja rezultāts ir nesamērīgs un rāda pusēm būtiskus zaudējumus.¹⁹⁵ Autoresprāt, tieši tāpēc, gadījumi, kad šķīrējtiesas nolēmums tiek atcelts uz procesuālo noteikumu neievērošanas pamata, ir ārkārtīgi reti. Šo apgalvojumu pamato arī nacionālo tiesu spriedumi, kuros tika atteikts atcelts šķīrējtiesas nolēmumu vai tas tika atcelts vienīgi gadījumos, kad pušu vienošanās bija skaidras un nepārprotamas.

Francijas Civillietu kasācijas tiesa lietā *Societe Farhat trading Co. V. Societe Daewoo* secināja, ka, gadījumi, kad šķīrējtiesas procesā ir radušies jautājumi, kuri nav atsevišķi uzdoti šķīrējtiesas izšķiršanai, to risināšana nav uzskatāma par procesa pārkāpumu. Turklāt, pušu noteiktajai procesa kārtībai vai šķīrējtiesas kompetencei nedrīkst ierobežot un apgrūtināt šķīrējtiesas darbību strīda izšķiršanas gaitā.¹⁹⁶

Savukārt lietā *Food Serv. of Am., Inc. v. Pan Pacific Specialties LTD* Britu Kolumbijas tiesa noteica, ka valsts tiesa, izskatot prasījumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu, nevar pārāk iedziļināties ne paša procesa vērtēšanā ne arī pušu šķīrējtiesas līguma interpretēšanā. Šāda valsts tiesas rīcība būtu pretēja šķīrējtiesas autonomijas principam.¹⁹⁷ Strīdā iesaistītās puses bija vienojušās par tiesībām atsaukt šķīrējtiesnesi 15 dienu laikā no tā iecelšanas. Pieteicējs bija izteicis savu vēlēšanos atsaukt šķīrējtiesnesi, taču nebija to noformējis rakstveidā un nebija norādījis atsaukšanas iemeslus. Šķīrējtiesas sastāvs netika mainīts un lieta tika izskatīta iepriekšējā tiesnešu sastāvā. Kaut arī puses nebija vienojušās par

¹⁹⁴ Rīgas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.court.lv/lv/reglaments/reglameta-teksts> [aplūkots 2015.gada 16.martā] 2.punkta 1.daļā «Šķīrējtiesai saistošas ir Civilprocesa likuma D daļā noteiktās procesuālās normas, kā arī procesuālās normas, kas noteiktas ar citiem Latvijas Republikā spēkā esošajiem likumiem, starptautiskajiem līgumiem un konvencijām, kurās piedalās Latvijas Republika, šķīrējtiesas nolikumu, šo reglamentu un pušu vienošanos.»

¹⁹⁵ Born G. B. *International Commercial Arbitration* Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2598

¹⁹⁶ *Societe Farhat trading Co. V. Societe Daewoo*, 6 March 1996, French Cour de cassation civ.le.

¹⁹⁷ *Food Serv. of Am., Inc. v. Pan Pacific Specialties LTD*, February 19, 1997

tiesnešu atsaukšanas procedūru, Kolumbijas tiesa uzskatīja, ka tai nav tiesību iedziļināties līguma noteikumu interpretēšanā. Turklāt, Pieteicējs turpmākajā šķīrējtiesas procesā nekādā veidā neatkārtoja savus iebildumus vai neapmierinātību ar tiesas sastāvu. Līdz ar to, valsts tiesa ir prezumējusi Pieteicēja piekrišanu šķīrējtiesas procesam un apstrīdēto nolēmumu neatcēla.

Šķīrējtiesas procesuālo pārkāpumu gadījumos, pusēm ir tāds pats iebilduma pienākums kā arī atsaucoties uz citiem šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas pamatiem. Proti, pusei, kas vēlās apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu, jāpierāda, ka viņa šķīrējtiesas procesa gaitā ir izteikusi iebildumus un ir norādījusi uz pārkāpumiem. Citādi, nacionālā tiesa prezumēs, ka puse ir piekritusi šķīrējtiesas procesam un nolēmums netiks atcelts.¹⁹⁸

Kaut arī šķīrējtiesas nolēmuma atcelšana uz pušu procesuālo vienošanos neievērošanas pamata gadās reti, tomēr vairākums no vadošo pasaules valstu jurisdikcijām šādu iespēju nenoliedz.¹⁹⁹ Izņēmuma veidā autore vēlās apskatīt arī Šveices regulējumu, kurš atšķīrās no vispārpieņemtās prakses. Šveices tiesas uzskata, ka, gadījumi, kad šķīrējtiesa nav ievērojusi procesuālos noteikumus, par kuriem puses ir vienojušās, nevar būt par pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai. Vienā no lietām, Šveices Federālais Tribunāls atteicās atcelt šķīrējtiesas nolēmumu un noteica, ka apstākļi, ka puses ir vienojušās par šķīrējtiesas procesam piemērojamām procesuālajām normām un tas, ka šķīrējtiesa nav ievērojusi kādu no šīm normām, nedod pusēm pamatu apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu.²⁰⁰

Šāda Šveices tiesu nostāja iet pretrunā ar šķīrējtiesas konsensuālā pamata būtību. Tā arī pārkāp šķīrējtiesas procesā iesaistīto personu procesuālo autonomiju. Turklāt, var rasties gadījumi, kad šāda Šveices tiesu prakse sadursies ar Ņujorkas Konvencijas noteiktajiem priekšnoteikumiem par starptautisko šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildi.²⁰¹

Šķīrējtiesas nespēja pildīt procedūru, par kuru puses ir vienojušās ir konstatējama arī tad, ja šķīrējtiesa piemēro "nepareizās" materiālās tiesību normas. Taču vairākas nacionālās tiesas ir atteikušās atcelt šķīrējtiesas lēmumu uz šī pārkāpuma pamata. Šeit tiek iekļauti arī tie gadījumi, kad pastāv iespēja, ka šķīrējtiesa ir piemērojusi citas materiālās tiesību normas, nekā puses savā starpā ir vienojušās.²⁰²

¹⁹⁸ Born G. B. *International Commercial Arbitration* Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2593-2594

¹⁹⁹ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015. gada 21. martā]

²⁰⁰ Judgment of 16 March 2004, 22 ASA Bull. 770, 779

²⁰¹ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19. februārī], Art III

²⁰² Born G. B. *International Commercial Arbitration* Vol. I, Hague:Kluwer Law International, 2009, p. 2599

Sanfrancisko pilsētas augstākā tiesa atteicās atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, pamatojoties uz prasītāja apgalvojumu, ka šķīrējtiesa nav piemērojusi normatīvos aktus par kuriem puses ir vienojušās. Valsts tiesa noteica, ka pat, ja pušu starpā noslēgtais līgums uzliek šķīrējtiesnesim piemērot konkrētās materiālās tiesību normas vai normu kopumu, apstākļi, ka šķīrējtiesnesis nav tos piemērojis nenozīmē, ka viņš ir pārsniedzis savas pilnvaras. Turklāt, tiesa atzīmēja, ka tas, ka puses noteikta strīda izšķiršanā ir aprobežojušas šķīrējtiesnesi ar noteikta likuma normām, nedot tām pamatu uzskatīt, ka galīgs nolēmums tiks pārskatīts. Būtībā tiesa piešķir šķīrējtiesas procesuāliem lēmumiem tādu pašu nozīmi kā galīgam lēmumam. Pēc tiesas ieskata, šķīrējtiesas procesuālie lēmumi ir tik pat saistoši, neapšaubāmi un galīgi kā arī pats nolēmums. Līdz ar to pusēm nav pamata apšaubīt šādu šķīrējtiesneša lēmumu.²⁰³

Agrāk vairāku ASV štatu likumi atzina pušu vienošanos par piemērojamām tiesību normām par spēkā neesošām. Likums Par normu kolīziju raksturoja privātās vienošanās par piemērojamām normām, ka nepieļaujama likumdevēja varas izmantošanu, un vairāku štatu tiesas sekoja šim principam.²⁰⁴ Taču pēdēja gadsimta laikā pušu autonomijas princips pakāpeniski tika atzīts un piemērots ASV tiesās. Jaunais Likums Par normu kolīziju jau satur sekojošo regulējumu: “likumi, kurus puses ir izvēlējušās savu līgumisko tiesību un pienākumu regulēšanai, ir atzīstami un piemērojami”. Protams, regulējums tiek piemērots tad, ja pušu vienošanās par piemērojamo likumu nepārkāp sabiedriskās kārtības principus.²⁰⁵

Atgriežoties pie jautājuma par šķīrējtiesas nolēmumu apstrīdēšanas, jāatzīmē, ka šķīrējtiesa var atklāti atteikties izmantot pušu izvēlētas materiālās normas, pamatojot savu lēmumu un norādot atteikšanās iemeslus. Par šādiem iemesliem var būt gadījumi, kad pušu izvēlētais likums saprātīgo iemeslu dēļ nav piemērojams noteiktajām pušu attiecībām, vai, kad izvēlētais likums ir pretrunā ar tās valsts sabiedrisko kārtību, kur šķīrējtiesas process notiek, vai, kur tās nolēmums tiks izpildīts.²⁰⁶

Lietā *Compare Stawski Distributing Co. v. Browary Zywiec* puses savā starpā noslēgtajā līgumā bija vienojušās par to, ka strīda rašanās gadījumā, tas tiks izšķirts šķīrējtiesā Polijā saskaņā ar Polijas likumiem.²⁰⁷ Šajā lietā pušu starpā bija noslēgts līgums par alkoholisko dzērienu piegādi. *Stawski Distributing Co* vēlējās pārdot alkoholiskos dzērienus ASV Ilinoisā *Stawski* (turpmāk – Prasītājs) cēla prasību Amerikas tiesā pret *Browary Zywiec* (turpmāk - Atbildētājs) par to, ka Atbildētājs pārkāp pušu starpā noslēgto līgumu un kavē alus piegādi. Atbildētājs, savukārt cēla iebildumus, par to ka lieta tika nodota valsts tiesā, jo puses

²⁰³ *Alexander v. Blue Cross of California*, 106 Cal. Rptr.2d 431, 438 (Cal. App. 2001)

²⁰⁴ Restatement Of Conflict Of Laws (1934)

²⁰⁵ Restatement (Second) Of Conflict Of Laws (1971)

²⁰⁶ Born G.B., *International Commercial Arbitration in the United States. Commentary & Materials*. Boston, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994, p. 121

²⁰⁷ *Compare Stawski Distributing Co. v. Browary Zywiec SA*, 2005 U.S. App. LEXIS 4143 (7th Circ. 2005)

bija vienojušās par strīda izšķiršanu šķīrējtiesā Polijā. ASV tiesa secināja, ka saskaņā ar ASV tiesību normām, jautājumi, kas skar alkoholisko dzērienu tirdzniecību var tikt izskatīti tikai valsts tiesā. Šajā gadījumā tiesa noteica, ka pušu starpā noslēgtās vienošanās par šķīrējtiesas kompetenci ir spēkā attiecībā uz viesiem pušu starpā esošiem strīdiem, izņemot jautājumus, kuros ir noteikta valsts tiesas ekskluzīvā kompetence.²⁰⁸

Tātad, šķīrējtiesas kompetence atsevišķos gadījumos var būt norobežota arī ar valsts tiesas kompetencē esošajiem jautājumiem. Šajā gadījumā pušu vienošanās nevar ietekmēt strīda piekritību, un, ja tomēr puses ir vienojušās par šāda jautājuma nodošanu šķīrējtiesā, to vienošanās nebūs spēkā. Taču, spēku zaudēs tikai vienošanās attiecībā uz šo specifisko jautājumu, viss pārējais šķīrējtiesas līgums paliks spēkā.

Autore secina, ka valsts tiesai, izskatot prasību atcelt šķīrējtiesas nolēmumu pamatojoties uz to, ka šķīrējtiesa nav piemērojuši to likumu vai tās tiesību normas par kurām puses ir vienojušās, ir jāvērtē šķīrējtiesas rīcības pamatus. Pirmkārt, valsts tiesai jāpārlicinās, ka šķīrējtiesa ir vērtējusi iespēj piemērot pušu izvēlētas tiesību normas un ir pieņēmusi pamatotu lēmumu par to nepiemērošanu. Otrkārt, šķīrējtiesas vērtējumam jābūt pamatotam ar acīmredzamiem un neapšaubāmiem iemesliem, kāpēc pušu izvēlētais likums nevar būt piemērots. Ja valsts tiesa secina, ka šķīrējtiesa nav pārkāpusi pušu vienošanos neuzmanības vai ļaunprātības dēļ, tad tā visticamāk atstās šķīrējtiesas nolēmumu par spēkā esošu.

3.4 Sabiedriskā kārtības ievērošana un strīdi, kas ir valsts tiesas kompetencē.

UNCITRAL Parauglikums nosaka, ka šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, ja šķīrējtiesas atrašanās vietas nacionālā tiesa konstatē, ka nolēmums ir pretrunā ar šīs valsts sabiedrisko kārtību.²⁰⁹

Katras valsts normatīvajos aktos ir savs “sabiedriskās kārtības” definējums. Tas parasti ir atkarīgs no valsts nacionālo, etnisko, morālo, reliģisko un citu principu mijiedarbības.²¹⁰ Tā piemēram, valstī, kur komersantiem ir aizliegts tirgot alkoholiskos dzērienus, būs aizliegts arī izšķirt šķīrējtiesā jebkāda veida komercstrīdus, jo pušu darbība pati par sevi ir pretlikumiska.

Pat jurisdikcijās, kurās likums neparedz sabiedriskās kārtības ievērošanas principu kā pamatu šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai, tiesas ir atzinušas Parauglikuma doktrīnu ka

²⁰⁸ Compare *Stawski Distributing Co. v. Browary Zywiec SA*, 2005 U.S. App. LEXIS 4143 (7th Circ. 2005)

²⁰⁹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34 (2)(b)(ii)

²¹⁰ A.Redfern, M.Hunter, *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. Third edition. London, Sweet&Maxwell, 1999, p.430

"atsevišķi piemērojamo plašāka satura doktrīnu, kuras saknes ir atrodamas paražu tiesībās, ka tiesa var atteikties izpildīt līgumu, kas pārkāpj likumu vai sabiedrisko kārtību".²¹¹ Sabiedriskās kārtības doktrīna šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas kontekstā ir atvasināta no, un ir saistīta ar, sabiedriskās kārtības doktrīnas piemērošanu citās starptautisko privāttiesību attiecībās.²¹²

Mitsubishi lietā Amerikas tiesa atļāva turpināt šķīrējtiesas procesu ar piezīmi, ka sprieduma izpildīšanas stadijā tiks vērtēts, vai konkurences likuma normu (antitrust law) piemērošana nav nonākusi pretrunā ar valsts likumīgām interesēm.²¹³

Parauglikuma kontekstā valsts likumīgās intereses var būt atzītas par nacionālo sabiedrisko kārtību. Ir jāatzīmē, ka Parauglikums "sabiedriskās kārtības" terminu piesaista pie konkrētas valsts, nevis pie starptautiskās sabiedriskās kārtības.²¹⁴ Proti, katras atsevišķas valsts sabiedriskās kārtības ievērošana, šajā gadījumā, tiek vērtēta augstāk par starptautisko sabiedrisko kārtību. Autoresprāt, šāds akcents ir pamatots un nepieciešams, jo komercšķīrējtiesa pārsvarā risina strīdus privātpersonu starpā, kuru darbība, neatkarīgi no pušu izcelsmes valstīm, ciešāk ir saistīta ar sabiedrisko kārtību kādā konkrētā valstī nevis visā pasaulē.

Taču apstākļi, ka dažādām valstīm "sabiedriskās kārtības" jēdziena nozīme mēdz atšķirties, var novest pie tā, ka viena Valsts var atcelt nolēmumu, kuras citas būtu atzinušas par spēkā esošu.²¹⁵

Kā jau tika minēts, UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas *b* punkta *ii* apakšpunktā ir ietverta norāde uz sabiedriskās kārtības apsvērumiem.²¹⁶ Līdzīga norāde ir ietverta Krievijas Federācijas likuma "Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā" 42.panta otrajā daļā²¹⁷ un Krievijas Federācijas likuma "Par starptautisko komerciālo arbitražu" 34.panta otrās daļas otrais punkts.²¹⁸ FAA nav tiešas norādes uz sabiedriskās kārtības ievērošanas principu, taču tā ievērošana tika atzīta tiesu praksē.²¹⁹

²¹¹ United paperworkers Int'l union v. Misco, inc. 484 U.S. 29,42 (U.S. S.Ct. 1987)

²¹² Pierre Mayer, 'Mandatory Rules of Law in International Arbitration' (1986) 2 Arbitration International 274, 275.

²¹³ Mitsubishi motors Corp. V. Soler Chrysler-Plymouth Inc. 473 U.S. 614, 628 (1985)

²¹⁴ turpat

²¹⁵ A.Redfern, M.Hunter, Law and Practice of International Commercial Arbitration. Third edition. London, Sweet&Maxwell, 1999, p.431

²¹⁶ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

²¹⁷ Закон РФ "О третейских судах в Российской Федерации", от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā],

²¹⁸ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā],

²¹⁹ Mitsubishi motors Corp. V. Soler Chrysler-Plymouth Inc. 473 U.S. 614, 628 (1985), U.S. Supreme Court, Decided July 2, 1985

Savukārt CPL 536.pants, kurš ietver pamatus izpildraksta izdošanai neietver noteikumu par sabiedriskās kārtības ievērošanu. Šī principa ievērošanu šķīrējtiesas procesā nevar secināt arī no tiesu prakses analīzes.²²⁰ Kā jau autore secināja, Latvijas Republikas regulējums, kas nosaka izpildraksta izsniegšanas atteikuma pamatus, nav grozīts apmēram 10 gadus. Autore uzskata, ka pašlaik spēkā esošais Latvijas regulējums neatbilst mūsdienu starptautiski atzītajai praksei. Šādu likuma robu varētu aizvietot tiesu prakses secinājumi, taču pētīt Latvijas Republikas tiesu praksi, autorei neizdevās secināt, ka ir izveidota kaut kāda valsts tiesu nostāja šajā jautājumā.

Salīdzinot UNCITRAL Parauglikuma un pārējo pētāmo normatīvo aktu regulējumus ar Latvijas CPL likumu, autore secināja, ka gan visos šos tiesību avotos ir ietverta norma, kas nošķir valsts tiesu kompetenci no šķīrējtiesu kompetences. Proti, saskaņā ar CPL 536.panta pirmo daļu, izpildraksta izsniegšanā var būt atteikts, ja konkrēto civiltiesisko strīdu var izšķirt tikai tiesa. Arī UNCITRAL Parauglikumā ir ietverta līdzīga satura norma, taču formulēta tā ir citādāk. Saskaņā ar UNCITRAL Parauglikuma 34.panta otrās daļas *b* punkta *i* apakšpunktu, šķīrējtiesas nolēmums var būt atcelts, ja strīda priekšmets nav pakļauts izspriešanai šķīrējtiesiskajā kārtībā, saskaņā ar šķīrējtiesas atrašanas valsts likumiem.²²¹ UNCITRAL Parauglikums kā universāls regulējumu apkopojums norāda uz šķīrējtiesas valsts likumu un tajos paredzēto šķīrējtiesas kompetenci. Savukārt, Latvijas CPL regulējums, norādot uz tiesas un šķīrējtiesas kompetences atšķirību, tieši to atšķirību neraksturo. Taču, nepieciešamo skaidrojumu dod Latvijas Šķīrējtiesu likums. Šķīrējtiesu likumā ir ietverts šķīrējtiesas kompetences apraksts un tā izņēmumi.²²²

Latvijas tiesu praksē par izplatītāko šķīrējtiesas kompetences pārkāpumu, jautājumā par valsts un šķīrējtiesas kompetences nošķiršanu, var atzīt lietas par patērētāju tiesību pārkāpumiem.

Lietas izšķiršana šķīrējtiesā ir saskaņots process. Tāpēc, pirmkārt, pusēm ir labprātīgi jāatsakās no savām tiesībām vērsties valsts tiesā par labu ārpus tiesiskai strīda izšķiršanai.²²³ Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vairāku valstu konstitucionālās tiesības, līdz ar to neviens nedrīkst liegt personai tās izmantot. Atteikties no šīm tiesībām persona var tikai patstāvīgi, brīvi

²²⁰ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015 gada 21.martā]

²²¹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

²²² Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), 5.pants

²²³ Reisman W.M., Craig W.L., Park W., Paulson J. Interantional Commercial Arbitration. Cases, Materials and notes on the resolution of international business disputes. New York, The Foundation press, Inc., 1997, p. 1174

paužot savu gribu. Lietās, kur viena no strīdā iesaistītajām pusēm ir atzīta pa patērētāju, jautājums par labprātīgu atteikšanos no savām tiesībām ir vērtējams ar īpašu uzmanību.²²⁴

Vienā no autores izskatītajām lietām Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa (turpmāk -Tiesa) atteica izdot izpildu rakstu par Rīgas šķīrējtiesas (turpmāk -šķīrējtiesa) spriedumu, ar kuru solidāri no A.Z. un M.Z. par labu SIA „DI”, piedzīta aizdevuma summa, procenti un tiesvedības izdevumi, bet pavisam kopā 4 785.42 Ls.²²⁵

Starp A.Z. un SIA „DI” bija noslēgts Aizdevuma līgums un uz tā pamata arī Šķīrējtiesas līgums. Saskaņā ar Šķīrējtiesas līgumu, jebkurš strīds, nesaskaņa vai prasība, kas izriet no Aizdevuma līguma, skar to vai tā pārkāpšanu, izbeigšanu vai spēkā neesamību, tiks izšķirts Rīgas šķīrējtiesā. Savukārt, starp M.Z. un SIA „DI” tika noslēgts Galvojuma līgums, kur puses vienojās, ka jebkurš strīds, nesaskaņa vai prasība, kas izriet no šī līguma, skar to vai tā pārkāpšanu, izbeigšanu vai spēkā neesamību, tiks izšķirts pēc Kreditora (SIA”DI”) izvēles Latvijas Republikas tiesā vai Rīgas šķīrējtiesā. Izskatot pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, Tiesa konstatēja, ka noslēdzot Šķīrējtiesas līgumu, starp kreditoru SIA „DI” un A.Z., kā arī noslēdzot Galvojuma līgumu ar galvnieku M.Z. izveidojās pakalpojuma sniedzēja un patērētāju savstarpējās tiesiskās attiecības, kurām ir piemērojams Patērētāju tiesību aizsardzības likums un citi normatīvie tiesību akti par patērētāju tiesību aizsardzību. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5.pants nosaka, ka ar patērētājiem noslēgtajos līgumos pusēm ir vienlīdzīgas tiesības²²⁶, tādēļ šķīrējtiesas klauzula, kas paredz visus strīdus, kas izriet no noslēgtā līguma, izskatīt šķīrējtiesā vai pēc prasības iesniedzēja izvēles – valsts tiesā, pēc satura ir pretrunā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5.pantā noteikto līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principu²²⁷.

Līdz ar to Šķīrējtiesas līgumā norādītā klauzula, kas paredz to, ka jebkurš strīds tiks izšķirts Rīgas šķīrējtiesā un Galvojuma līguma klauzula, kas paredz, ka jebkurš strīds tiks izšķirts pēc kreditora izvēles Latvijas Republikas tiesā vai Rīgas šķīrējtiesā pēc satura ir Pretrunā ar patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5.pantā noteikto līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principu.

²²⁴ Zadraks G., Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. Likums un Tiesības, 2005, Nr.4, 103 lpp

²²⁵ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas 2013.gada 10.maija spriedums Lieta Nr. 3-12/0087/1-2013

²²⁶ Patērētāju tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999.gada 01.aprīlis, Nr. 104/105 (1564/1565), 5.pants

²²⁷ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

Tiesa, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 536.panata pirmo punktu²²⁸, secināja, ka konkrēto strīdu var izšķirt tikai tiesa, un tāpēc pieteikums par izpildu raksta izsniegšanu Šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei tika noraidīts.

Arī citā, autores apskatītā lietā, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa (turpmāk Tiesa) noraidīja prasības pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, pamatojoties uz Patērētāju tiesību aizsardzības likumā noteiktā līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpšanu.²²⁹ Tiesa norādīja, ka iekļaujot līgumā, ko slēdz ar patērētāju, netaisnīgus līguma noteikumus, par tiem ir nepieciešama atsevišķa apspriešana uz ar patērētāja parakstu vien nepietiek, lai apgalvotu, ka patērētājs šādiem līguma noteikumiem ir piekritis, jo „pat skaidri izteikts patērētāja apliecinājums, ka viņš ir iepazīstināts ar līguma standarta noteikumiem un vienojoties par tiem, neizslēdz Direktīvas²³⁰ piemērošanu.”²³¹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija pievienojās Tiesas paustajiem argumentiem un atstāja tās spriedumu negrozītu.²³²

No apskatītiem spriedumiem kā arī no Augstākās tiesas apkopojumā minētajiem gadījumiem²³³ un Satversmes tiesas spriedumā apskatītā tiesu prakses apkopojuma²³⁴, autore secina, ka Latvijas tiesās ir izplatīta prakse par pieteikuma par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma izpildei noraidīšanu, gadījumos kad ir konstatējams patērētāju tiesību pārkāpums. Patērētāju tiesības un nozīmīga mūsdienu tiesisko attiecību daļa, līdz ar to autore uzskata, ka jautājumam par tādu strīdu izšķiršanu, kur viena no strīdā iesaistītajām pusēm ir patērētājs, ir nepieciešama īpaša uzmanība. No vienas puses, tiesas ir atzinušas, ka šķīrējtiesas līgums vai cita veida vienošanās par šķīrējtiesas kompetenci attiecībās ar patērētājiem ir īpaši vērtējamas.²³⁵ Šāds secinājums ir pilnīgi pamatots un dod iespēju uzraudzīt negodīgus komersantus, kas šķīrējtiesas klauzulu izmanto ļaunprātīgi, pretēji patērētāja tiesībām. No otrās puses, patērētāju un pārdevēju vai pakalpojumu sniedzēju savstarpējās attiecības aizņem

²²⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391)

²²⁹ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 10.jūnija spriedums Lietā Nr.3-12/0072-

²³⁰ Direktīva 93/13/EEK par netaisnīgiem noteikumiem patērētāju līgumos. Pieejama: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0013:lv:HTML> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

²³¹ Zadraks G., Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma. Likums un Tiesības, 2005, Nr.4, 103 lpp

²³² Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 10.jūnija spriedums Lieta Nr 3-12/0072-2013

²³³ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

²³⁴ Par Civilprocesa likuma 495.pants pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 1.decembrī. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/238.19> [aplūkots 2015.gada 22.martā]

²³⁵ LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]

nozīmīgu vietu mūsdienu ekonomiskajā tirgū un patērētāji, tāpat kā komersanti, var velēties izšķirt radušos strīdus ātri un kvalitatīvi ar šķīrējtiesas palīdzību. Līdz ar to, autore uzskata, ka ir nepieciešams izveidot atsevišķu pastāvīgu šķīrējtiesu, piemēram ar Patērētāju tiesību aizsardzības centra piedalīšanos, kas izskatītu lietas, kur viena no strīdā iesaistītajām pusēm ir patērētājs.

Autoresprāt, šāda šķīrējtiesa ir nepieciešama, pirmkārt, lai apmierinātu patērētāju vajadzības un tieksmi pēc ātras un kvalitatīvas strīdu izšķiršanas. Otrkārt, lai sekmētu patērētāju un komersantu savstarpējo attiecību uzraudzību un veikt kvalitatīvu patērētāju tiesību aizsardzību. Treškārt, ņemot vērā, cik daudz valsts tiesās tiek pieprasīta izpildrakstu izsniegšana par šķīrējtiesas nolēmumiem, kur atbildētājs ir patērētājs, lai atslogotu valsts tiesas. Valsts tiesu atslogošanu, savukārt, varētu sekmēt pārējo šķīrējtiesu nolēmumu kvalitatīvāko uzraudzību.

Pētot gan Latvijas Republikā spēkā esošo normatīvo regulējumu, gan tiesu praksi, autorei ir izveidojusies pārliecība, ka Latvijas Republikā spēkā esošo šķīrējtiesu regulējumu ir nepieciešams pilnveidot un grozīt, tā lai jaunā normu redakcija sekmētu šķīrējtiesas jomas attīstību un uzticamību.

4. ŠĶĪRĒJTIESAS NOLĒMUMA ATCELŠANAS SEKAS UN MIJEDARBĪBA AR ŅUJORKAS KONVENCIJU

Šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas sekas ir atkarīgas no tā kādu lēmumu tiesa, kas izskata nolēmuma apstrīdēšanu, ir pieņēmusi attiecībā uz apstrīdēšanas pieteikumu un no tā, kādas pilnvaras nacionālie tiesību akti piešķir tiesai un kādus nacionālo tiesību regulējumus tiesai ir jāpiemēro. Protams valsts tiesa var atzīt šķīrējtiesas nolēmumu par spēkā esošu un noteikt tā izpildīšanu. Taču, ja šķīrējtiesa, strīda izšķiršanas procesā, neizskatīja kādus atsevišķus strīda aspektus, kas tomēr neapšaubā galīga nolēmuma pamatotību, valsts tiesa var nosūtīt lēmumu šķīrējtiesā jaunajai izskatīšanai.²³⁶ Visbeidzot, valsts tiesa var pieņemt lēmumu par šķīrējtiesas nolēmumu neatzīšanu un atcelšanu.

Šķīrējtiesas nolēmuma apstrīdēšanas sekas ir atkarīgas no apstrīdēšanas pamata. Šķīrējtiesas nolēmums var būt apstiprināts, atsūtīts atpakaļ šķīrējtiesas pārskatīšanai, mainīt nolēmumu vai atcelt nolēmumu pilnībā vai kādā daļā.²³⁷ Taču, arī pie līdzīga apstrīdēšanas rezultāta, pušu turpmākas iespējas var atšķirties. Tā piemēram, ja šķīrējtiesas nolēmums ir atcelts uz procesuālo trūkumu pamata, tad, visticamāk, šķīrējtiesas līgums joprojām būs spēkā. Šajā gadījumā prasītājs, kas uzvarēja šķīrējtiesā, taču zaudēja nacionālajā tiesā, var atkal vērsties šķīrējtiesā ar nolūku no jauna izšķirt veco strīdu. Savukārt, ja šķīrējtiesas nolēmums ir atcelts pamatojoties uz šķīrējtiesas līgumā neesamības vai spēkā neesamības dēļ, tad prasītājs vairs nevar vērsties šķīrējtiesā strīda izšķiršanai uz spēkā neesoša līguma pamata.

Ja šķīrējtiesas nolēmums ir atcelts ar attiecīgas tiesas lēmumu, tas būs uzskatīts par spēkā neesošu un attiecīgi par nepiemērojamu ne tikai šķīrējtiesas atrašanās valsts tiesā, bet arī citu valstu nacionālajās tiesās.²³⁸

Gandrīz katrai mūsdienu valstij, kas vairāk vai mazāk ir iesaistīta starptautiskajās attiecībās un kuras rezidenti mēdz būt iesaistīti šķīrējtiesas procesos, ir nacionālais regulējums, kas nosaka ārzemju šķīrējtiesas nolēmuma atzīšanas un izpildīšanas kārtību. Šāds nacionālais regulējums varētu būt pilnīgi neatkarīgs no starptautiskajiem regulējumiem un piešķirt nacionālajai tiesai pilnīgu rīcības brīvību sava lēmuma pieņemšanā. Taču, kā norāda Dž. Kolliers un V. Lovs savā grāmatā "Strīdu izšķiršana starptautiskajās tiesībās": "Ir nepieciešams nodrošināt zināmu paredzamību un paritāti šķīrējtiesu nolēmumu izpildē un šīm

²³⁶ Arbitration Act of England, 1996. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/england.arbitration.act.1996/toc.html> [aplūkots 2015.gada 17.martā], 68(3), 69(7)

²³⁷ A. Redfern & M.Hunter, Law and Practice of international Commercial Arbitration, Student edition, West Sussex, Selwood Printing Ltd., 2003, p 441

²³⁸ turpat, p. 416

nolūkam tika noslēgti daži starptautiskie līgumi.”²³⁹ Autore piekrīt pētnieku viedoklim, ka starptautisko attiecību jomā ir nepieciešama valstu sadarbība arī attiecībā uz šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildi. Mūsdienu pasaulē, pateicoties valstu sadarbībai un tiesību sistēmu mijiedarbībai, ir izveidojušies noteiktie starptautiskie tiesību principi, kuri ir nostiprinājušies katras valsts tiesību sistēmā. Līdz ar to, izlīdzinās arī vairāku tiesisko jautājumu regulējumi visā pasaulē. Lielu ietekmi uz valsts sadarbību ārvalsts šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu ir veikuši 20.gadsimta izstrādātās un pieņemtās konvencijas. Tostarp: Ženēvas 1927. Gada Konvencija par Ārzemju Šķīrējtiesu Nolēmumu Izpildi (kura tagad ir tikai daļēji spēkā);²⁴⁰ Ammanu Arābu Komerčiālās Arbitrāžas Konvencija;²⁴¹ Inter-Amerikas 1975.gada konvencija par Starptautisko Komerčiālo Arbitrāžu.²⁴² Šodien par svarīgāko no šķīrējtiesas nolēmumu izpildi regulējošajām starptautiskajām konvencijām var nosaukt 1958.gada Ņujorkas Konvenciju par Ārzemju Šķīrējtiesu Nolēmumu Atzīšanu un Izpildi.²⁴³ Ņujorkas Konvencijas nozīmi izceļ arī tas fakts, ka UNCITRAL Parauglikums tika balstīts uz Ņujorkas konvencijas normām.²⁴⁴ UNCITRAL Parauglikums,²⁴⁵ kas būtība ir paraugs nacionālajiem šķīrējtiesu regulējumiem, piesaista tos Ņujorkas konvencijas noteikumiem, neatkarīgi no tā vai valsts ir vai nav Ņujorkas vai kādas citas šķīrējtiesu konvencijas dalībvalsts.

Saskaņā ar Ņujorkas konvencijas 1.pantu, konvencija ir piemērojama, atzīstot un izpildot tos šķīrējtiesas nolēmumus, kas nav pieņemti tās valsts teritorijā, kur prasa šādu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu, strīdos, kuros puses var būt kā fiziskas, tā arī juridiskas personas.²⁴⁶ Konvencijas vispārējs mērķis bija uzlabot tiesisko režīmu, kas agrāk bija

²³⁹ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 266

²⁴⁰ Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, 1927. 52 L.N.T.S. 302 (1929), No. 2096

²⁴¹ 1987 Arab Convention on Commercial Arbitration (Convention Arabe D'Amman Sur L'Arbitrage Commercial) Pieejams: http://www.jus.uio.no/lm/arab.l_arbitrage.commercial.convention.1987/ [aplūkots 2015.gada 15.februārī]

²⁴² Inter- American Convention on International Commercial Arbitration. 1438 UNTS 245; OASTS No. 42; 14 ILM 336 (1975). Dalībvalstis: Argentīna, Brazīlija, Čīle, Kolumbija, Kostarika, Ekvadora, Salvadora, Gvatemala, Honduras, Meksika, Panama, Paragvaja, Peru, ASV, Urugvaja un Venecuēla.

²⁴³ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī],

²⁴⁴ A. Redfern, M.Hunter, N. Blackaby, C.Partasides, *Law and Practice of international Commercial Arbitration*. Fourth Edition, London, Sweet and Maxwell, 2004, p 441

²⁴⁵ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

²⁴⁶ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī],

nodrošināts ar Ženēvas Līgumu regulējumiem²⁴⁷, un, lai apmierinātu starptautiskās uzņēmumu sabiedrības vajadzības ar mehānismu, kas veicinās starptautiskās šķīrējtiesas efektivitāti visā pasaulē.²⁴⁸

Ņujorkas konvencija nenoliedz valstu tiesības pieņemt tādu normatīvo aktu, kas regulēs ārvalsts šķīrējtiesas nolēmumu atzīšanu un izpildi šīs valsts teritorijā. Taču, šāda prakse var sarežģīt visu šķīrējtiesas nolēmuma izpildes procesu. Strīdā potenciāli vai faktiski iesaistītajām pusēm būs nepieciešams pārzināt katras valsts, kuras teritorijā iespējams notiks šķīrējtiesas process vai būs nepieciešama šķīrējtiesas nolēmuma izpilde, attiecīgos regulējumus.²⁴⁹ Autoresprāt, šajā gadījumā, grūtības šķīrējtiesas nolēmuma izpildei var sagādāt ne tikai regulējumu daudzējādības apstākļi, bet arī šo regulējumi atšķirīgie nosacījumi, kurus pusēm jāievēro, lai sasniegtu nolēmuma atzīšanu un izpildi. Lai šāda daudzējādība neaprobežotu pušu iespējas sasniegt nolēmuma izpildi, ir īpaši nepieciešamas konvencijas, kas vienkāršos procesu, sekmējot vienādu regulējumu piemērošanu konvencijas dalībvalstīs. Faktiski šis jautājums ir izrisināts ar Ņujorkas Konvencijas pieņemšanu, jo tai ir pievienojušās daudz no pasaules valstīm.²⁵⁰ Līdz ar to, ja par formāli atzīšanas procedūra valstu starpā var atšķīrties, pamatojumi atzīšanas un izpildes atteikumam būs vienādi.

Viena no galvenajām Ņujorkas Konvencijas priekšrocībām, salīdzinājuma ar līdzīgiem iepriekšējiem starptautiskajiem regulējumiem,²⁵¹ ir tā, ka saskaņā ar šo konvenciju, pusei, kas vēlas panākt šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, nevajag uzrādīt neko vairāk, ka pušu starpā noslēgto šķīrējtiesas līgumu un pašu šķīrējtiesas nolēmumu, kura izpildi viņš vēlas panākt.²⁵² Savukārt pusei, no kuras nolēmuma izpilde tiek pieprasīta, var izvairīties no tā izpildes vienīgi iesniedzot pierādījumus tam, ka notika kāds no nolēmuma atzīšanas un izpildes noliedzošiem pamatiem.²⁵³

Atgriežoties pie jautājuma par to, kā nolēmuma apstrīdēšanas sekas var ietekmēt turpmāku nolēmuma izpildi, autore secina, ka gan UNCITRAL Parauglikuma 36.panta pirmās

²⁴⁷ Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, 1927. 52 L.N.T.S. 302 (1929), No. 2096

²⁴⁸ ed. Wolff Reinmar, New York Convention on the Recognition and Enforcement of foreign Arbitral Awards. Commentary., Portland, Beck, Hart & Nomos Publishing, 2012, p.29

²⁴⁹ Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 267

²⁵⁰ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. 2015.gada 19.februārī 154 dalībvalstis saskaņā ar United Nations Treaty Collection. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015. gada 19.februārī],

²⁵¹ Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, 1927. 52 L.N.T.S. 302 (1929), No. 2096

²⁵² United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015. gada 19.februārī], Art IV

²⁵³ turpat, Art V

daļas *a* punkta *v* apakšpunktā, gan Ņujorkas konvencijas V panta pirmās daļas *e* punkts norāda, ka šķīrējtiesas nolēmuma izpildi var atteikt, ja nolēmums pusēm vēl nav kļuvis galīgs vai to atcēlis vai apturējis tā izpildīšanu tās valsts kompetents varas orgāns, kur tas pieņemts, vai tās valsts kompetents varas orgāns, kuras likums tiek piemērots.²⁵⁴

Šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas sekas var mainīties atkarīgi no valsts, kuras tiesa ir pieņēmusi attiecīgu atcelšanas lēmumu. Dažās valstīs atcelts tiek tikai šķīrējtiesas nolēmums, taču, pušu noslēgtais šķīrējtiesas līgums paliek spēkā un pusēm, lai tomēr izšķirtu strīdu, atkal jāgriežas ar to šķīrējtiesā. Tā, piemēram, Krievijas Federācijas likums “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā”, nosaka, ka, gadījumā, ja šķīrējtiesas nolēmums ir atcelts, jebkura no pusēm var atkārtoti griezties šķīrējtiesā uz vecā šķīrējtiesas līguma pamata. Vienīgas izņēmums ir, ja nolēmums tika atcelts, pamatojoties uz šķīrējtiesas līguma spēkā zaudēšanu vai spēkā neesamību.²⁵⁵ Šajā gadījumā puses praktiski var atkal iesniegt savu veco strīdu šķīrējtiesai, kura savukārt taisa jaunu, pēc satura var būt pat līdzīgu nolēmumu, bet šoreiz atbilstošā veidā un izlabojot iepriekšējās procesa kļūdas. Citās valstīs, pārsvarā gadījumos, kad šķīrējtiesas nolēmums tiek apstrīdēts pamatojoties uz šķīrējtiesnešu uzpirkšanas faktu vai šķīrējtiesas jurisdikcijas trūkumu, valsts tiesa pieņemot lēmumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu vienlaikus nosaka arī šķīrējtiesas līguma spēkā neesamību.²⁵⁶ Jau minētajā likumā “Par šķīrējtiesām Krievijas Federācijā” ir noteikts, ka strīdi vairs nevar būt pakļauti izšķiršanai šķīrējtiesiskajā kārtībā, ja valsts tiesas sprieduma rezultātā, pušu starpā noslēgtais līgums ir atzīts par spēkā neesošu vai ja nolēmums tika pieņemts par jautājumu, kas netika nodots šķīrējtiesas kompetencē.²⁵⁷ Šādos gadījumos, kamēr puses nenoslēgs jaunu šķīrējtiesas līgumu, tās ar savu strīdu var vērsties vienīgi valsts tiesā. Protams izņemot gadījumus, kad strīds var būt izskatīts tikai valsts tiesā, tad slēgt jauno līgumu nav jēgas.²⁵⁸

Pētāmais Latvijas Republikas regulējums, ļauj valsts tiesai atteikties izsniegt prasītājam izpildu rakstu par šķīrējtiesas nolēmumu. Rezultātā, atbilstoši Civilprocesa likuma

²⁵⁴ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, un United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī],

²⁵⁵ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], статья 43

²⁵⁶ A.Samuel, Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration: A Study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, Swiss, U.S. and West German Law, Zurich, 1989, p. 255-9 Arbitration act of England 1996, s. 71(4)

²⁵⁷ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], статья 43

²⁵⁸ Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> [aplūkots 2015 gada 17.martā], статья 42 un Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), 536.panta 1.daļas 1.punkts

537.pantam, strīdu var izšķirt vispārējā kārtībā, vai tā var būt nodota atkārtotai izšķiršanai šķīrējtiesā.²⁵⁹ Līdzīgs ASV Federāla Arbitrāžas aktā ietvertais regulējums nosaka valsts tiesas tiesības atcelt šķīrējtiesas nolēmumu, vai atgriezt to šķīrējtiesai, kļūdu labošanai.²⁶⁰

Autore uzskata, ka Civilprocesa regulējums attiecībā uz lietas nodošanu otrreizējai izskatīšanai šķīrējtiesā ir līdzīgs ar pasaulēs valstīs šķīrējtiesas nolēmumu labošanas praksi. Šajā gadījumā netiek apšaubīta šķīrējtiesas kompetence un profesionalitāte un valsts tiesa dod iespēju šķīrējtiesai labot savas kļūdas nemainot nolēmumu pēc būtības. Taču noteikums, ka strīdu par kuru ir atteikts izdot izpildu rakstu, var izšķirt vispārējā kārtībā autoresprāt ir diezgan neskaidrs. Vai šajā gadījumā šķīrējtiesas nolēmums paliek spēkā? Ja valsts tiesa secina, ka šķīrējtiesas procesā ir pieļauti kādi no likuma minētiem trūkumiem, tad kāpēc likums nenosaka valsts tiesības šķīrējtiesas nolēmumu atcelt. Faktiski, ja lēmums tiktu atcelts, tas dotu iespēju pusēm novērst iespējamus trūkumus un tomēr izlemt strīdu šķīrējtiesā. Norāde, ka strīds var būt izšķirts valsts tiesā īstenībā nav nepieciešama, jo katrs strīds tā pat var būt izšķirts vispārējā kārtībā, bet pusēm noteikti bija iemesli, kāpēc tās vēlējas izšķirt to šķīrējtiesā. Autoresprāt, šīs likuma noteikums ir praktiski bezjēdzīgs un nerisina problēmu pēc būtības. Ja šķīrējtiesa, piemēram, ir pieņēmusi lēmumu par jautājumu, kas nav ietverts šķīrējtiesas līgumā, tad šajā gadījumā pietiktu ar nolēmuma atcelšanu un tālāk puses jau pašas lemtu vai slēgt jaunu šķīrējtiesas līgumu saskaņā ar kuru risināt konkrēto strīdu, vai vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā. Turklāt, var rasties gadījumi, kad tiesa ir atteikusi izsniegt izpildrakstu par šķīrējtiesas nolēmumu, bet tas nav zaudējis spēku, un šāda nolēmuma izpilde var būt panākta citas valsts teritorijā. Autore uzskata, ka lietderīgāk būtu piešķirt valsts tiesai tiesības atcelt vai nosūtīt otrreizējai izskatīšanai Latvijas Republikā dibināto šķīrējtiesu nolēmumus un tiesības atteikt atzīšanu un izpildīšanu attiecībā uz ārvalstu vai starptautisko šķīrējtiesu nolēmumu izpildi, atbilstoši Ņujorkas konvencijai.²⁶¹

Pati par sevi šķīrējtiesas nolēmuma atzīšana un izpilde, kuru regulē gan UNCITRAL Parauglikums, gan Ņujorkas konvencija, ir cieši saistīta ar šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas procesa rezultātu. Šķīrējtiesas nolēmumu izpilde saskaņā ar tās valsts likumiem, kur šķīrējtiesa ir nodibināta, ir pati par sevi saprotama. Ja valsts regulē strīdu izšķiršanu šķīrējtiesiskajā kārtībā, tad piekrišana, šādas šķīrējtiesas nolēmuma izpildei labprātīgā kārtībā vai caur valsts tiesu, ir loģisks rezultāts.²⁶²

²⁵⁹ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391),

²⁶⁰ USA Federal Arbitration Act, 68th United States Congress, spēkā no 1926.gada 1.janvāra, Pieejams: http://www.yurclub.ru/docs/international/arbitr_USA.pdf [aplūkots 2015.gada 25.februārī], Art 10

²⁶¹ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985,

²⁶² Protocol on Arbitration Clauses signed in Geneva 24 September 1923, 27 L.N.T.S. 157 (1924), No.678.

Savukārt, izpildes noteikšana attiecībā uz ārzemju šķīrējtiesas nolēmumu var būt problemātiska. Katras valsts tiesu orgāni ir ieinteresēti atzīt un izpildīt tikai taisnīgus nolēmumus. Līdz ar to, tiesa var atteikties sekmēt tāda nolēmuma izpildi, kas ir pretruna ar šīs valsts moralitātes principiem vai kurš ir taisīts uz tāda līguma pamata, kas šajā valstī ir atzīstams par prettiesisku.²⁶³

Kā jau tika minēts, šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas²⁶⁴ un šķīrējtiesas nolēmumu neatzīšanas pamati²⁶⁵ vairākumā ir līdzīgi. Nacionālie tiesību avoti satur normas par šķīrējtiesas vienošanos uz kuru pamata var apšaubīt šķīrējtiesas nolēmuma spēkā esamību. Tā piemēram Krievijas Federācijas likums "Par starptautisko komerciālo arbitražu" satur vienādus nosacījumus, kas nosaka pamatu atteikt gan nolēmuma atzīšanu, gan nolēmuma izpildīšanu. Saskaņā ar likuma 36.pantu, nolēmums, neatkarīgi no tā, kurā valstī tas tika taisīts, netiek atzīts un netiek atļauta tā izpildīšana, ja šķīrējtiesas līguma noslēgšanā viena no pusēm bija kaut kādā ziņā rīcības nespējīga saskaņā vai šis līgums nav spēkā pēc likuma, kuram puses šo līgumu ir pakļāvušas, bet, ja norādījuma uz tādu likumu nav, - pēc tās valsts likuma, kur nolēmums pieņemts.²⁶⁶ Tātad, var secināt, ka Krievijas Federācijas likumā ietvertā norma ir izstrādāta saskaņā un atbilstoši starptautiskajām tiesību normām, kas ļauj valstij veidot starptautiski atzīstamu judikatūru.

Šī šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas nosacījumi ir veidoti uz agrāk pieņemtajiem Ņujorkas Konvencijas nosacījumiem par nolēmuma neatzīšanas nosacījumu pamata. Ņujorkas konvencijas V panta pirmās daļas *a* punkts ietver šādu regulējumu: "Šķīrējtiesas nolēmuma atzīšanu un izpildīšanu var atteikt pēc tās puses lūguma, pret kuru tā vērsta, tikai tad, ja šī puse iesniegs tās vietas kompetentam varas orgānam, kur izprasa atzīšanu un izpildīšanu, pierādījumus, ka II pantā norādītajā nolīgumā, šķīrējtiesas līgumā (autores piez.), puses bijušas kaut kādā ziņā rīcības nespējīgas pēc tām piemērojamā likuma vai šis nolīgums nav spēkā pēc likuma, kam puses šo nolīgumu pakļāvušas, bet, ja tāda norādījuma nav, - pēc tās valsts likuma, kur nolēmums pieņemts."²⁶⁷

²⁶³ Collier J., Lowe V. *The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures*. New York, Oxford University Press Inc., 1999, p. 265

²⁶⁴ 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985, Art 34

²⁶⁵ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-I&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī], Art V

²⁶⁶ Закон РФ "О международном коммерческом арбитраже", от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkklvL4> [aplūkots 2015 gada 15.martā], статья 36

²⁶⁷ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-I&chapter=22&lang=en [aplūkots 2015. gada 19.februārī],

Šos noteikumus turpmāk pārņēma arī citi vadoši šķīrējtiesas procesa regulējumi (FAA, French new code of civil Procedure, English Arbitration Act).²⁶⁸

Kaut arī konvencija to tieši nenosaka, taču, tās normu piemērošanas gaitā ir izveidojusies prakse, saskaņā ar kuru, tiesa var tomēr atzīt un sekmēt šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, pat, ja viena no pusēm norāda uz kāda no augstākminēto pamatu iestāšanās faktu. Proti, nacionālā tiesa atteiksies atzīt un izpildīt apstrīdamo šķīrējtiesas nolēmumu, tikai gadījumā, ja tika pieļauti nopietni procesuālie pārkāpumi. Tā lietā *Iran Aircraft Industries v. Avco Corp* Konetikutas rajona tiesa atteica *Iran-United States Claims Tribunal* šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, pamatojoties uz Ņujorkas Konvencijas V panta pirmās daļas *b* punktu. Proti, tiesa secināja, ka *Avco Corp* (turpmāk - *Atbildētāja*) bija liegta iespēja iesniegt šķīrējtiesai savus paskaidrojumus un tās pozīciju pamatojošos dokumentus.²⁶⁹

No lietas faktiskajiem apstākļiem, kļuva zināms, ka *Atbildētāja*, saņemot no šķīrējtiesas paziņojumu par šķīrējtiesas procesa ierosināšanu, iesniedza pretprasību, papildinot to ar rēķinu uzskaites sarakstu, kurus *Iran Aircraft Industries* (turpmāk - *Prasītāja*) it kā nebūtu apmaksājusi. Šķīrējtiesa, nosprieda par labu *Prasītājai* un norādīja, ka no *Atbildētājas* iesniegtā rēķinu saraksta nevar secināt vai tādi rēķini pastāv dabā un tāpēc nevar apmierināt arī *Atbildētājas* pretprasību. *Prasītāja* vērsās ASV tiesā ar lūgumu atzīt un izpildīt šķīrējtiesas nolēmumu. *Atbildētāja*, savukārt, lūdza šķīrējtiesas nolēmumu neatzīt pamatojoties uz Ņujorkas Konvencijas V panta pirmās daļas *b* punktu.²⁷⁰ ASV Konetikutas rajona tiesa, atteica šķīrējtiesas nolēmuma atzīšanā un izpildē, pamatojoties uz *Atbildētājas* sniegtajiem pierādījumiem.²⁷¹

Prasītāja apstrīdēja rajona tiesas spriedumu ASV Otrā apgabala Apelācijas tiesā (turpmāk – *Apelācijas tiesa*). Izskatot visus pušu un šķīrējtiesas argumentus *Apelācijas tiesa* secināja, ka iesniegtie pierādījumi neaplicina faktu, ka *atbildētājai* bija liegta iespēja iesniegt savus paskaidrojumus un nosprieda, ka šķīrējtiesas nolēmums ir atzīstams un izpildāms. Tiesa norādīja, ka šķīrējtiesa izskatot lietu nekādā veidā nebija traucējusi *Atbildētājai* iesniegt savus pierādījumus un tas bija *Atbildētās* patstāvīgi pieņemtais lēmums rēķinu oriģinālu vietā iesniegt šķīrējtiesai minēto rēķinu uzskaiti ar norādi, ka paši rēķini pastāv dabā un ir *Atbildētājai* pieejami. Tiesa atzīmēja, ka savu argumentu pamatošana un pierādījumu

²⁶⁸ USA FAA art 10 , French new code of civil Procedure Art 1484(3), 1502(3), Arbitration Act of England 1996 art 68 (2)(b)

²⁶⁹ *Iran Aircraft Industries v. Avco Corp.*, 980 F 2d 141 (2d Cir. 1992)

²⁷⁰ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en [aplūkota 2015. gada 19.februārī],

²⁷¹ *Iran Aircraft Industries v. Avco Corp.*, 980 F 2d 141 (2d Cir. 1992), United States Court of Appeals, Second Circuit, Decided November 24, 1992

iesniegšana ir pašu pušu interesēs un šķīrējtiesai nav pienākuma aicināt puses iesniegt atbilstošos pierādījumus, katru reizi, kad tiek secināts, ka lietā esošie pierādījumi ir nepietiekami.²⁷²

No augstāk aprakstītās lietas, autore secina, ka valsts tiesa, lemjot par šķīrējtiesas nolēmuma neatzīšanas pamatu nepiemēro Ņujorkas Konvencijas normas formāli. Tiesa vērtē gan šķīrējtiesas rīcību, gan pušu rīcību šķīrējtiesas procesa gaitā. Proti, vai pašas puses ir izpildījušas visus viņiem uzliktos pienākumus, vai ir izteikušās iebildumus par šķīrējtiesas rīcību šķīrējtiesas procesa gaitā, vai tiesa nevar prezumēt, ka puse ir akceptējusi šķīrējtiesas darbību.

Šādas novērtēšanas prakse, autoresprāt, būtu pārņemama arī šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas lietas izskatīšanā. Valsts tiesai, vērtējot šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas pamatus un to esamības pierādījums, būtu jāvērtē ne tikai pārkāpuma fakts bet arī pušu rīcību šķīrējtiesas procesa gaitā. It īpaši tās puses rīcību, kura vēršas valsts tiesā ar pieteikumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu.

Autore secina, ka šķīrējtiesas nolēmumu atcelšanas un atzīšanas institūti pēc būtības atšķirtā, taču starptautiskajā praksē tie ir cieši saistīti. Bieži vien šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas lietas rezultāts nosaka arī turpmāko atzīšanas un izpildes procesa rezultātu.

²⁷² Iran Aircraft Industries v. Avco Corp., 980 F 2d 141 (2d Cir. 1992), United States Court of Appeals, Second Circuit, Decided November 24, 1992

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Gan starptautiskajās konvencijās, gan vadošo pasaules valstu nacionālajās tiesībās ir nostiprinājušies vienādi šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanas pamati.
2. Latvijas Republikā spēkā esošs šķīrējtiesu regulējums nav grozīts gandrīz 10 gadus. 2015.gada spēkā stājies Šķīrējtiesu likums būtībā ietver bijušās Civilprocesa likuma D daļas normas, kuras ir novecojušās un neatbilst mūsdienu starptautiskajai tiesiskai situācijai un tiesu praksei.
3. Latvijas Republikas Civilprocesa likums paredz šķīrējtiesas nolēmuma uzraudzību tikai izpildraksta izdošanas stadijā un nepiešķir pusēm vienādas tiesības vērst valsts tiesas uzmanību uz šķīrējtiesas procesā pieļautajām kļūdām, ka arī, atšķirībā no starptautisko un citu valstu tiesību normām, nepiešķir pusēm tiesības lūgt šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu.
4. Ir nepieciešams veikt Civilprocesa likuma 536. panta grozījumus, kas ļautu abām strīdā iesaistītajām pusēm apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu neatkarīgi no izpildraksta saņemšanas procesa.
5. Civilprocesa likumu jāpapildina ar normu, kas noteiktu valsts tiesas tiesības pieņemt pieteikumu no strīdā iesaistītajām pusēm par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu un pieņemt lēmumu par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu pilnīgi vai daļā.
6. Civilprocesa likumā jāietver normu vai jāgroza 536.pantu tā, lai abām pusēm būtu vienādas tiesības vērsties valsts tiesā un apstrīdēt šķīrējtiesas nolēmumu.
7. Ir nepieciešams veikt Civilprocesa likuma 536. panta grozījumus, kas uzliktu valsts tiesai, izskatot pieteikumu par izpildraksta izsniegšanu par šķīrējtiesas nolēmumu, pienākumu vērtēt vai konkrētā gadījumā nav konstatējums, kāds no 536.panta pirmajā daļā minētajiem gadījumiem. Pašlaik, tiesai par obligātu ir noteikts pienākums, pārbaudīt vai viena no strīda iesaistītajām pusēm nav patērētājs, un nekas nav teikts par pārējiem nolēmuma atcelšanas pamatiem.

8. Civilprocesa likuma 536.panta pirmo daļu ir nepieciešams papildināt ar 8.punktu, kas ļautu valsts tiesai atcelt vai atteikt izpildīt šķīrējtiesas nolēmumu gadījumos, kad šķīrējtiesas nolēmums ir pretējs Latvijas Republikas sabiedriskajai kārtībai.

9. Pie Patērētāju tiesību aizsardzības centra vai atsevišķi no tā ir nepieciešams izveidot pastāvīgu šķīrējtiesu, kas izskatītu strīdus, kur viena no strīdā iesaistītajām pusēm ir patērētājs. Tas atslogotu valsts tiesas un vienlaikus nodrošinātu īpašu uzmanību patērētāju tiesību aizsardzībai.

10. Civilprocesa likumā ir nepieciešams skaidri noteikt, kādas sekas ir šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanai, kuras būtu atbilstošas šķīrējtiesas procesa principiem un neierobežotu tādu šķīrējtiesas procesa priekšrocību kā procesa ātrums.

IZMANTOTAS LITERATURAS UN NORMATIVO AKTU SARAKSTS

Grāmatas un periodika

- Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M., Redfern and Hunter on International Arbitration, New York, Oxford University press Inc., 2009
- Binder P., International Commercial Arbitration and Conciliation In UNCITRAL Model law Jurisdictions. 2nd Edition, London, Sweet&Maxwell, 2005,
- Blake.S, Browne J., Sime S., A practical approach to Alternative Dispute Resolution. Third edition. New York, Oxford University press, 2014
- Born Gary B. International Commercial Arbitration Vol. I. Hague:Kluwer Law International, 2009
- Born Gary B. International Commercial Arbitration Vol. II. Hague:Kluwer Law International, 2009
- Born G.B. International Commercial Arbitration. Hague: Kluwer Law International, 2001
- Born G.B., International Commercial Arbitration in the United States. Commentary & Materials. Boston, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994
- Buhning-Uhle C. Arbitration and Mediation in international business. Hague: Kluwer Law International, 1996
- Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law. Institutions and Procedures. New York, Oxford University Press Inc., 1999,
- Clere J.-J. L'arbitrage revolutionnaire: apogee et declin d'une institution (1790-1806),b.v., Revue de l'arbitrage, 1981.
- David R., Arbitration in International Trade. Deventer: Published by Kluwer, 1985
- Gaillard E., Savage J., Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, 1999,
- Hascher D.T., Commentary on the European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, Yearbook Commercial Arbitration XXXVI, 2011,
- Johnson D., International Commodity Arbitration, 1991
- Lew J., Mistelis L., Kröll S. Comparative International Commercial Arbitration. Hague: Kluwer Law International, 2003
- Lindheim A., Das Schiedsgericht in modern Civiprocasse, 1891,

- Mayer P., 'Mandatory Rules of Law in International Arbitration' (1986)
- M. de Boisseson, *Le droit francais de l'arbitrage interne et international*, 2e ed., 1990
- Mentschikoff, *Commercial Arbitration*, 61 Col. L. Rev. 847, 1961
- Nussbaum. *Schiedsgerichte und Rechtsordnung*, b.v., b.i., 1926
- Raeke. *Dienst am Recht*, *Juristische Wochenschrift* 3, 1935
- Redfern A. & Hunter M., *Law and Practice of international Commercial Arbitration*, Student edition. West Sussex: Selwood Printing Ltd., 2003
- Redfern, M.Hunter, N. Blackaby, C.Partasides, *Law and Practice of international Commercial Arbitration*. Fourth Edition, London, Sweet and Maxwell, 2004
- Redfern A., Hunter M., *Redfern and Hunter on international Arbitration*. Oxford: Oxford University press, 2009
- A.Redfern, M.Hunter, *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. Third edition. London, Sweet&Maxwell, 1999
- Reisman W.M., Craig W.L., Park W., Paulson J. *Interantional Commercial Arbitration*. Cases, Materials and notes on the resolution of international business disputes. New York, The Foundation press, Inc., 1997,
- A.Samuel, *Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration: A Study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, Swiss, U.S. and West German Law*, Zurich, 1989
- von Mehren, *Rules of Arbitral Bodies Considered From a Practical Point of View*, 9 J. Int'l Arb. 105, 1992
- Webster T.H., Buhler M.W., *Handbook of ICC Arbitration*. Third Edition. London: Sweet & Maxwell, 2014
- Wolff Reinmar, *New York Convention on the Recognition and Enforcement of foreign Arbitral Awards*. Commentary., Portland, Beck, Hart & Nomos Publishing, 2012,
- Zadraks G., *Direktīvas 93/13/EEK par netaisnīgiem līguma noteikumiem patērētāju līgumos nepieciešamā reforma*. Likums un Tiesības, 2005, Nr.4,
- Гроций Г. *О праве войны и мира*, изд. 1956. Москва: Ладомир, 1994
- Клеандров М.И. *Прошлое третейских судов по разрешению экономических споров*. Третейский суд. №5.2000
- Н. Юрова, *Международное гражданское процессуальное право*, Wolters Kluwer, Российская Федерация, 2008,

Normatīvie akti un reglamenti

- Protocol on Arbitration Clauses signed in Geneva 24 September 1923, 27 L.N.T.S. 157 (1924), No.678.
- Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, 1927. 52 L.N.T.S. 302 (1929), No. 2096
- European Convention on International Commercial Arbitration. 484 U.N.T.S. 364, 1961.
Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en
- United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. 330 UNTS 38, 1968. Pieejama: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&lang=en
- 1987 Arab Convention on Commercial Arbitration (Convention Arabe D'Amman Sur L'Arbitrage Commercial) Pieejams: http://www.jus.uio.no/lm/arab.l_arbitrage.commercial.convention.1987/
- Inter- American Convention on International Commercial Arbitration. 1438 UNTS 245; OASTS No. 42; 14 ILM 336 (1975).
- UN Statute of International Court of Justice, 39 AJIL Supp. 215, 1945. Pieejami: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>,
- Charter of the United Nations, General Assembly, 26 June 1945, Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/charter/>
- 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. U.N. Doc A/40/17, Annex I, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on June 21, 1985.
- UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006, amended by United Nations Commission on International Trade Law on 7 July 2006, Art 7 Option II
- Direktīva 93/13/EEK par netaisnīgiem noteikumiem patērētāju līgumos. Pieejama: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0013:lv:HTML> [aplūkota 2015.gada 21.martā]
- Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43,

- Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391)
- Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 03.novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), Vēsturiskā redakcija, spēkā līdz 2005.gada 09.martam
- Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 09.marts, Nr. 40 (3198),
- Šķīrējtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 01.oktobrī, Nr. 194 (5254), stājies spēkā 2015.gada 1.janvārī,
- Patērētāju tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999.gada 01.aprīlis, Nr. 104/105 (1564/1565),
- Restatement Of Conflict Of Laws (1934)
- Restatement (Second) Of Conflict Of Laws (1971)
- An Act To make valid and enforceable written provisions or agreements for arbitration of disputes arising out of contracts, maritime transactions, or commerce among the States or Territories or with foreign nations, USA Federal Arbitration Act, 68th United States Congress, spēkā no 1926.gada 1.janvāra, Pieejams: http://www.yurclub.ru/docs/international/arbitr_USA.pdf [aplūkots 2015.gada 25.februārī],
- Italy – Arbitration. Title VIII of Book IV of the Italian Code of Civil Procedure (Codice di procedura civile), 1950 in Paulsson J. (Ed.). International Handbook on Commercial Arbitration. Italy. Kluwer Law International, 2005, Annex 1.
- Arbitration Act of England, 1996. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/england.arbitration.act.1996/toc.html>
- Закон РФ “О международном коммерческом арбитраже”, от 7 июля 1993 г. N 5338-I, Pieejams: <http://base.garant.ru/10101354/#ixzz3XkkklvL4> ,
- Закон РФ “О третейских судах в Российской Федерации”, от 24 июля 2002 г. N 102-ФЗ, Pieejams: <http://base.garant.ru/12127543/> ,
- Закон РФ: Арбитражный Процессуальный Кодекс Российской Федерации, от 24 июля 2002 года, N95-ФЗ, Pieejams: <http://www.consultant.ru/popular/apkrf/>
- American Arbitration Association (AAA) International Dispute Resolution Procedures, Pieejams: <http://www.adr.org> [aplūkots 2015.gada 16.martā].
- Rules of International Chamber of Commerce International Court of Arbitration, International Chamber of Commerce, 2012, Pieejams: file:///Users/danasadovenko/Desktop/MgD/ICC%20865-0%20ENG_Rules_Arbitration_Mediation.pdf,

- Convention On The Settlement Of Investment Disputes Between States And Nationals Of Other States, International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2006, Pieejams: https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf
- Rīgas šķīrējtiesas reglaments. Pieejams: <http://www.court.lv/lv/reglaments/reglameta-teksts>

Latvijas, citu pasaules nacionālo tiesu un šķīrējtiesu judikatūra.

- Par Civilprocesa likuma 495.pants pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2014.gada 1.decembrī. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/238.19> [aplūkots 2015.gada 22.martā]
- LR augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par izpildu rakstu izsniegšanu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei”. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> [aplūkots 2015.gada 21.martā]
- Rīgas Apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 10.jūnija spriedums Lieta Nr 3-12/0072-2013
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas 2013.gada 10.maija spriedums Lieta Nr. 3-12/0087/1-2013
- Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 10.jūnija spriedums Lietā Nr.3-12/0072-
- Alexander v. Blue Cross of California, 106 Col. Rptr.2d 431, 438 (Cal. App. 2001)
- Arab National Bank v El SharifSaoud Bin Masoud Bin Haza'a El-Abdali,2004, EWHC 2381
- Bundesgerichtshof, 6 June 2002,Germany, I Schieds VZ 39, 2003
- Compare Stawski Distributing Co. v. Browary Zywiec SA, 2005 U.S. App. LEXIS 4143 (7th Circ. 2005)
- Dean Witter Reynolds, Inc. v. McCoy, United States Court of Appeals, Sixth Circuit, 995 F.2d 649 (6th Cir. 1993), Decided June 14, 1993
- DiRussa v. Dean Witter Reynolds Inc., and Lawrence J. Solara, Jr., Defendants. No. 95 Civ. 4469 (CSH).United States District Court, S.D. New York. July 29, 1996, 121 F.3d 818,824 (2d Cir. 1997)

- First Options Of Chicago, Inc., Petitioner V. Manuel Kaplan, Et Ux. And Mk Investments, Inc., (94-560), 514 U.S. 938 (1995).
- Food Serv. of Am., Inc. v. Pan Pacific Specialties LTD, February 19, 1997
- Gbangbola v. Smith & Sheriff Ltd, 19.Aug.1998, CJ-9829, 3 All E.R. 730 (Q.B.)
- Jones v. St. Louis-San Francisco Ry. Co, United States Court of Appeals, Sixth Circuit, 728 F.2d 257 (6th Cir. 1984), Decided February 14, 1984
- Iran Aircraft Industries v. Avco Corp., 980 F 2d 141 (2d Cir. 1992), United States Court of Appeals, Second Circuit, Decided November 24, 1992
- Judgment of 16 March 2004,22 ASA Bull. 770, 779
- Lucile Packard Children's Hosp. V. U.S. Nursing Corp., United States District Court, N.D. California, No. C 02-0192 MMC (N.D. Cal. May 29, 2002)
- Mitsubishi motors Corp. V. Soler Chrysler-Plymouth Inc. 473 U.S. 614, 628 (1985), U.S. Supreme Court, Decided July 2, 1985
- Sapphire International Petroleum Ltd v The National Iranian Oil Company. 1964, 13 ICQL 1011
- Societe Farhat trading Co. V. Societe Daewoo, 6 March 1996, French Cour de cassation civ.le.
- Trade & Transport Inc. V. Natural Petroleum Charterers, Inc. 931 F.2d 191, 195, United States Court of Appeals, Second Circuit, April 19, 1991
- United paperworkers Int'l union v. Misco,inc.484 U.S. 29,42 (U.S. S.Ct. 1987)

- Klockner Industrie-Anlagen GmbH, Klockner Belge, S.A. and Klockner Handelsmaatschappij B.V. v. United Republic of Cameroon and Societe Camerounaise des Engrais, ad hoc Committee Decision of 3 May 1985, (1986) 1 ICSID Review – Foreign Investment Journal 89, 2 ICSID Reports 95.
- Amco Asia Corporation, Pan American Development Limited and P.T. Amco Indonesia v. Republic of Indonesia, ad hoc Committee Decision of 16 May 1986, 1 ICSID Reports 509, (1986) 25 ILM 1439.